

obszcén középkor

- Bánki Éva ▶ Kulcsok és ellenkulcsok 5
- Provanszál trubadúrok ▶ Guilhem de Peitieu 9 • Bánki Éva
(átköltések) 15, 20 • Marcabru 16 • Alegret 18
• Bernart de Ventadorn 19
- Ibér erósz ▶ Ladányi-Turóczy Csilla: Vilmos köpenyétől
a pásztorlánykák bekecséig 21
Joam Garcia Guilhade 22 • Afonso Eanes do
Coton 24 • Bölcs Alfonz 25 • Borbáth Péter
(átköltés) 27 • Fernão Gonçalves de Seabra 28
• Afonso Lopes de Baião 29 • Joam Zorro 29
• Martim Soares 30 • Meendinho 31 • Ladányi-
Turóczy Csilla (cantiga de amigo utánérzés) 32
• Juan Ruiz hitai esperes 32
- A pajzán minne ▶ Der Kol von Niunzen 35 • Reinmar der Alte 36
• Neidhart 37 • Gottfried von Neifen 39 • Wenzel
von Böhmen 40 • Ulrich von Liechtenstein 41
• Oswald von Wolkenstein 42
- Francia ▶ Ismeretlen szerző (13. sz.) 45 • Eustache
Deschamps 46 • Charles d'Orléans 48
• François Villon 49
- Középkori latin költészet ▶ Domna Constantia 50
- Szigeti Csaba ▶ Közelítési kísérlet az obszcén antológiához 51
- Függelék
- Régi magyar irodalom ▶ XVI. századi névtelen 55
• Balassa János 56 • Balassi Bálint 59

Egyes nyelvek szerkesztői

Provanszál: Bánki Éva, Szigeti Csaba • Galego-portugál és spanyol: Ladányi-Turóczy Csilla • Német: Katona Tünde és Győrei Zolt • Francia: Jeney Zoltán

Permutáció

- Haklik Norbert ▶ Farkasölő Lázár Péterke 65
Batári Gábor ▶ A xhintékről 71
Csala Bertalan ▶ Manga 73
Vida Gergely ▶ Versek 74
középkor – reneszánsz – kora újkor ▶ Thomas Middleton:
Tartom lovam s ribancomat... 75

Moduláció

- Pénzes Olivér ▶ Rabszolgavásár 79
V. Gilbert Edit ▶ Gyakorló nyelvtan laikusoknak
és teoretikusoknak 88
H. Nagy Péter ▶ Folyam a vérrendszerről 92

Coda

- Pál Dániel Levente ▶ A művészet nem megszépítő eszköz,
hanem csont Isten élő húsában 97

obszcén középkor

Kulcsok és ellenkulcsok

A középkori obszcén költészet
társadalmi háttéréről

Obszcén költészet talán nem is létezhet társadalmi normák nélkül, melyet egy költő *le- és kifordíthat*. A középkori obszcént a költői nyelvbe foglalt társadalmi kódok éltetik. Olyan hagyományellenesség, amely feltételez, sőt életben is tart valamilyen hagyományt.

Hagyományteremtőknek az udvari költészet megteremtőit, a provanszál trubadúrokat tartják. Vajon beszéltek-e költők a szerelemről korábban? Az első ismert trubadúr, Guilhem de Peitieux (Vilmos herceg) költészete olyan mértékig provokatív, hogy azt kell hinnünk, létezett egy korábbi szerelmi hagyomány is.

Nem tudom, barátaim, hogy mit tegyek,
tanácsot hadd kérjek hát most tőletek:
a vadóc Arsent vagy a szép Ágnest tartsam-e meg?*

Milyen lehetett a vadóc Arsen alakjával szimbolizált szerelem? Keveset tudunk erről. Viszont az „udvari hölgy” előképét, a már a nevével is keresztény asszociációkat keltő Ágnest – a későbbi trubadúrok költeményei alapján – annál jobban ismerjük.

De vajon mennyire *komoly* a Vilmos herceg idején még csak születőben lévő udvari szerelem? A kortársak nem feledkezhetek meg arról, hogy a hölgyeknek engedelmességet, hűbéri szolgálatot fogadó Vilmos herceg nemcsak alázatos hódoló, hanem a nemesi társadalom fenegyereke, Európa egyik leghatalmasabb földesura is. *Vidája*, mesés életrajza hírhedten legendás nőcsábásról beszél. Úgy látszik, a szerző *neve*, a szerzői névhez tapadó legendakör felülír(hat)ják a versek udvari jelentését, értelmét, így aztán a hűbéri fogadkozások nem véletlenül kapnak cinikus, kétértelmű vagy éppen obszcén jelentést.

Ám vajon Vilmos herceg írta-e a neki tulajdonított szerelmi *cansókat*, vagy a hagyomány a szabadszájú(bb) udvari verseket mind Vilmosnak, a legendásan rosszhírű költőhercegnek tulajdonította? Tekintsük obszcén értelmezői gesztusnak, ahol is a társadalmi normákat, a szokványos erotikus alá-fölérendeltséget a szerző *neve* *elve* kérdésessé teszi? A szerelem társadalmi játék is – ezért lehet könnyen kétértelmű egy rosszhírű herceg erotikus megalázkodása. Bár én úgy vélem, hogy csak a trubadúrlíra hajnalán, a *hagyományok* születésekor lehetett ilyen ingadozó és többértelmű az udvari szerelem jelentése.

A Vilmos-ellenes költészet már *maga* az udvari költészet. Hiszen a Guilhem de Peitieux utáni költőknek nem kellett mást tenniük, mint komolyan venni a Vilmos által még csak *egyik* alternatívaként emlegetett udvari szerelmet, vagy pedig könyörtelen moralistaként támadni a nőekkel ilyen-olyan (vagy mindenféle módon) fajtalankodó főúr-költőket. A Vilmos herceg-féle hedonizmust, az erotikus és költői többértelműséget elég volt egy társadalmi osztály jellemzőjévé tenni.

Hiszen Vilmos herceg félreértette az *igazi szerelmet*. Mint más galád nagyurak, ő is „kiforgatta” eredeti jelentéséből – állítja Marcabru, a trubadúrok nagy moralistája, aki a középkor első világi *éthoszt* képviselő értelmiségije, és már-már plebejus elveket valló

* Guilhem de Peitieux: Nektek mondom, jó urak, a versemet. Havasi Attila fordítása.

politikai költője is egyben. A szerelem, főként az „udvari szerelem”, szögezi le a nagy moralista, a legjobb védelem az érzékiség ellen. A leghelyesebb, ha a hölgyek és a lovagok a szerelemtől csak morálisan *tökéletesednek*, ha kizárnak minden gyanús érzékiséget a szívből, hiszen a *fajtalankodás* csak megrontaná a világot.

Tudnunk kell, hogy a szerelmet az egész középkor a társadalmi, szakrális, politikai, kozmikus rend alapkövének képzelte – enélkül érthetetlen is lenne a *Divina Commedia* szerelem (*amore*) által mozgatott költői világegyeteme. A „helyes szerelem” (a jó szerelem, az *udvari szerelem*) a tavaszhoz, a társadalmi békéhez, a kozmikus megújuláshoz, a transzcendens harmóniához kapcsolódik, míg a „rossz szerelem” a télhez, a sivársághoz, az értékvesztéshez és a társadalmi zűrzavarhoz illik. Ez a teória ilyenféle elvi szigorúsággal csak a korai trubadúrok szerelmi és politikai költészetét jellemzi*, ám ott kísért más, jóval később született költeményekben, például T. S. Eliot *Átokföldjében* is.

De Marcabru, az erkölcsi fundamentalizmus szószólója – a későbbi moralisták többségével ellentétben – még igen szellemes és szabadszájú költő, aki nemcsak a keresztény értékrend nehézfegyvereivel támadja a „fajtalankodó” nagyurakat. *Pastorelájában*, ahol egy lovag próbál szerelemre csábítani egy pásztorlányt, a leányzó okos és szellemes érvei megfutamodásra készítik a cinikusan érvelő, a Vilmos herceg vidám hedonizmusát képviselő (és költői képeit használó) lovagot.

Az alaphelyzet is „kifordított”: nincs olyan középkor-barát, aki elhihetné, hogy egy parasztlánykának az „út szélén” lett volna módja az emberi méltóság és „a szerelem” természetéről kioktatni egy állig felfegyverzett lovagot. Maga Marcabru sem hihette ezt *természetesnek*. De a „fajtalankodás”, állítja az *ilyesmit* mélyen elítélő középkori költő, kiforgatja a világot a *rendjéből*: egy nő, mégpedig – a trubadúr-konvencióknak fittyet hányva – egy alacsony származású nő szellemi győzelmet arathat egy, a kifinomult szerelmi költészet érveivel is támadó lovag felett.

Marcabrutól, aki *pastorelájával* és *sirventéseivel*, azaz morális-politikai verseivel új műfajokat alapított meg, később minden trubadúr tanult – noha tulajdonképpen egyetlen tanítványa sem osztozott zordon szex-ellenességében. Hanem a Vilmosnál többnyire még csak játékosan emlegetett „udvari szerelemből” gyorsan minden *félreértést*, kétértelműséget kizáró férfi-nő-viszony lesz. Guilhem de Peitieu „semmiről szóló versének” hölgyéből Jaufre Rudel misztikus távolságokba helyezett „távoli szerelme” lesz, akit Jaufre mesés életrajza egyenesen „örgrófnőnek” (*comtesse*) titulál. (Az „ismeretlen hölgy” társadalmi felemelkedése itt nem áll meg: Babits Mihály egyenesen „hercegnőről” beszél az *Európai irodalom történetében*.) Jaufre Rudelnél a hetykén gyógyulást kereső lovagból zarándok lesz, akit egy családi átok hajt a „távoli szerelem” után. Az „ismeretlen hölgyek” ezután már nem küldözgetnek *ellenkulcsokat* az értük sóvárgó lovagoknak. A társadalmi konvencióknak megfelelő férfi-nő kapcsolat eltűri az erotikus célzásokat, de már nem viseli el a társadalmi normaszegést vagy a trágárkodást. Természetesen az udvari versek, mint például Bernart de Ventadorn híres „pacsirtázós” verse is lehet kétértelmű, de ez a kétértelműség már egy bonyolultabb utalásrendszer köré szerveződik.

Hiszen a férfi *felnéz* a társadalmilag felette álló nőre. Csak a tavaszi kert és a zárt szoba, ezek az arisztokratikus terek szolgálhatnak színhelyül a társadalmilag is korrekt szerelmi vágyaknak. Ezek a kívánságok lehetnek mazochisták vagy kínosan infantilisek, és vegyülhet

* És feloldhatatlanul feszültté, igazán drámaivá majd csak a barokkban válik. (A *Szigeti veszedelem*ben például a várvédők unalmasan bajtársias viszonyban vannak a feleségeikkel; érzeki, hátborzongatóan gyönyörűséges – és ennek megfelelően tragikusan is végződő – szerelem csak a török táborban létezik. Íme, az *ellenség művésze*. A „szigeten épült vár”, az emberi személyiség védhetetlen – ez a felismerés is előkészíti, hogy a „várvédők” más barokk hősökhez hasonlóan a halál és a túlvilági ígéretek felé fordítsák a tekintetüket.)

beléjük szenvedélyes *voyeurkődés* is. De az igazi „udvari hölgyet”, az anya-imágót csak akkor szabad kivetköztetni – „kifordítani”, akkor szabad illő és illetlen vágyakkal *szókimondóan* ostromolni, ha az egy másik kaszthoz vagy egy velünk ellenséges férfihoz tartozik.

A politikai ellenfelek „útszéli” gyalázásának közép-európai füleknél oly ismerős gyakorlata, a politikai ellenségek mindenféle „illetlenségekkel” való rágalmazása azokban a hűbéri társadalmakban (Portugáliában, Spanyolországban) született, ahol a tekintélyelvűség, a túlzottan centralizált királyi hatalom nem tett lehetővé a provanszál költőkéhez hasonló, árnyalt értelmiségi különvéleményt. Az „anyázós”, gyakran a hűbérúr megrendelésére született versekben (*cantiga de maldizer*) természetesen nincs szó semmiféle igazi társadalmi öntudatról. (Ízelítőképpen ebből a *politikai pornográfiából* is közlünk néhány darabot.)

Parasztlány, prostituált, politikai „ellenség” vagy homoszexuális – az obszcén szerelem a *nem megfelelő* emberekhez fűződő szerelmet jelenti a XII–XIII. században –, és ez azzal is jár, hogy ez a „helytelen szerelem” az udvari szerelemnél jóval szabadabb. A galego-portugál költők nem hölgyeiről, nem a *donnáikról*, hanem csak a versekben (is) kitérő parasztlányokról tételeznek fel erotikus vágyakat*. Bár ezek a női dalok, a *cantiga de amigo*-k nem obszcénok, csak nyíltan erotikusak, de azért válogatásunkban közreadunk belőlük néhányat.

Egy „útszéli” találkozáskor, egy lovag és pásztorlány váratlan légyottján minden megtörténhet: szomorkás lemondás, gyors egyesülés, vidám szócsata. Lovagok páholnak parasztleányokat vagy parasztleányok lovagokat – népies harci dallá változtatva így a *pastorelák*at. A spanyol *serranillák*ban nem lovagok erőszakolnak meg pásztorlányokat, hanem fordítva: odaadó pásztorlányok képében óriásnők támadnak a lovagokra.

És ebben az útszéli műfajban nemcsak különböző osztályok fiai és lányai keverednek, hanem irodalmi hagyományok, arisztokratikus és populáris műfajok is. A bevett társadalmi sztereotípiák kiforgatása (egy lovag viszonya egy alacsonyabb származású nővel, sőt maga a „népélet” a lovagok szemével) az irodalmi beszédmódok keveredését, sőt a németeknél az udvari szerelem, a „*hohe Minne*” műfajilag is kanonizált *alászállását* jelenti. De északon a *helyzet* mégis egészen más, mint a latin világban. A német nyelvterületen élő költők erotikus verseit nem nevezhetjük obszcénak, legfeljebb pajkosnak vagy pajzának.

Az „út szélén” és a „zárt kertben” történő kalandok később (a középkor végén) nem különülnek el szigorúan műfajok, hangnemek és társadalmi osztályok szerint. A középkor végén az obszcén nem szolgál már az osztályok *meg- és félreismerésének* eszközeként. A normaszzerű és obszcén szerelemábrázolás, a szerelmi légyott társadalmilag rangsorolt helyszínei beilleszkedhetnek a költői *életút* metaforájába, a középkor végén megjelenő fiktív önéletrajziségbe (Oscar von Wolkenstein, Eustache Deschamps). Ami azt jelenti, hogy a *ki-fordítás* társadalmilag merev szabályai nem érvényesülnek többé.

A Prae olvasói (egy-két átköltés és kísérőtanulmány mellett) *fordításokat* tartanak a kezükben, miközben megfordulhat a fejünkben, hogy mivel magyarul nincsenek az udvari szerelemnek költői és társadalmi normái, ezért a magyar fordítás szükségképpen csak

* Nem tartom a női szexualitás dokumentumainak a provanszál *trobairitzok* (női trubadúrok) költészetét. Ezek az igen kevés női beleérzéssel megírt, erotikus vágyakról is keveset beszélő versek, úgy vélem, csak arisztokrata nőket lejárató költői férfi-hencegések. Ezt megerősíti, hogy sok ismert „*trobairitz*” egyetlen költő, Raimbaut d’Aurenga személyéhez vagy „baráti köréhez” kötődik. Talán Raimbaut gróf volt a *tizenkét hattyú* – vagy legalábbis *néhány* közülük? Összehasonlítva a „női trubadúrokat” a *cantiga de amigo*-kkal, vagy akár Kürenbergi lovag vagy Balassi Bálint csodálatos női dalaival, azt gondolhatjuk, Raimbaut nem volt túlzottan „ügyes”.

obszcén lehet. Vagy nem lehet obszcén, még csak obszcén sem lehet, hiszen magyar nyelven nem tudjuk visszaadni sem a *normát*, sem a *normaszegést*. Ezért is gondoljuk, hogy a trubadúrok obszcén verseinek fordítását nem jó élesen elválasztani a normális/normatív trubadúrversek fordításaitól.

Az elkészült munkák nem tükrözik az egyes középkori költészetek jelentőségének arányait. Korszakunkban Anglia költészete jórészt nem angol nyelvű, és jelentősége sem fogható még a későbbi angol lírához. Hiányzik az itáliai költészet, viszont a rövid idő alatt – az egyes szerkesztőknek hála – ragyogó anyag gyűlt össze középfelnémet, ófrancia és galego-portugál fordításokból. Még mielőtt a tervezett középkori obszcén antológia idő- és térbeli határait kijelöljük, el kell döntenünk, mennyire tartozhat bele ebbe a latin nyelvű vágáns és humanista költészet. A szerkesztők – képzettségüknek is megfelelően – szívesebben foglalkoznak *trubadureszk* (a trubadúrhagyományt megtartó vagy kiforgató) versanyaggal, nem pedig a teljesen más mintákat követő antikizáló költeményekkel. Egy latin nyelvű erotikus női dalt mindazonáltal beválogattunk a gyűjteményünkbe.

A hazai *fajtalanságok*, a magyar nyelvű obszcén költészet időben későbbi, mint a nyugat-európai. De mivel szeretnénk oldani a magyar és nyugat-európai líra merev szétválasztását, függelékben, Szigeti Csaba szerkesztésében ebből az anyagból is közreadunk egy válogatást.

Provanszál trubadúrok

GUILHEM DE PEITIEUS*
(IX. AQUITÁNAI VILMOS)

Barátaim, ez a vers tetszeni fog

Companho, farai un vers qu'er covinen

Barátaim, ez a vers tetszeni fog:
nagy badarság, értelem nincs benne sok,
szerelmes, fiatalos, és igen vidám dolog.

Paraszt, aki félreért, és mind azok,
akik meg nem szívlelik jól ezt a szót:
válni rossz, ha dalban a szerelem

[kedvedre volt.

Van két jó lovam, nyereg alá valók,
tüzesek és harcra is jól foghatók,
de egymást nem kedvelik, s így együtt
[nem tarthatók.

Bár volnának kedvemért szófogadók!
Szerszámot se váltanék, jó lovagok,
s akkor mennék el velük, amikor
[csak akarok.

Egyik virgonc hegyi ló, szépen futott,
mostanság viszont olyan vad és konok:
rúgkapál, hogy rajta már ülni is alig tudok.

Másik Confolens-beli, ott nőtt nagyot,
nála szebbet, esküszöm, nem láttatok:
nincs az a pénz, hogy ezen valaha
[én túladok.

Urának engedtem át, még mint csikót,
magamnak nem tartva fenn,
[csak egy jogot:
nála egy évet lehet, nálam egy évszázadot.

Uraim, hadd kérjem a tanácsotok,
választanom illenék, s bajban vagyok:
Ágnest tartsam meg vajon, vagy Arsent,
[mi volna jobb?

Gimel az enyém, a vár s a birtokok,
Nieul népének is én parancsolok –
mind a kettő esküvel örökös hitet adott.

Fordította *Havasi Attila*

* Guilhem de Peitieux (1071–1126) Aquitánia hercege, az első ismert trubadúr, a középkori Európa első nagy népnyelvű költője. Tizenegy költeményét ismerjük.

Jó társaim, verset írok, rendeset

Companho, farai un vers qu'er covinen

Jó társaim, verset írok, rendeset;
nem lesz oly okos, mint örült, meglehet,
ám lesz benne ifju hév, gyönyör és sok szeretet,

s aljas fattyu vagy, ha nem tetszik neked,
s mind, kinél nem mozdít lelket és szívet,
mert 'kinek kedves a dal, az szerelemmel szeret.

Két lovam van, két kis kancát nyergelek;
harcra készek, és meg egyik sem ijed;
de én nem bírom tovább: dül köztük a gyűlölet.

Ha betöröm őket, sokra képesek;
féket, szerszámot rájuk illeszthetek,
s akkor rájuk hágok én, mert nyargalni élvezet.

Egyikük hazája az öreg hegyek;
vágat és tüzes – ez a kegyetlenebb;
örjöng, hogyha dörzsöli, ingerli őt a nyereg.

Másikuk Cofolenben tenyésztetett;
esküszöm, nincs elegánsabb, kedvesebb;
nem méri arany s ezüst, de ha már kereskedek:

gazdájához adtam, szopjon még tejet,
ám kikötöttem a feltételemet:
ha egy évet nála lesz, százat nálam ahelyett.

Jó lovagjaim, kérlek, segítsetek!
Bajban vagyok, és nem tudom, mit tegyek:
tartsam Ágnest, a vadat, vagy Arsent, a kedveset?

Birtokom Gimel: a vár, szőlők s liget.
Niol is enyém, s benne mind az emberek.
Mert behódoltak nekem. Megtartom mindegyiket.

Fordította Horváth Viktor

Társaim, velem oly sok rossz dolog történt

Companho, tant ai agutz d'avols conres

Társaim, velem oly sok rossz dolog történt,
Bizony, néha el is búsulok ezekért.
Azt viszont, hogy minden ember tudjon
[erről, nem szeretném.

Elmondom hát nektek a Pina Törvényét,
Férfi lévén, ki már sok átverést megélt:
Ha élvezed, minden elfogy – a pina
[így lesz teljessé.

Elmondom, a dologról mit gondolok én:
Nem kell őrzött pina, sem tó, hol hal nem él.
Hisz' bizonyíték nélkül a hitvány hencégés
[mit sem ér.

S ki azt hiszi, hogy szavam fabatkát sem ér,
Menjen el a szűz erdőbe igazságért.
Két-három újabb fa terem minden
[kidöntött fa helyén.

Uram, te menedékünk vagy e földtekén:
Az első pina-őrrel mért nem végeztél?!
Hiszen nincs is tán szolgálat vagy őrség
[aljasabb ennél.

S ha ki is dől a fa, vastagabb nő helyén,
És nem marad el sem a haszon, sem a bér.
Miért is panaszkodnál, szidnád a sorsot,
[ha kár nem ért?

Hát ne is panaszkodjál, ne szidd a sorsot,
[ha kár nem ért.

Fordította Solyom Réka

Annai rossz tapasztalat ért, cimborák

Companho, tant ai agutz d'avols conres

Annai rossz tapasztalat ért, cimborák,
hogy csak eldalolhatom lelkem baját,
bár jó volna elkerülni, hogy megtudja a világ.

Elmondom a véleményem, s hogy mi bánt:
Gyűlölöm az elsáncolt s őrzött pinát!,
mint a kérkedőt, ha senki nem is látta, mit csinált.

Istenünk, Urunk! Tekints óvón miránk:
haljon minden pinaőr könnyű halált!,
Mert soha nem volt személyzet ennyire hitvány s galád.

Majd eldöntöm én a Pinajog-Vitát!,
mint ki rosszul járt, s kárpótlásért kiált:
minden fogy, ha koptatod, de pont nem így ám a pinák!

Hogyha nem hiszed, menj nádon-éren át,
nézd meg az erdön, ahol irtják a fát:
kettő-három nő utána bárki, egyet, ha kivág;

egy kidől, de szebben nő vissza az ág,
nől az úr haszna, s a bevétel kivált;
panaszkodni balgaság, ha fát dönteni nem is árt.

Nincs rossz a fűrészelésbe' és egyáltalán nem árt.

Fordította Horváth Viktor

Semmiről költöm versemet

Farai un vers de dreyt nien

Semmiről költöm versemet,
semmit beléje nem teszek,
ifjúságot, szerelmeket,
se önmagam,
lelkem álomban lelte meg,
míg vitt lovam.

Mikor születtem, nem tudom,
nincs derűm, és a bú se nyom,
nem bújok, nem barátkozom,
ez jut nekem:
bűbáj szállt rám egy alkonyon,
magas hegyen.

Álmodom vagy ébren vagyok,
én még ennyit sem tudhatok,
szívbéli kintól meghalok
tán, de vele
már hangyányit se gondolok,
többé sose.

Kór gyötör – a vég fenyeget? –
ha hallom, megsejtem, lehet.
Vágyamra orvost keresek,
vagy javulok,
vagy, ha írt nem ad eleget,
meg is halok.

Van hölgyem, de nem ismerem,
nem láttam még, hidd el nekem,
nem bántott, nem vigadt velem,
vele se én:
se szárazon, se tengeren
nem volt enyém.

Nem láttam még, de imádom,
nem kegyel, nem sért: mit bánom,
mindegy, látom vagy nem látom,
a vágy szagat:
még szebbet mutatott álom,
pazarabbat.

[Nem tudom, hol él, mily helyen,
síkságon-e, magas hegyen,
kegyetlenségét ismerem,
s elhallgatom,
hogyan marad, nem tetszik nekem:
így távozom.]

Semmiről költék verset itt,
futár futárnak adja, kit
Anjou vár, ellenkulcsait
hogyan küldje már:
ellenlakat áhítózik,
nyílhatna bár.

Fordította *Ladányi-Turóczy Csilla*

Ez itt a semmi verse most

Farai un vers de dreit nien

Ez itt a semmi verse most;
még velem sem kapcsolatos;
nem szerelmes s fiatalos;
egyáltalán;
akkor lett, mikor a lovas
aludt lován.

Mikor születtem, nem tudom;
nem vagyok jól, és nincs bajom;
nem idegen nekem sehol,
és nincs hazám;
megigéztek a dombokon
egy éjszakán.

Hogy ébredek, vagy alszom el,
nem t'om, ha nem mondják nekem;
viszont szétszakad a szívem;
s ezek után
nem számít, mert nem érdekel,
hiába fáj.

Még élek, de már csak alig
– lehet, mert így beszélnek itt –;
majd hívnak orvost valakik,
s ha itt talál,
meggyógyít, vagy ő sem segít,
nem is muszáj.

Van szeretőm, s nem ismerem;
és nem is láthatom, mivel
fogalmam sincsen, hogy milyen
az a leány,
és normannom se volt nekem,
se franciám.

Imádom őt, nem nagy dolog;
nem büntetett s jutalmazott;
ha nem látom, jobban vagyok,
majdnem vidám;
tudom, jön, ki szebben ragyog;
ha megtalál.

Kész a vers, nem tudom melyik.
Most elküldöm oda, nekik.
Onnét majd továbbküldetik.
Peitau-be tán:
szelencék s titkos kulcsaik
várnak reám.

Fordította Horváth Viktor

A semmiből van ez a dal

Farai un vers de dreit nien

A semmiből van ez a dal;
a szerelem helyett ural
engem, és nem tudom, hogyan,
egyszerűen
úgy jön, hogy alszom, míg lovam
lépked velem.

Nem tudom, mikor és ki szült;
a bánatom örömbé küld;
öshonos vagyok s menekült;
és egy hegyen
sorsom varázslatba vegyült
egy éjjelen.

Nem t'om, fenn vagyok, alszom-e,
ha nem mondja meg senkise;
bárki legyenek, annak szive
széttört velem,
mélyen gyötör a kínja, de
könnyen veszem.

Végem lehet pár nap alatt,
mondja itt ez a pár alak
köröttem, s több doktort hivat;
s melyik milyen:
javítanak vagy rontanak
a helyzeten.

Van szeretőm, s nem láthatom,
és esküszöm, nem is fogom;
nem próbáltam normannokon,
nem érdekel,
és franciákra sem nagyon
emlékezem.

Nem láttam még szerelmemet;
nem dicsért és nem büntetett;
úgy jó, ha nem kerülhetek
hozzá közel,
mert van más, ki értékesebb,
és nem jön el.

Megírtam, kinek, nem tudom,
már viszik is Neki, ahol
Ő majd hova küldi vajon?
Peitau-be fel!
Mert kész a kulcs, s a kardomon
szoros hüvely.

Fordította Horváth Viktor

BÁNKI ÉVA

Aquitániai Vilmos két nagynénjéhez, K és O úrnőkhöz
(átköltés)

Vannak hölgyek, úgy bizony,
hölgyek, parázsra-, s égetnivalók,
kik megvetnek minden jó lovat,
s palotájukban éjjel-nappal
ropják a roppot.

Találkoztam Limousin határában
két nemes hölgygel, K és O asszonnyal,
álmomból keltettek fel, ám szépek
voltak, vastagok, kövérek, fényesek
– nevüket el nem árulom –, mert nénikéim
ők, kastélyokban papokkal roppoló,
özvegy hercegasszonyok.

Megroppoltak már a bokorban!,
némának tetettem magam, mert szóhoz
sem jutottam a két nemes hölgy
karjaiban. Vigyük, kiáltott K úrnő –
vállára dobott, s mint egy tarisznyát,
úgy vitt a kastélyába.

És mi várt rám ama Fekete Várban!
Borsot és kappant etettek velem
a sötét hálósobában, s megtanítottak
a miatyánkra. Megroptam őket 188-szor –
ám még fel se szállt az éj,
a kappancsontokat sapkámba
tették, és kilöktek kapujukon.

Elmondták: kis lovag,
máskor ne légy bámész,
és ne aludj a tűző napon!

MARCABRU*

Minap sövény mellett jártam

L'autrier jost'una sebissa

Minap sövény mellett jártam,
szép pásztorlányra találtam,
friss eszű, vidám, azt láttam,
egyszerű kis pásztorlányka,
bekecsben és kiskabátban,
durva ingben, kalapkabán,
bakancsban volt, s harisnyába'.

„Nemzetségem és családom,
uram, én nap mint nap látom
az eke mögött tanyánkon
- így szólott a pásztorlányka -,
de van olyan, ki lóháton
feszít, pedig úgy találok,
kezében kapa jól állna.”

A síkon elébe álltam:
„Szép leányka - mondtam bátran -,
szűrős a szél, megsajnáltam.”
„Uram - szólott a pásztorlányka -,
dajkámnak hála nem bántam
soha a szelet, vidáman
élek így, az Isten áldja.”

„Lányka, önt tündér dajkálta,
bübájt lehelt orcájára,
szépségének nincsen párja,
se hölgy, se kis pásztorlányka,
s bája kétszeressé válna,
ha teste testem párnája
lehetne egy éjszakára.”

„Leányka - mondtam -, szépségem,
az utamról én letértem,
csak, hogy önt tovább kísérjem,
mert ily ifjú pásztorlányka
ennyi jószágot, nem értem,
hogy terelhet ilyen téiben,
társ nélkül, egy szál magába'.”

„Uram, émylyit a vágya,
ne dicsérjen, nincs hasznára,
nincs szükség magasztalásra,
higgye - szólott a pásztorlányka -,
jutalmat kap, szavam rája,
hogyha elmegy, meg nem bánja:
sohanap leszek babája.”

„Uram, soha nem henyéltem,
jót és rosszat már megéltem,
ezért azt is tudom régen,
hogy - mondta a pásztorlányka -,
társasága nem épp nekem
való, s ki hisz beszédében,
ostoba az: jól megjárja.”

„Lány, egy szertelen, vad szívet
az érzés megszelídíthet,
azt látom, ha önre nézek,
hogy egy ilyen pásztorlányka
lovag kedvese is lehet,
hogyha egyik se csalja meg
a másikat, rosszra vágyva.”

„Nemes hölgy ön, bizton tudom,
atyja lovag volt egykoron,
s anyja, kit megejtett, nagyon
szép, udvari pásztorlányka.
Egyre jobban tetszik! Vajon
mért nem szán meg már, aranyom?
Pedig mennyi gyönyör várja!”

„Uram, csak, ki botor, s réved,
az esküdözik, ígéret:
nem kérem e tisztességet,
uram - szólott a pásztorlányka -,
magam ennél többet érek,
nem fogom a szüzességet
elcserélni szajhaságra.”

* Marcabru (1127-1148) főként szatirikus és morális-politikai költeményeiről ismert költő a provanszál trubadúrok első nemzedékéből.

„Lányka, ez a világ rendje,
hogy ki-ki párját keresse,
s testem a testét szeresse,
így kell tennünk, pásztorlányka,
a legelő mellett este,
hogy senki önt meg ne lesse,
míg az édes kék lerántja.”

„Uram, a botor kövesse
botorságát, vitézkedve
lovag hölgyét hitegesse,
pásztort várjon pásztorlányka;
ostoba hibába esne,
ki mértéket nem keresne!
Adjon a bölcsék szavára!”

„Lányka, amily szép, oly beste,
ilyen kacér kegyetlenre
nem találtam még, nincs párja.”

„Mert úgy látszik, elfeledte:
ha nincs, aki megpengesse,
a sarkantyú is hiába.”

Fordította *Ladányi-Turóczy Csilla*

Agulha 2006

ALEGRET*

Roppan az ág, a fa halott

Ara pareisson l'aubre sec

Roppan az ág, a fa halott,
 körülte puszta fővényes térség.
 Ma haldoklik a kikelet,
 föld felett köd gomolyog.
 Alvó lélek holt tavaszra ébred
 hol madárcsőrre fagy provanszi dal,
 és ég alatt úr a mély döbbenet.

Minden tagom sovány, halott,
 Rögeszme szállta meg elmém:
 feledni szörnyű vétküket!
 Hitványségük ha fortyog,
 hiába szidod, hiába kéred,
 annyit se tesz, mint csók a megholttal,
 s lám szarból se..., de tartom nyelvemet.

Az ifjúság fals, hitvány és halott.
 Fösvények, kik gyűjtik a lét,
 és ha elvették mindened,
 kapzsiságuk felbuzog.
 A régi nagylelkűség csak zengzet,
 de ne félj, fizetnek úgyis: fínggal.
 Volt erény e földön, csak elszelelt.

A hűbérúr szíve halott,
 fülén ül, nem leli szemét,
 ártány teste zsirtól reped,
 ha üstben pőrén bugyog.
 Új kórság bánt minden gazdag nemest,
 Nem tud *adni*, kérheted szép szóval,
 Nyakát törné, ha bólintna egyet.

Vitézségük ma tetszhalott.
 Kevés a tett, sok a beszéd,
 jól tartanak hamis szókkal,
 itt csak ilyen szokás forog.
 Irigy mindük, gyáva, hitvány és rest
 Ezernyi közt se nincs ki folttalan,
 csak egy, de azt nyugat felé keresd.

(...)

Cifra párok járnak, halott
 a Jó, mert félredug a férj,
 fején már más szarv díszleg,
 homlokára nő tályog,
 ott lesz csúfjára, míg meggebed,
 a hitves kit hagyott, hogy az mással
 keféljen, kap hasonló bélyeget.

Végzem a dalt, ki ilyt hallott,
 s oly buszma, hogy nem érti még,
 pótolja a két kereket,
 mert én Alegret vagyok,
 ki jó szót és rosszat talál vegyest,
 habarja őket ezer fortéllal,
 lám nem hiszed, én mondom, te süket!

Ki megfelelni kész, nehogy tétlen
 legyen hát, mert jelentem néki csak,
 hogy két szóban mint rejlik értelem.

Fordította Jánossy Gergely

* Alegret (1154–1196) kevésbé ismert, Marcabru-követő provanszál trubadúr. Két költeménye maradt fenn.

BERNART DE VENTADORN*

Ha látok pacsirtát

Can vei la lauzeta

Ha látok pacsirtát, miként
szárnyal a napba boldogan,
s édesség töltvén el szívét,
önfeledten alázuhan –
jaj, akkor úgy irigyelem
mindazt, ki nálam boldogabb,
s csodálom, hogy az én szívem
a vágtyól széjjel nem hasad.

Véltem a szerelem tüzét
ismerni – áltattam magam,
mert most cserébe semmiért
szeretnem kell halálosan.
Övé a szívem, mindenem,
övé minden az ég alatt;
elment s mást nem hagyott nekem,
csupán emésztő vágyamat.

Nagyobb erő hatalma ért,
és elvesztettem önmagam,
hogy megláthattam a szemét,
mely mint derűs tükör, olyan.
Láttam saját tekintetem,
azóta sóhaj fojtogat,
s tudom, miatta elveszem,
mint Nárcisz a forrás miatt.

Nem keresem hölgyek kegyét,
s már nem remélek naivan;
pártjukra keltem – most elég,
nem lesz hozzájuk jó szavam.
Mert egy sincs köztük, ki nekem
fogná annál a pártomat,
ki dül s öl engem, s azt hiszem,
bíznom egyikben sem szabad.

Hölgyem, bár megvetem ezért,
akár a nők mindannyian,
nem kívánja, mit illenék,
s azt teszi, ami tiltva van.
Megcsalt e hamis kegyelem,
ugrottam, mint hídról a vak;
hogy mért történt, nem sejthetem –
hegycsúcsra másztam, s rám szakadt.

Irgalmat bárhogy esdenék,
számomra végképp odavan:
ha ő sem ad, bár tellenék,
hol másutt keresném ugyan?
Ki hinné, hogy épp ő ilyen,
hogy jót ki tőle vágya csak,
s nélküle nincs reménye sem,
ily nyomorultul halni hagy!

Észérv, könyörgés mit sem ért:
pusztulni küld vigasztalan;
szerelmes szavamból sem ért –
nem mondom többet, hasztalan.
Eltűnök, s halálom legyen,
mit mindezért cserébe kap.
Megyek, úgysem lát szívesen.
Hová? Ne kérdd. Csak ez maradt.

Tristan, lásd: ezzel végezem.
Megyek: nekem más nem maradt.
Örömöm nincs: ne is legyen.
Szerelem, dal: hallgassanak.

Fordította *Havasi Atila*

* Bernart de Ventadorn (1145–1185) A provanszál trubadúrköltészet egyik legnagyobb alakja, a *trobar leu* („könnyű költészet”) nevű költőiskola képviselője.

BÁNKI ÉVA
Bernart de Ventadorn: Mikor a pacsirta
(három átköltés)

I.

Felrobban az öröm a pacsirtában,
mikor repül a fény felé.
Vidám kis test! Most még élsz,
ám holnap szétmarcangol a lelkesedés.
Figyellek téged lélek- és örömtelen:
Állok a sugárzó nyárban lehajtott
fejjel. Ha nincs lélek,
nincs többé félelem.

II.

Ha hölgyemen kitör
a durca, ha holtféhér homloka
némán elfordul, ha szememre hány,
sért, harcol, fül, dúl, hallgat, némít,
majd némán elvonul, mutatva széles
durcáját, akkor eszembe jut,
hogy haldoklik a gyönyörtől
a pacsirta, ahogy szárnyait
mozgatja a boldogság...

Holnap indulok.

III.

Nézz a magasba, Trisztán!
Hogy repdes, hogy mozgatja
a gyönyörtől szárnyait
a pacsirta! Ha alábukik,
beleborzong a levegő is
a csapdosásba. De tudd:
addig jár a korsó, a nyár
sem örök, kutyára dér jön...

Ám hölgyem nem enged
a Kúthoz, durcázik, dúl-fül,
háta fordít, másokkal jár
a kútra, és nem törik el,
óh, Trisztán, ő nem törik,
el nem törik soha.

Ibér erósz

LADÁNYI-TURÓCZY CSILLA

Vilmos köpenyétől a pásztorlánykák bekecséig

Ibériai erotikus és obszcén költészet

Meglehet, hogy minden középkori trubadúr és joglar (jokulátor) IX. Vilmos köpenyéből bújt ki, bár ebben joggal kételkedhetünk. A provanszál hagyomány ugyan mindenképpen tetten érhető a galego-portugál lírában, amely olykor éppen annak ellenében fogalmazza meg önmagát (Dénes király valóságos programverset írt erről), de vannak olyan sajátos, ibériai műfajok is, amelyek nem igazán vezethetők le a trubadúrok költészetéből.

Egy dolog nyilvánvalónak tűnik, a XI–XIV. században az egész Ibériai félszigeten ismert és gyakorolt galego-portugál nyelvű költészet az erotika és az obszcenitás területén rendkívül sokszínű és szellemes, megkockáztatom, hogy a leggazdagabb anyag a nyugat-európai középkor irodalmában. Itt-ott érezhető a latin vágáns dalok hatása, a provanszál hagyomány eleven példaképként jelenik meg; érdekes módon azonban az erotika terén a férfi beszélő által gyakorolt udvari nyelvezet elég kis mértékben indítja meg a galego-portugál nyelven verselők fantáziáját: legfeljebb a melankolikus, távolságtartó hölgyimádat kifigurázására vetemednek. A politikai gúnyolódás is ritka, inkább személyeskedő hangvételű csúfversek ismeretesek, amelyek igen gyakran vesznek fel trágár jelleget, noha nem feltétlenül valóságos szexuális vágy kifejeződéseként. Ebben a műfajban szokásos szitkozódási formákat ismerhetjük fel, hol impotensnek tételezik az ellenséget (*Ló, ha fél évig nem kajál*), hol homoszexuálisnak (*Farafúrt Fernão*), papokat (püspököket, barátokat) és apát-nőket írnak le ferde hajlamúként vagy egyszerűen kéjsóvárként – a galego-portugál obszcén költészet legszórakoztatóbb darabjai tán éppen ezek (*Hallottam, hogy Kádiz esperes*). A *cantigas de escárnio* (csúfversek) különösen sértőkké akkor váltak, ha címzettjüket néven nevezték. Több markotányosnő alakja is kirajzolódik az évszázadok távolából, akikről számos *joglar* (zsonglőr) írt nem túl hízelgő dalocskákat (*soldadeiras: Mari' Mateu, Marinka, Dona Ouroana*), ahogy Villon is megörökítette Vastag Margót. Mivel az udvari költészetben a nevek említése tabu, ez még inkább ellenversekké teszi ezeket a darabokat. A tartalmi szembenálláson túl stílus-, illetve formaparódiákkal is találkozunk, Bölcs Alfonz *Don Beeito* kezdetű dala például *cantiga de amigo*-formában (barátdal) íródott, de az eredeti műfaj finomsága, sejtelmessége az orális szex igencsak durva leírásává fajul benne. Kevésbé szabadszájúak, de ugyancsak perverz jelentésűek a fa-téma variációira készített metaforikus dalok, amelyek látszólagos tartalma a házépítés technikai kérdéseinek tárgyalásában merül ki (*Kéne nekem egy ház*). Lévéen, hogy az obszcenitáshoz való hozzáállás a filológusok körében nem volt mindig problémamentes – illetve kinek-kinek neveltetéséről is erősen függ, megért-e bizonyos utalásokat –, ezeket a verseket sorolták már a korhatár nélküli kategóriába is. A válogatás külön érdekessége, hogy az egyik verset két fordításban is közreadjuk.

A rendkívül gazdag és fantáziadús obszcén korpusz mellett, csak hogy gyűjtésünk ne legyen túlságosan egyoldalú, szerepeltetünk két *cantiga de amigót*, barátalt is: ezek alapszabálya, hogy a lírai én nőnemben beszél. Anélkül, hogy állást akarnék foglalni a régi vitában, vajon létezett-e ennek, a csakis férfiak által gyakorolt műfajnak népi forrása, annyit mindenképpen érdemesnek tartok elmondani, hogy ezek a dalok igen hitelesnek tűnnek, a női erotikus képzeletre ráérző művekként hatnak – persze kérdéses, hogy mi volt korábban, női erotika vagy a férfiaknak arról alkotott képzelete, amelyet azóta vetítettek ki a nőkre, mióta világ a világ.

Zárásként egy *serranillát*, hegyi dalt illesztettünk az ibériai anyagba: ez az egyetlen vers már kasztíliai nyelven, vagyis spanyolul íródott, a *Jó szerelem könyvéből* való. Nem finomkodó, de nem is igazán trágár. Az általában erőszakos hódítóként (vagy egyszerű szexuális bűnözőként) fellépő férfi helyett főszereplője egy csenevész, de a maga állítása szerint igen kívánatos szegénylegény, akit lépten-nyomon „megerőszakolnak” a hegyekben élő hatalmas és elég ocsmány külsejű pásztorlányok – láthajtuk ezekben a darabokban a provanszál *pastorelák* ellenverseit, kiforgatásait is.

Érdekességként közlünk két átköltést, parafrázist, az egyik az antológiában szereplő antiklerikális költemény alapján íródott, a másik egy *cantiga de amigo* utánérzés, amely nem mentes obszcén utalásoktól sem.

A Prae-ben korábban is számos galego-portugál vers jelent meg, obszcén jellegűek elsősorban az utóbbi időben (az egyik itt szereplő másik változata is ugyanitt látott napvilágot); a válogatásban ezeket természetesen nem közöljük újra, de reméljük, hogy a jelen gyűjteményen fellelkesülve azokat is minél többen elolvassák. A versek válogatásában és értelmezésében nagy segítséget nyújtott a Manchesteri Egyetemen tanító Serxio Otero-Gonzalez, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

JOAM GARCIA GUILHADE*
 Ha a Ló nem kap abrakot
Un cavalo non comeu

Ha a Ló nem kap abrakot,
 akkor fel sem állíthatod;
 de ha az Úr esőt adott,
 a réten fű terem,
 legel, és erőre kap ott,
 és feláll hirtelen.

A gazdája árpát nem ad,
 s nem patkolja szegény Lovat,
 de ha megint kisüt a nap,
 a réten fű terem,
 és a Ló máris vastagabb,
 és feláll hirtelen.

Gazdától nem jut árpa,
 s nem adja patkolásra,
 de bemegy a mocsárba,
 s ha réten fű terem,
 mohón legel a szája,
 és feláll hirtelen.

Fordította Horváth Viktor

* Kisnemes, III. Alfonz portugál király (1210–1279) udvarában élt, mondhatjuk megélhetési költőnek, *cantiáinak* terjesztésével még vándorló *joglárokat* is megbízott. Korának egyik legeredetibb hangú és humorú alkotója. *Dona Ouroana* kezdetű verse, akár csak az utána következő két Afonso Eanes do Coton-vers, ún. *soldadeira*, vagyis markotányosnőkhöz írt csúfolódó költemény.

Dona Ouroana, önnek van egy kis állata

Dona Ouroana, pois ja besta avedes

Dona Ouroana, önnek van egy kis állata,
de szüksége lesz még egy jó tanácsra;
mivel ön oly törekeny és soványka,
ezért ne üljön nyeregbe soha.

Ha mégis ilyesmire vetemedne,
az állatát oly rúdon tűzze hegyre,
amin szívesen lovagol maga.

Ahányszor ön egyedül lődörög,
kérem, vigyázzon jól a bestiára,
mert ha netán a nyereg irritálja,
markotányossá teszi önt a dög.

De az nehéz, hát az Istenre kérem,
hölgyem, a szörnyetegét tartsa féken,
hisz gyöngének látszik ön módfölött.

S ne járkáljon az utcákon, kivált!,
mert – megmondom önnek jó előre –,
semmi haszna nem származik belőle,
és könnyen elveszíti jó lovát.

Bár, míg ön tart egy ilyen fajzatot,
a világban akárhol is mozog,
más lesz, mint a többi prostituált.

S ha elég szamarat még nem kapott,
az állatának, hölgyem, az a jobb,
ha vén igásról ifju lóra vált.

Fordította *Horváth Viktor*

Ljubi 2006

AFONSO EANES DO COTON*

Mari' Mateu

Mari' Mateu

Mari' Mateu, én útra kelek,
nekem mindzsó e földön nem terem.
Akinek volna, gúnyol s kinevet,
s akinek nincs, az kínálja nekem.
Mari' Mateu, drága barátném,
szép mindzsóra vágysz te is, akár én!

Istentől mind a sok érdemtelen
mindzsót kap, bár magától sosem kér,
te pedig, lásd, itt epekedsz velem,
hiába, hogy asszonynak születél.
Mari' Mateu, drága barátném,
szép mindzsóra vágysz te is, akár én!

Mari' Mateu, maradnom mi haszna?
mert én már egy kis puncit sem kapok;
akinek nincs, az ugyan adna,
de 'kiknek van, nem adnak, pont azok.
Mari' Mateu, Mari' Mateu,
pinák miatt gyötör minket a bú.

Azokat látja el puncikkal Isten,
akiknek nem is kell egyáltalán,
de nem kap, ki imádja, mint mi ketten,
mint én meg te, hiába vagy leány.
Mari' Mateu, Mari' Mateu,
pinák miatt gyötör minket a bú.

Fordította *Jeney Zoltán*

Fordította *Horváth Viktor*

Marinka, élvezed?

Marinha, en tanto

Marinka, élvezed?
Én csodálom igencsak,
s aggódom is miattad:
végén még szétrepedsz.
Hiszen, a számmal, mintha
megennélek, Marinka,
beléd dugom az orrom,
Marinka, tiszta horror,
kezem füledbe tömve,
szemem szemöldöködbe,
bizony, ez már nem álom,
pinád faszomra rántom,
kemény, akár a lórugás,
seggbe kúrlak, mint senki más.
Hogy bírod ezt, Marinka?

Fordította *Horváth Viktor*

* A név kötelez... A műfaj fenegyereke. A XIII. század első felében élt, III. (Szent) Ferdinánd kasztíliai király és fia, Bölcz Alfonz uralkodása alatt működött, mindkettő udvarába bejáratos volt. Kizárólag csúfolódó és meglehetősen trágár verseket írt.

BÖLCS ALFONZ*
Don Beeito kemény gyerek
Don Beeito, home duro

Don Beeito kemény gyerek,
ajkaival rést keresett
szép szerlmemen.

Mivel vágyott a kalandra,
ajkával a rést kutatta
szép szerlmemen.

Lássátok hát, nagy pechemre
nyelve a nyílást meglelte
szép szerlmemen.

Nézzétek hát, ó a francba,
nyelve a nyílást kinyalta
szép szerlmemen.

Fordította Borbáth Péter

* (1221–1284) Kasztília és León királya, sőt, majdnem német-római császár. Udvara a kor legfontosabb műveltségi központja volt, nem csak irodalommal, de természettudományokkal is foglalkozott. Több mint négyszáz, neki tulajdonított alkotás maradt fenn galego-portugálul. Nagy Mária-tiszteelő volt, híres versgyűjteménye a *Cantigas de Santa Maria* (Szűz Mária-énekek). Csúfolódó költemények is nagy számban fűződnek nevéhez.

Nem kell nekem
csúf kisasszony
Non quer'eu donzela fea

Nem kell nekem csúf kisasszony,
ki ajtóm előtt rotytantson.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
aki szutykos, mint a szén,
ki ajtóm előtt rotytantson,
mint egy keselyű, ha vén.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
ki ajtóm előtt rotytantson.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
rám tapadó rongy szuka,
ki ajtóm előtt rotytantson,
nem kell szemeteskuka.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
ki ajtóm előtt rotytantson.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
kinek szürke már feje,
ki ajtóm előtt rotytantson,
ki szaglik, mint egy teve.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
ki ajtóm előtt rotytantson.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
foltos bőrű, vén banya,
ki ajtóm előtt rotytantson,
vigye el a nyavalya.

Nem kell nekem csúf kisasszony,
ki ajtóm előtt rotytantson.

Fordította *Ladányi-Turóczy Csilla*

Hallottam, hogy Kádiz esperes
Ao daian de Calez eu achei
(Antiklerikális papcsúfoló vers)

Hallottam, hogy Kádiz esperes
kölcsonadja egyes könyveit.
Kérdem: és ez miért oly érdekes?
Csak úgy záporoztak érveik:
- Annak, ki e könyvben elmerül,
birtokába oly tudás kerül,
hogy kefélhet kény és kedv szerint.

Mást is mondtak még a főurak:
a jó barát már annyit olvasott,
a gyakorlással is gyorsan haladt,
a nők bevettek minden maszlagot,
hollóknak vélték a darvak hadát,
kis hernyónak a fúrge angolnát,
Kádizunk meg vígan baszhatott.

Papunk olvasgatta szorgosan
ezen fontos alapl műveket,
s jártak ám a nők hozzá sokan,
éjjel-nappal hempereghetett.
És tudása már a csúcsra ért,
tágította hát a nők körét,
s a mórok kedvenc kúrógépe lett.

Kádizunk még többet olvasott,
s démonok parancsolója lett:
mormolt néhány varázsmondatot
szegény alélt hölgybeteg felett,
ki félt, hogy gyötrik őt az ördögök,
Kádiz oly precízen döfködött,
hogy kiüzte azt a szellemet.

Még meséltek mást a jó urak,
hogy mi végre jók a könyvei:
mert talált a nők között olyat,
kinek testét kízó tűz eszi,
bűvkúrát alkalmazott atyánk,
és baszás során a szép leány
jégnek vélte már a lángokat.

Fordította *Borbáth Péter*

BORBÁTH PÉTER
Kádiz atyát minap kérdezem

(Bölcs Alfonz versének átírata)

Kádiz atyát minap kérdezem:
könyvtáradnak féltett kincseit,
mondd, minek passzoltad át nekem?
Hallgassátok hát meg érveit:
– Annak, ki e könyvben elmerül,
birtokába oly tudás kerül,
hogy kefélhet kény és kedv szerint.

És ha vágod már e műveket,
– tette hozzá még a jó barát –
adok még más könyveket neked,
és a földnek bármely asszonyát
örület határig baszhatod,
megzakkannak, annyit mondhatok,
baszóerőd olyan magasra hág.

Mondom én, ha gyakran forgatod
ezen fontos alpműveket,
virtuóz baszó leszen faszod,
s nem lesz több magányos éjjeled,
ám az edzéstervre jól vigyázz,
folyvást ismételd a technikát,
s minden mór nő kúrni fog veled.

És e könyvekről még tudni kell,
– súgta Kádiz – mindezek fölött,
ha már a mester szintet éred el,
jól figyelj, mert lesz a nők között,
ki fél, mert gyötrik őt a démonok,
ám te mesterszinten megdugod,
úgy üzöd ki majd az ördögöt.

Olvasd bátran hát e könyveket,
a baszás-varázs alpművei!
Lesz a nők között, kinek
testét benső, kízó tűz eszi.
Használj fel varázstudásodat,
baszás során a nő a lángokat
jeges higanyként izzadja ki.

FERNÃO GONÇALVES DE SEABRA*

Farafúrt Fernão, azt a szamarat

Comprar quer'eu, Fernan Furado, muu

Farafúrt Fernão, azt a szamarat,
a kövéret, megvenném sebtiben,
de azt hallom, hogy van a seggiben,
Farafúrt Fernão, egy nagy daganat;
jó állású, de rúgós vad barom,
s van a seggében, azt kell hallanom,
Farafúrt Fernão, egy nagy daganat.

Dom Farafúrt Fernão, a szamarad
tetszik nekem, és kéne egy ilyen,
csak hát azt mondják, van a seggiben,
Farafúrt Fernão, egy nagy daganat;
sunyi egy dög, a farkát lengeti,
s túlteng a segge, mert van benn neki,
Farafúrt Fernão, egy nagy daganat.

Fordította *Havasi Attila*

Egy tisztas hölgyről meséltek nekem

Agora oín dunha dona falar

Egy tisztas hölgyről meséltek nekem,
– érte égek, bár nem láttam arcát –,
megtett mindent, hogy jó híre legyen;
s mert eddig őt senki sem vigyázta:
meggyújtotta Mécses, s éjszakára
oltalma alá helyezte magát.

Magát ily sikerrel védelmezte,
ezért bizony becsülnünk kell e lányt:
sosem kérte, s böszön ellenezte
apja, hogy így vigyázzon magára;
de a Mécses nem törött el nála,
s éjjel megint vigyázban állt a láng.

Fordította *Gergely Veronika*

* Portugál főnemes, 1247 és 1253 között a kasztíliai udvarban élt, III. Alfonz király idején fontos tisztségeket töltött be. A nevéhez fűződik az első portugál politikai szatíra.

AFONSO LOPES DE BAIÃO*
Kéne nekem egy ház Aroucába'

En Arouca unha casa faría

Kéne nekem egy ház Aroucába',
nincsen más, mit ennyire szeretnék,
cseppet se számítana az ára,
más dolgot én már nem is kívánnék;
kőművesek, kemény kő, mész, fehér –,
ez mind megvan, csak egy hiányzik még:
fiatal, nemrég ledöntött fácska.

Ki azt nekem adná – Isten áldja! –,
vele hatalmas örömet adna,
mert kezeim között az új fácska
meg lenne faragva virradatra;
és a házat nyomban megácsolnám,
reá még a tetőt is felhúznám,
ficánkolnék benne egyre-másra.

Kedves barátim, Istenemre!,
nyomban megépíteném e házat,
hogy ha nekem egy új fácskám lenne,
térülnék-fordulnék egy nap százat,
behúznék, kihúznám, nem pihennék,
ha a jó apátnő azt megtenné,
hogy nekem egy fácskát átengedne.

Fordította Gergely Veronika

JOAM ZORRO**
Hajfürtöm, hajamnak fürtje

Cabelos, los meus cabelos

– Hajfürtöm, hajamnak fürtje,
a király elküldött érte;
anyám, mit csináljak?
– Adjad a királynak.

– Fonatom, szép hajfonatom,
érted küldött a királyom;
anyám, mit csináljak?
– Adjad a királynak.

Fordította Ladányi-Turóczy Csilla

* Északportugáliai nemesi család sarja (1210–1280), fontos politikai pozíciókat töltött be. Tíz verse ismert.

** XIII. századi, királyi udvarokba bejáratos *joglar* vagyis *jokulátor*, ún. bárkadalokat írt.

MARTIM SOARES*
Egy ifju szűz nyúlik el itt hanyatt
Unha donzela jaz

Egy ifju szűz nyúlik el itt hanyatt,
ki hölgyével kötését úgy kötötte,
hogy annak földje mindörökre kösse.
A hölgy nyargalt letépni Pöcs urat,
meg is szerezte, most is tartja még,
elfogta, s néki semmi nem elég,
kezét makacsul kulcsolja a Pöcsre.

Mikor a hölgy egész biztosra vette,
hogy markából nem lóg meg Don Faszocska,
így szólt: – Ó jaj! Halál az árulókra!
tavaly meggyaláztál engem egy este,
te átkozott; s végeznék is veled,
de látod, most még megkegyelmezek,
csak megnyúzlak – ez vár az árulókra.

Mikor látta a derék úri asszony,
hogy kis Pöcs úrfin teljes a hatalma,
nagyon jól tudta, tenni hova fogja:
börtönbe zárta, hogy ott a helyt ellasszon,
ahol már sok rab ki-be költözött,
de egyikük se jött ki azelőtt,
hogy megtört, s rút lelkét kiadta volna.

Fordította Horváth Viktor

* Afonso Eanes do Coton és Bölcs Alfonz kortársa, a XIII. században élt, Cotonról verset is írt. Jelen költeményével a *Cancioneiro da Vaticana* (V) kézirat szerint a hűgát csúfolta ki, aki egy papi személlyel szűrte össze a levét.

MEENDINHO*

Itt ülök Szent Simon kőkolostorában

Sedia-m' eu na ermida de Sam Simion

Itt ülök Szent Simon kőkolostorában,
hullámzó, mély tenger ostromolja lábam.
Reád várok én, kedvesem!

Itt ülök egyedül kicsiny sziklaszirten,
hullámzó, mély dagály jön, hogy elmerítsen.
Reád várok én, kedvesem!

Hullámzó, mély tenger ostromolja lábam,
nem jön révész, nincsen evező bárkámban.
Reád várok én, kedvesem!

Hullámzó, mély dagály habja forr a szirten,
nincs evező, révész, nincs aki segítsen.
Reád várok én, kedvesem!

Nem jön révész, nincsen evező bárkámban,
elveszek én, szép lány, mély tenger habjában.
Reád várok én, kedvesem!

Nincs evező, révész, nincs, aki segítsen,
elveszek én, szép lány, hullámzó mély vízben.
Reád várok én, kedvesem!

Fordította Vaskó Péter

* A XIII. században élt, nevének kicsinyítő képzős alakjából sejthetjük, hogy alacsony származású lehetett, ez az egyetlen költeménye maradt fenn.

LADÁNYI-TURÓCZY CSILLA

Cantiga a friss gallyról

(*Cantiga de amigo utánérzés*)

Friss gallyacskát láttam este,
hajlott, hajlongott a teste,
forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

Hajlott, tekergett a teste,
elroppanni vajon rest-e?
Forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

Friss ágacskát láttam este,
hajlott, tekergett a teste,
forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

Vajon eltörni már rest-e,
hogy a földet vérrel fesse?
Forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

Hajlott, hajlongott a teste,
vajon eltörni már rest-e?
Forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

Elroppanni vajon rest-e,
hogy a kertet vérrel fesse?
Forrásvízzel önti le,
akinek nincs kedvese.

JUAN RUIZ HITAI ESPERES*

Arról, hogyan járt az esperes a ríofríói hegylakó lánnyal

De lo que le contesgió al arcipreste com la serrana
(*Serranilla a Jó szerelem könyvéből*)

Kalandom végeztével új útnak nekivágtam,
de nem ékszert keresni jártam Segoviában,
hídját, a végzetosztót, nem ismertem korábban,
hol a vén Rando meghalt, így beszélnek Moyában.

Láttam aztán a várost, elköltöttem a pénzem,
édes öröm kútjába mégse sikerült nézmem;
szóltam, mert pénzeszsákom kiürült már egészen:
„Házacska, tűzhelyecska száz aranyba’ van nekem.”

* Juan Ruiz (c. 1283 – c. 1350) spanyol író, életéről szinte semmi nem tudható. Műve, a *Jó szerelem könyve* (*Libro de buen amor*) műfajokban gazdag alkotás, fabulákat, antiklerikális szatirikus verseket, vallásos költeményeket és a közölthöz hasonló *serranillá*kat egyaránt tartalmaz. Simor András jóvoltából a mű magyarul is teljes egészében olvasható.

Harmadnap visszatérve, indulóban hazáig,
örülve, hogy utam nem Lozoya völgyén át vitt,
hiszen ékszert nem vettem, menvén Fuentfriáig,
utamat tévesztettem, mint ki lát csak orráig.

A lenti fenyves mentén egy tehenészlányt láttam,
teheneit őrizte a folyóparti árnyban:
„Leborulok elébed – szoltam –, nincs egyéb vágyam,
vagy az utat mutasd meg, vagy ágyad legyen ágyam.”

„Eszement vagy – felelte –, ha ezzel állsz elébem,
gondold meg jól, sokáig mérgem nem tartom féken,
nézd e botot kezemben, derék társam ő nékem,
pörgését nem felejted, belesántulsz egészen.”

Miként a mondás tartja, a rossz sosem hiányzik,
a tyúkocska kapirgál, s bántja a megtalált píp;
a közelébe léptem, ostoba merszem rávitt,
botja fültövön vágott, nyomát itt őrzöm máig.

A lejtőn taszigált, és lépkedtem vele kábán,
a fülem ért ütéstől nem is hallván, se látván.
„Isten óvjon – motyogtam, siralmas sorsom láttán –,
golyák fiókat ekként visznek fészükbe százsám.”

Miután keze súlyát érzem ottan meg itten,
szólt az átkozott: „Szántást lábad meg ne érintsen;
énreám ne mondj átkot, játékom ne dühítsen,
kenyerünk ekként gyúlik évről évre megintlen.

Itt a kunyhóm, siessünk, Ferruzo meg ne sejtse,
útra is igazítlak, eszel is, legényecske,
de ne kezdj több csatába, mert megjáród, te kerge.”
Amint kedvére tettem, fölkeltem nagysietve.

Kezemet megragadta, kezefogása vad volt,
három óra is elmúlt, gyomromba éhség markolt,
a kunyhó elé érve lelket se láttunk akkor:
„Ki meddig bírja, játsszunk, rajta, legényke, harcolj.”

„Az Istenre, barátném, ebédhez volna kedvem,
éhhomra, dideregve kellene örvendeznem,
birkózni étel nélkül más se tudna helyemben.”
Szavam nem tetszett néki, fenyegetett is menten.

De enni adott aztán, és evett ő is. Mondtam:
„Étvágyunkra találunk a kenyérben és borban.”
Meg is fizettem érte, s indultam volna nyomban,
Senda Nuevát nékem mutassa már meg, hol van.

De ő velem ficánkolt volna még jó sokáig,
oltani égő kócot nehéz, amíg parázslík.
Szóltam: „Sürget sok dolgom, az Úr innét tovább hitt.”
Akkora düh kél benne, engem végképp elgyávít.

Kidobott a kunyhóból, utat mutatva nékem,
két ösvény, barátságos, nyílott amott elébem,
siettem, ahogy tudtam, dombokon át vitt léptem,
Herrerros falujába a kelő nappal értem.

Ebből dalocskát írtam, bizony nem égi szózat,
nem szép, se közönséges, sok effélét dalolnak;
ha könyvemet megérted, ne mondj se jót, se rosszat,
ma így érted, ki tudja, miképpen érted holnap.

Fordította *Simor András*

A pajzán minne

DER KOL VON NIUNZEN*
Kedvem egész az égbe szállt
Nu jár lanc stêt vil hōhe mîn muot

Kedvem egész az égbe szállt, mikor hallottam én
A surranó fecskemadár páratlan szép dalát.
„Ifjú hölgy, jácintot szedek erdők selymes ölen,
S így új virággal fonhatod szép koszorúd tovább.”
„Ifjú, ne kívánd sose ezt, ennyit beszélni kár,
Hogyha az erdőbe vezetsz, belém ott tüske áll,
Nagy baj lesz az nekem, anyám megver majd, s áll a bál.”

Megfogta hófehér kezét, vitte a sűrűn át,
Fütyülte szerte száz madár sokféle szép dalát.
Egy óriás zöld hárs felé lombos ösvény haladt,
S ott a bimbózó szépleány érett nővé fakadt.
Hölgyével leheveredett, párnájuk hangszál,
Felolvasott egy levelet, s a hölgnél állt a bál,
De megbékélt, s e kedv mögött szerelmi tüske áll.

Fordította Jeney Zoltán

* (12. század) Direkt erotikus tartalmú, normabontó szövegeivel különleges helyet foglal el a minnesängerek között.

REINMAR DER ALTE*
Uram, ki öntötte a nőt

Herre, wer sie begozzen

„Uram, ki öntötte a nőt, tejet és vért formába zárva?
nem nézhetek rá úgy, hogy kedvemet furán fel ne csigázza;
benne annyi a báj, ha
kinyitja kedves ajkait,
a látványa is megvadít:
mohón kapok utána.

Szemem nem látott még magasztosat, szájacskát, ily ajakkal;
bejárhatok akár országokat, elbűvöl és marasztal.
De mikor csókot adtam,
amint szájába nyúlt enyém,
pont olyan mélyen mart belém
a kiszámíthatatlan.

De Isten látja jogos bosszumat: húsvét előtti héten
szemközt vágtam, hogy többé nem harap, s hogy máskor jól megértsen.
Mert hiába beszéltem.
Ha látja, dühösen jövök,
majd csúszva-mászva könyörög,
beszél majd még szerényen.”

„Jaj nekem, ez az alak fenyeget, szomorít szitkot ontva;
azt hiheti, megharaptam, lehet, hogy azért ily goromba.
Ez volt köztünk a próba,
de segíteni fogom őt,
hogy könnyen győzzön, mielőtt
más tör kerül a tokba.

Őriznek társaim – én egyedül bátran állnék elébe –,
mert félnek, lándzsája előkerül, s nehogy belémböködjé.
S ha esetleg lelőne,
tartani attól sincs okom,
ha lő, én majd szűrni fogom;
lássa, élvez-e tőle.”

Fordította Horváth Viktor

* (1200 körül) Az ún. *hohe minne* egyik legjelentősebb képviselője.
Gyakran emlegetik R. von Haugenau-ként is.

NEIDHART*

Egyszer egy úr

Ez verlos ein ritter sîne scheide

1

Egyszer egy úr kardhüvelyét eldobta,
 ám mintha egy hölgy kedvét szegte volna:
 így szólt: „Lovag, egyet adhatok kölcsön,
 mit balga uram nem kell nélkülözőn,
 egy ideje vele már nem törődik,
 most meg akad, aki hozzá kötődik.
 Lásna, hogy nálam milyen jó a dolga,
 odaadom, nincs rajta semmi csorba.”

2

„Nemes hölgyem, mondd el nekem szavadra,
 nincs-e vajon már rojtosra koptatva?”
 „Dehogya, elmondhatom igaz lelkemre,
 új volt, mikor balga uram átvette,
 vaskos, akár a deszka,
 egy helyet nem számítva,
 kicsit laza a pántja,
 de ezt senki nem bánja.”

3

Tolná be épp a szablyát a hüvelybe,
 amikor elhajlott az acélpenge,
 a markolatig visszahúzta.
 Majd teljes erővel bedugta,
 és aztán megint csak kitolta.
 „Egy hazug holló azt károgtá:
 Ugyan ki hitte volna?”
 Újra kihúzza: „mielőtt a lényeg még kifolyna.”

Fordította Mohácsi Árpád

* (13. század első fele) Dalaiban mind formai, mind tartalmi szempontból tettenérhető az ófrancia, illetve a vágáns dalok hatása.

Bús hallgatást parancsoltak

Verboten ist den kleinen vogelinnen

Bús hallgatást parancsoltak az árva
rigóra,
pedig egész nyáron szólt a dal.
Elhervadt már a nyár összes virága,
azóta,
hogy itt fel mindent zúzvara fal.
A bütykös
fákat bú szövöi át.
A kert csupa répa, azzal, ki nekilát,
járjon táncot e füttykös.

Áldott legyél, érdemdús, drága hölgyem,
megbecsült
és állhatatos közismerten.
Mások szerint nem teszek bölcsen:
mert ingerült;
mióta őt kerülni mertem.
Csak idén
hárman is voltak,
akik, mint méh, fülébe duruzsoltak,
bármerre járt szegény.

Boldogan távol tartanának végleg
a bunkók,
Meg is tették, ami rajtuk múlt.
Kivonom, szavamra, körükből tényleg,
Hogy a tuskók,
ne tudják meg soha, hová bújt.
Így titkon
nem súg fülébe senki,
sem Adelhúne, sem pedig Wasegri,
ha nem vagyok otthon.

Kettejüktől a belem is kifordul,
szégyen ért,
vessen, aki utamba kerül.
Irigylem azt az Egelolvét, mordul,
ott üldögélt
vele, és oda nyúlkaft ebül
az ujja,
ahol azt keresni,
ahol a nőt a legjobban szeretni,
s onnan ki nem húzta.

Bolond, mert ha bátyja egyszer erre jön,
megtudja,
hogy vonzza vágyát ez az asszony,
szavamra, vegyül még a vágyába könny.
A durva,
ha felingerel, kinyuvasztom
tánc közbe',
fürtös haján fogom,
és még az idén a csizmámmal nyomom
fejét le a földre.

Fordította Mohácsi Árpád

GOTTFRIED VON NEIFEN*

Elindult egy kádár

Ez fuor ein büttenære

Elindult egy kádár,
Hogy messzire utazna,
Szerelmet úgy várt már,
Hogy bárhol lelt asszonyra,
Kit jól megabroncsozna.

A ház-úr választ vár,
Mihez ért, s mily fokon?
„Én vagyok a kádár,
S annak, ki nem veszi zokon,
Hordóját megabroncsozom.”

S már hozott is kötelet,
És abroncspántokat,
Szerszámaitól tellett
Keresni jó sokat,
Hisz bírt jó *vas-tagokat*.

A férfi ékes ékét
A nő kezébe vette
(Az egyenes végét),
S így szólt: 'Jézusom, te,
Isten küldött ide.'

Megabroncsoltatott
Az úr hordója épp,
Oldalt alul, s legott
Az szólt: „Nem rest, sőt, derék,
Így nem abroncsoltak még.”

Fordította Fazekas Sándor

* (13. század első fele – közepe) Dalaival a középfelnémet hagyomány normáit viszi tovább, bár számos neki tulajdonított szöveg eredetisége még nem tisztázott.

WENZEL VON BÖHMEN*
 Felvirrad a fényes reggel

Es taget unmâzen schône

„Felvirrad a fényes reggel
 Az éj a trónról felkel,
 Mit őrzött büszkén nagy csillagsereggel.
 A nap veszi át a főhelyet,
 Ki várában hamarján
 Ül tort az éj homályán.
 Tovább időznötök most nem javallnám,
 Mert nemsoká késő lehet!”
 Emígy dalolt a strázsa.

„Gyerünk, nincs már idő a búcsuzásra!
 Az ég mindjárt vereslik,
 Azt mégsem hagyhatom, hogy itt
 [enyelgjetek napestig!
 Félek, szerelmetek kárát ne lássa!”

Hallotta ezt a dáma,
 Kinél éjfél után ma
 Feltűnt az úr, kit lopva úgy imádna:
 Egy hű, tapintatos lovag.
 Így szólt az úriasszony:
 „Az őr, hogy békén hagyjon,
 Baksist kívánva osztoznék a hasznon,
 Amit szerelmünk tartogat.
 S a hajnal még oly távol.”
 A hölgy azzal legott kikelt az ágyból,
 Az őrhöz ment s könyörgött:
 „A kincseimből végy, mi kell: aranyt,
 [ezüstöt, gyöngyöt!
 A kedvesem s te is megnyerd, mire vágyol!”

Az őrszem erre biccen’:
 „Menj, kedvesed hevítsen.
 Megadtad azt, mi jár – akadályá nincsen.
 Beérem immár ennyivel.
 Szólok, ha itt az óra,
 Ha széptevődnek lóra
 Kell szállnia, hogy ne tudjon senki róla!
 Elyargalhat, míg senki nem figyel.”
 Így csókba fojtva csókot,
 A két szerető vágyában nem csalódott;
 A hű lovag s a hölgy se
 Kérette magát, hogy egymással megint
 [a kedvét töltse.
 Hol ez megesett, egyéb ugyancsak folyt ott.

Fordította Schlachtovszky Csaba

* (1205-1253) II. Vencel néven Csehország királya, II. (Přemysl) Ottokar cseh király egyetlen fia. Három dalt tulajdonítanak neki, melyek közül az itt közölt *tagelied*, finom, jelzésszintű erotika jellemzi.

ULRICH VON LIECHTENSTEIN*

Egy szép leány szólt

Ein schoeniu maget

Egy szép leány szólt:
„Serkenj, drága asszonyom,
az éjjel elmúlt,
őr sem áll a várfokon,
az ablakon át, nézd, nappali fény dereng,
itt az idő, hogy elküldd kedvesed:
félel, hogy túl soká időz.”

„Elrejténélek én
önszememben, kedvesem,
ha megtehetném,
de ez a terv képtelen.
Maradj hát inkább idebent, a szobámban,
töltsük a napot ketten, vidáman,
itt elbűjítatlak könnyedén.”

A szép asszonyka
megcsókolta kedvesét.
Nemes lovagja
szólt: „Hölgyem, az Istenért,
világos nappal van. Elmenni nem tudok.
Legjobb, ha elrejtesz, és maradok.
Javaslom ezt, s kívánom is.”

* (?-1275) A magasrangú stájer nemesi családból származó szerző közel hatvan dala virtuóz formakezelésről és a *hohe minne* hagyományának átvételéről tanúskodik.

„Rejts el, ahogy csak
gondolod, szép kedvesem,
de ha támadnak,
tudjam védni életem.
Ha bárki jönne, figyelmeztess jó korán,
mert aki fegyvert szegezne reám,
az életével megfizet.”

Bezárta hát a
bátor, nemes lovagot
a kis szobába
a bájos asszony legott.
Hogy bánt vele egész nap, mily szerelmesen?
Az öröm szétáradt a férfiben.
Rövidebb napja sose volt.

Majd jött az éjjel,
a játék, a szerelem,
szerettek kéjjel,
sokféleképp, s úgy hiszem,
nincs hölgy, kinek derekabb lenne kedvese,
de nem tarthat örökké semmi se.
Hát jött a búcsú, a panasz.

Csókokkal mondtak
búcsút már egymásnak ők.
Ott édes ajkak
kérelték a szeretőt,
jöjjön újra hamar. „Ragyogó májusom,
majd úgy tesztek, öröömöm, szép napom,
reményem.” – felelt a lovag.

Fordította *Ladányi-Turóczy Csilla*

OSWALD VON WOLKENSTEIN*

Iszkiri, uccu!
Wohlauf, wohlan!

Iszkiri, uccu!
Friss tűzű, huncut
Móka-kacajra,
Apraja-nagyja!
Ugrani táncra,
Zengjen a hárfá,
Dallani gyertek
Májusi kertek zöldjét!
Lanka, hegyoldal:
Mennyi rigódal
És csalogányszó.
Párra, ki párzó!
Hajtsa a gusztus,
Csókcseré, susmus –
Bennük a Napnál
Gyullatagabb láng s hő ég!
Nosza fuss, ha
Les a rusnya
Ezeréves,
Epemérges csoroszlya!
De rivallj, ha
Fiatalka
Jön, az ajka cseresznye!

* (1376–1445) A Zsigmond diplomáciai szolgálatában is állt szerző bejárta egész Európát. Százharminc dala a kor irodalmi tradícióinak széles palettáját nyújtja.

Cserje virágzik,
 Sarjad a pázsit,
 Indul a pancsi,
 Oswika, Mancsi!
 Rügy ha kifeslik,
 Nincs, aki rest itt,
 Zöld, sűrű ágból
 Álljon a sátor, kislány!
 Kéne a kád még,
 S szóljon a játék:
 „Fürdeni, nőcske,
 Jösszte a löcsre!”
 „Köldököm árnyát,
 Héka, sikáld át!
 Megfogom én még
 Fürge egérekéd is tán!”
 Nosza fuss, ha
 Les a rusnya
 Ezeréves,
 Epemérges csoroszlya!
 De rivallj, ha
 Fiatalka
 Jön, az ajka cseresznye!

Hej-hali, május,
 Mely csuda-bájos!
 Nyúllica, kucsma-
 Gomba-kukucska!
 Ember, a fű-fa
 Egyben örül ma,
 Nyúlkoma, farkas –
 Zöldbe takart az egész föld.
 Mindazokat majd,
 Lépre kiket csalt
 Eddig a vad hó,
 S hosszú zimankó
 Tömlőce nyelt el –
 Májusi reggel,
 Néked a hála,
 Hogy valahára remény tölt!
 Nosza fuss, ha
 Les a rusnya
 Ezeréves,
 Epemérges csoroszlya!
 De rivallj, ha
 Fiatalka
 Jön, az ajka cseresznye!

A napnyugat sötét színét

Ain tunkle farb in occident

A napnyugat sötét színét
 Be csúfosan megszenvedem!
 Hogy elmaradt, s többé színét
 Se látom, árva, elhagyott lett fekhelyem.
 Ez ront ma szét: karját, se szép, fehér kezét,
 Kivel magához vont serényen,
 Nem élvezem, azt érzem: a félelem
 Bénít, némít – dalom se már segélyem.
 Bicsaklik, csuklik, recseg minden tagom,
 Kivánás szaggat, vágy tép,
 Epeszt, apaszt mohó, sok sóhajom,
 Belégörccsölt az ágyék!

Hányom-vetem álmatlanul
 Az éjen át beteg magam.
 Vágyom-hevem előtolul
 A semmiből, és ellenállnom hasztalan.
 Egyetlenem szokott helyen ha nem lelem,
 Hiába nyúlok érte,
 Hát kész a gyász, már ég a ház, szörnyű csapás:
 Fülök, hülök – mint fagyban el ki égne.
 Fűz játszva láncra, még lánc se kell neki,
 Gúzsban nyögök, míg végre pirkad!
 Ez ajk felajz, s a lázas, vágyteli
 Sovárgás kint s nem írt ad!

Mély estelen, sőt reggelig
 Így morzsolom időm külön.
 Szép testeden merengek itt
 Remegve – ezt, Marcsám, világgá kürtölöm!
 Legfőbb gyönyör, jöjj! Rág, gyötör egy csúf, könnyör-
 Telen patkány, s folyton felébreszt!
 Hát kedvesem, lásd: nincs mese, ropog-recseg
 Ágyunk is, úgy verem ki én ezt!
 Az öröm: orom, mit hágni élvezek,
 Midőn elképzelem, hogy
 Elém- be lép kicsim, ha jó a reg,
 S pamlagra majd velem rogy!

Fordította Győrei Zsolt

Francia

ISMERETLEN SZERZŐ (13. SZ.) Sotte chanson (bolond ének)

Devant aost, c'on doit ces bleif soier

Nyár derekán, aratás idején,
Büszke kaszák seregét láthatom,
Pengevasát feni mind a legény,
Ebéd nekik a hagyma csupaszon,
S barna cipó, ha van, az nagy haszon.
Szerelmi vágy hasít, hölgyem, belém.
Hogy kezdjem el? Csak a kétely enyém.

Itt olvasom, fehérén-feketén,
Segít nekem a Kalendárium:
„Lábat imád a bölcs az elején,
Mert ez a rész igen nemes idom”
Kanos leszek ettől, mint malacom,
Ha tyúkot lát trágyadomb tetején,
Mint a fülem, oly boldog vagyok én.

Ó tiszta hölgy, itt e föld kerekén,
S Les Beaux-ban is, önt imádják nagyon,
S így, merengve éjszínű üstökén,
Hogy örüljön, magam önnek adom.
Ha szerelmét makkért megkaphatom,
Disznóinak adok majd annyit én,
Hogy végtelen lehet a makkidény.

Fordította Jeney Zoltán

EUSTACHE DESCHAMPS*

Rondó

Hé! Giraudon, qu'est tes viz devenus?

Hé! Giraudon, lekornyad a durung?
te átkozott, hordd el magad a búsba,
ha nem tudod, bajomra mi a kúra!

Híres baszó voltál, te nyomorult;
de ez a múlt, és most le vagy konyulva.
Hé! Giraudon, lekornyad a durung?
te átkozott, hordd el magad a búsba!

Ahogy kefé a kéménybe dugunk,
ha eldugult, gyerünk, nyomulj a lukra,
vagy ég veled. Azért megkérdem újra:
hé! Giraudon, lekornyad a durung?
te átkozott, hordd el magad a búsba,
ha nem tudod, bajomra mi a kúra.

Fordította Horváth Viktor

* A champagne-i Vertus faluban született 1346 körül († 1407 k.). V. és VI. Károly udvarában különböző pozíciókat töltött be. Rendkívül gazdag életműve mintegy 1500 költeményt számlál. Szövegeinek jelentős része erkölcsi nevelő cézzal született. Nem idegen tőle ugyanakkor a szerelmi líra sem. Ő az első tudományos jellegű francia Ars Poetica, az *Art de Dictier* szerzője. *Miroir de mariage* (A házasság tükre) című opusza mintaként szolgált későbbi korok mizogin-feminista polemikus műveivel.

Ballada

J'ain par amours la plus belle figure

Szerelmemé a legszebb női termet,
Mít férfiszem eleddig láthatott.
Köpcös, dagadt, agyara mind kifejlett,
Ily szép pofát viselnek vadkanok,
S az a szakáll! Jaj, félek, meghalok,
Tekintete sötét akár az ében.
Szavai mind démoni dallamok,
Add Ég, ma még pokol tüzében égjen!

Nyaka rövid, de nehéz átölelned,
Ám csöcsei, kies domborzatok,
Jó rőfnyire aláomolva lengnek,
A combokig lógva, mint csomagok,
Ha jó lovad málhákkal megrakod,
Fogni olyan, mint főtt pacalt a lében.
Csak teve hord ily orrot és szagot.
Add Ég, ma még pokol tüzében égjen!

A háta púp, s beléből szárnyra kelnek
Eldördülő, morajló hangzatok.
Egy kancaseg, mit csülkei viselnek,
A lábfeje varangyé; a karok
Jó zsírosak, s húzd be a pocakod,
Ha hálni vágyasz szűkre szabott ölében.
Oly lusta, hogy agyon is csaphatod.
Add Ég, ma még pokol tüzében égjen!

Fordította *Jeney Zoltán*

Ballada

Dont venez vous? Ou fustes vous er soir?

Merre jártál tegnap este? Mesélj!
- Hát te? Honnét kerülsz elő reggel?
- Közöd hozzá? - Akad bőven, ne félj!
- Nos, étvágyam egész nap nem telt el.
- Mivel? - Nővel, a legédesebbel!
Formás csöcsök, nagy lyuk, kerek tompor;
Tizennégyszer csurran ki a tejfel,
Mígnem így szólt: „Tűnj el, sok a jóból!”

- Kössék fel, ki levegőbe beszél!
- Kössék bizony! - Ugyan, hol szedted fel?
- A piacon. Sötét volt, öreg éj;
Kis szobámba vittem: jó rejtkehely,
Nem törhet ránk ott teremtett ember.
Hanyatt vágtam - a pináján copf volt!
Álltam báván, mint ki cöveket nyel,
Mígnem így szólt: „Tűnj el, sok a jóból!”

Rákérdeztem: ki fon be és kefél
Szörmebélést ilyen játszi kedvvel?
Azt felelte, divat ez és szeszély,
Új módi, mi vidéken terjedt el;
Bozót nélkül mutatkozni restell.
Nem ijedt meg bököm a bozóttól,
Két sövény közt sötét árkot szeldelt,
Míg a nő szólt: „Tűnj el, sok a jóból!”

Fordította *Győrei Zsolt*

CHARLES D'ORLÉANS*

Ballada

Mon chier cousin de bon cueur vous mercie

Kedves rokon, hálásan köszönöm meg
A két fehér nyulat, mit küldetett;
S hogy kérdezi, igazolhatom önnek,
Ama nyuszik, kik bírták szívemet,
Feledve mind szellemként sejlenek
Sok éve már. Szerszámom, a derék
Nyúlidomár, a végrendeletét
Megírta, és heverész szenderegve,
Visszavonult, így él remeteként,
Mint aki már nem örül semminek se.

Az Ifjuság amíg uralja földed
Élvezed a szerelmi tetteket,
De Fortuna nekem megtiltva őket
Szívem felett másként rendelkezett.
Drága rokon, a kor elérkezett,
Nem áll nekünk jól már e hősiség,
Megtettük azt, mit kellett tenni rég,
Ámor felé az adónk megfizetve.
Szívem morog, de tudja, hol a vég,
Mint aki már nem örül semminek se.

Ha kérhetem, ezt ne firtassa többet!
Óvja az Ég a meghalt lelkeket!
Adjuk a szót a többi szép örömnök,
Pástétomok, jó sültök, jöjjetek!
Csak mind legyen kellőképpen meleg,
Most minenkünk ennyi öröm elég.
Hús bor legyen, nyeljük a hegy levét!
A hús, ha nyers, rámeleg már a szívemre,
Elfeledem múlt korok rendszerét,
Mint aki már nem örül semminek se.

Vén zsoldosok, egy rozsdás gomb fülét
Sem éritek beállva friss seregbe;
Tiszta fejem belátta helyzetét,
Mint aki már nem örül semminek se.

Fordította Jeney Zoltán

Rondó

Maistre Estienne le Gout nominatif

Étienne le Gout doktor *nominativus*
Újabban már annyira *optativus*,
Hogy csinálná rögtön *copulativus*;
De bedöglött a derék *genitivus*.

Hat dukátot tett le neki *dativus*,
Hogy szeretője szebben *vocativus*.
Étienne le Gout doktor *nominativus*
Újabban már annyira *optativus*.

De rárontott egy bösz *accusativus*,
Ki ruháját megfogta *ablativus*,
S ő az ablakon, mely *superlativus*,
Kiugrott, mert ütlegben csak *passivus*.
Étienne le Gout doktor *nominativus*
Újabban már annyira *optativus*.

Fordította Jeney Zoltán

* 1394-ben született a Valois francia királyi dinasztia egyik oldalágának sarjaként. Idős korában blois-i kastélyában a költészetnek, illetve az utódnemzésnek szentelte életét. Versíró társaságot gyűjtve maga köré, amolyan irodalmi műhelyt hozott létre, melyben François Villon is megfordult. Verseit, javarészt szerelmes balladákat és rondókat, angliai fogságában, illetve blois-i tartózkodása idején írta. 1465-ben, 71 évesen halt meg.

FRANÇOIS VILLON*

Quatrain

Je suis François, dont il me poise

Négysoros I.

Ferenc nevem s kínom egyben,
Párizs helységben születtem,
s hogy nem részesültem kegyben,
nyakam sínlyi súlyos seggem.

Négysoros II.

François vagyok, de bánom,
Párizsban telt ifjuságom,
s függve ujjnyi cérnaszálon
seggem terhe ül gigámon.

Négysoros III.

Nevem François, de kár is,
Hazám Pontoise mellett Párizs,
Nyakravalóm vertikális,
S nyakam töri seggem máris.

Négysoros IV.

Ferenc vagyok, kétes alak,
Párizsból, Pontoise alatt,
s lógva érzem, mint nyúz nyakat
egy félmázsás súlyos valag.

Négysoros V.

Francia ő, neve Villon,
Párizsi lakos papíron
S lógva arra vágják titkon,
Nyaka seggnyi súlyt kibírjon.

Négysoros VI.

Ferenc vagyok, öreg vigéc,
Pontoise melléki lutéc,
S kötél (egyrőfnyi az egész)
Súgja főmnek: Segged nehéz.

Fordította Jeney Zoltán

* Párizsban született François Moncorbier néven 1431-ben († 1463 után). Életművét, melynek két kiemelkedő kötete a Kis, illetve a Nagy Testamentum, önéletrajzi elemek szövik át, személyes lírája gyakran naturalista érzékletességgel mutatja be a párizsi életet, a kocsmák és az utcák világát, a vesztőhelyek szörnyűségét, a bordélyházak közegét. Cseppet sem emelkedett témáit nagy filológiai műveltségről árulkodó utalások gazdagítják.

Középkori latin költészet

DOMNA CONSTANTIA*
Levél Baldericus Burgulianushoz

201. carmen
Baldericus Burgulianus verses könyvéből
(részletek)

50

Olvastam leveled, biz, igyekvő, nagy figyelemmel,
verseiden tenyerem meztelenül simított.
Háromszor, négyszer kinyitottam a drága tekercest,
izleltem soraid, el sem eresztve lapod.
Kedves volt az az írás, kedves mind, amiről szólt,
így az egész napon át véle mulattam időm.
Ellensége az éj a betűknek, imígyen az este
kényszerített, leveled hogy hamarost letegyem.
Én az ölembe helyeztem előbb, majd bal kebelemre
versed, a szívhez amely - jól tudom én -, közelibb.
Hogyha szívemre helyezhetném leveled, oda tenném,
fekhelye lenne szívem, csak szívem, és nem ölem.
Éjjeli bágyadság ezután eluralta a testem,
ám nyugalmat azért éjszaka sem lel a vágy.
Mit vártam? Mit várhattam? Szabadott-e remélnem?
Versed a drága reményt adta, időt meg az éj.
Álmok közt álmatlan voltam, eközben a könyved
csak perzselte belül, lángra vetette ölem.

Fordította *Ladányi-Turóczy Csilla*

* Domna Constantia a XI. század második felében a franciaországi Le Ronceray kolostor egyik apácaja volt, egyetlen fennmaradt verses levele Baudri de Bourgueil (Baldericus Burgulianus) Carminagyűjteményéből ismert, és természetesen Baudri-hoz szól, aki bencés szerzetes, apát, később Dol érseke és nem utolsósorban korának neves költője volt. Vitatott, hogy a levelet valóban Constantia írta-e.

Közelítési kísérlet az obszcén antológiához

(Utószó gyanánt)

Napjainkban, amikor – és természetesen semmi kifogásolni valót nem találok benne – általánosan elfogadottnak tűnik az az elv, amely szerint a szeretkezésben kölcsönös megegyezés esetén *mindent szabad, ami hámszövetet nem sért*, bizony nem könnyű rámutatni arra a határra, amelyet átlépve az obszcénitás területén találjuk magunkat. Úgy gondolom, az obszcénitás – ellentétben a *totalis szexszel* – nem beállítódás, nem magatartásmód, hanem beszédfajta, költői nyelvhasználat, szótár és műfajiság kérdése. És akkor néhány előzetes. Úgy vélem, a még definiálatlan obszcénitást nem volna bölcs 'elhistorizálni' (vagyis a történelmi idő egyik nemi kaméleonjának tekinteni). Jóllehet kellő önmegtartóztatással a történelmi nézőpontot muszáj bekapcsolni: most azért, mert a nyugat-európai, középkori, népnyelvű obszcén költészetekről beszélek. De ennek ellentette sem tanácsos: szintén nem volna bölcs valamiféle történelemfeletti antropológia segítségével előbányászni magunkból az örök obszcént. És még mindig előzetesen s csak azért, hogy ami átlátható, az ne váljék kuszává, megfogadom Sextus Empiricus tanácsát: tartózkodom az erkölcsi ítéletektől, vagyis az obszcénitást nem kötöm sem negatív, sem pozitív értéktartományhoz. Végezetül: úgy vélem, az érett és későközépkori költészetnek csak roppant óvatosan szabad faktualitást tulajdonítani: részint a nemi szokásokra vonatkozó nem-irodalmi adatok szinte teljes hiánya miatt, részint azért, mert meg kell adni a vágyfantázi(h)álás saját jogát („én annyi mindent nem szerettem még”).

(HA ÉN OBSZCÉN VAGYOK...)

Ha én obszcén vagyok, akkor mindig valamihez képest. Az obszcén költészet negatív definíciója, vagyis az, hogy ő maga a tagadás, kétségtelenül valaminek a tagadása, jelesül a *cortesía* (az udvariság) és a *fin'amors* (a kifinomult szerelem) elutasítása. De – ami a trubadúrokat illeti – ez sem ilyen egyszerű. Igaza van Bánki Évának, amikor úgy gondolja, hogy a legelső trubadúr, IX. Vilmos olyan *ellen-szövegeket* írt, amelyek valami még nem létezőt tagadnak, s a majdan létező kifinomult szerelem az ő költeményeinek tagadásával építi ki magát. Mivel ekkor még udvariságról az ő költészetében nem beszélhetünk, művei sem nem udvariak, sem nem udvariság-ellenesek, hanem udvariság nélküliek. Ráadásul az, hogy mintegy másfél hét leforgása alatt – szimultán vagy váltakoztató módon – 188 alkalommal dugta meg Hermessent és Agnest, lehet, hogy akkor nem számított obszcén cselekvéssorozatnak (és e mögött ne keressünk realitást, ez férfigencegés), mivel nem volt meg a mihez képest.

Ám amikor már kiépülnek az udvariság bástyái, a falakon kívül ott egy egész tartomány, s az obszcén költészet itt jelenik meg. De nem egyedül és nem magányosan: az udvariság tagadását nem egyedül az obszcén testesíti meg. Nézőpontja válogatja, hogy miként jellemezzük e terepet. René Nelli *nonkonformista írókról* beszél, akik hátat fordítanak a társadalmilag és intézményesen helyesnek és követendőnek tekintett magatartás-

és beszédmódoknak. Ők nem alkalmazkodnak, nem idomulnak, nem állnak be Panurge birkái közé. Szinte teljesen fedi ezt az a szövegterület, amelyet Pierre Bec és Paul Zumthorn *ellen-lírának* nevez, egyes darabjait pedig *ellen-szövegeknek*. Míg az antikonformizmus, a be nem illeszkedés kifejezés nyomatékosan utal a poétikai ellenállás és szembeszegülés társadalmi mögöttesére, az ellen-líra terminus a poétikai felforgatásra helyezi a hangsúlyt.

Az obszcén költészet az ellen-líra egyik hangneme a sok közül. Mert ide, az ellen-álláshoz tartoznak nonszensz szövegek (a jelentésbeli érthetlenségtől és a nyelvileg inkoherens szövegektől a madárnyelvűségig); műfajparódiák; az üritéssel kapcsolatos (ún. szkatologikus) és a táplálék iránt érzett undorral, valamint a fingással kapcsolatos textusok; nőellenes versek; azok, amelyeket Bec „humoros és bórleszk ellen-szövegek”-nek nevez – valamint természetesen az obszcén költemények.

(HA ÉN EROTIKUS VAGYOK...)

Ha én erotikus vagyok, akkor csak magamból és magamhoz képest vagyok az (nagyon el akarom kerülni a „természetes beállítódás” kifejezést, mert a szerelemben és a szexben „mesterséges” beállítódás most hirtelen nem jut eszembe, a saját határainon belül). 1984-ben kiadott *Bórleszk és obszcénitás a trubadúroknál* c. antológiájában Bec szerepeltet *erotikus* (és nem obszcén!) textusokat is. Miként lehet a nem *anti* természetű, csupán erotikus szöveg ellen-szöveg? Hogyan fordulhat az erotika bármi *ellen*?

Sok szempontból érdekes egy névtelen szerző erotikus nyelvtana, valamint az a két versszak, mely két szerző műve, és szintén erotikus grammatika. Ha jól tudom, a kifinomult vágyénekek (*canso*) nincs latin megfelelője, azaz – durván, pontatlanul fogalmazva – nincs átjárás a 12-13. században a cansok és a latin himnusz-költészet között (a vágáns lírával más a helyzet). Az erotikus nyelvtan műfaja működik okszitánul, ófranciául, stb. – és latinul! Például „A férfi a prepozícióban ügyel a gondos összeillesztésre (conjunctio) és a beillesztésben ügyesen egyezteteti állítmányát, de felesége genitívusát mégsem képes optativusba tenni.” Hiába, az a hely, ahol vagyunk, kifelé nyitott (még a latinításra is).

És most emlékezzünk a Bec-antológia címében a bórleszk és az obszcén jelzőkre. A kötet kereken 50 szöveget tartalmaz, ebből mindössze 11 az, amit a szerkesztő-fordító obszcénnek minősít (de e 11-ből 4 szorososan összetartozik, vagyis ha akarom, akkor mindössze 8 költemény obszcén).

Említettem, hogy mai (erkölcsi és érték-) minősítéseinket tanácsos felfüggeszteni. Ismeretes, hogy voltak trubadúr szerelmi költőnők (*trobairitz*) is. A Bec-antológiában szerepel három női szöveg: (1) egy Férjhez menni vagy szűznek maradni? tárgyú vitavers két nő között (lám, lám, már ez sem régóta vagy-vagy kérdése); (2) egy megfordított *Kifinomult szerelem* Clara d’Anduzától; (3) végül Bieiris de Romans (ritka női név) vágy-költeménye Mária asszonyhoz. Ez utóbbit Bec kérdőjeles modern címmel látta el: „Egy homoszexuális költemény?” Állítólag ez az egyetlen olyan szerelmi mű a trobarban, melyet nő írt nőhöz. Ami engem illet, fogalmam sincs, hogy a 13. században egy lesbikus viszonynak milyen volt a társadalmi megítélése. Ez a szöveg erotikus, ugyanúgy, mint a másik kettő. És csak erotikus. De minek az ellen-szövege volna?

És még egy megjegyzés, immáron a történetiség védelmében. Bánki Éva helyesen írja, hogy a későközépkori szerelmi költészetek – ha jól értem, mintegy beelőzve Petrarcat – elmozdulnak a szerkesztett versgyűjtemény felé, a belső érzelmi *történekek* lírai elbeszélése felé, az ellen-szövegek pedig lassan elenyésznek. Igen, így van például toszkán nyelvterületen. De nem mindenütt.

Mert kik írták az okszitán ellen-szövegeket? A szerzők túlnyomó többsége névtelen (vagyis társadalmi helyzetükről mit sem tudhatni). Mellettük vannak nagyurak (IX. Vilmos,

Guilhem de Berguedan, Proensa örgrófja, Kasztíliai X. Alfonz...), egyházfik, mint Peire Cardenal, a Montaudoni Szerzetes...; de zsonglőrök és szegény lovagok is. A trobar története az északi katonai erőszakra 1300 körül lezárul, míg Északon a trubadúr-típusú költészet igen sokáig él tovább. Csakhogy egyre neveltségesebbé válik – főleg nem-nemesi körökben, és ez a költészettörténeti helyzet megszüli a francia költészet ellen-líráját. A szakítás, a törés poétikailag az udvari költészet alapjával, az ún. nagy udvari dallal szemben ment végbe, az udvari szerelem nyelvezetének kifordításával és sárba tiprásával. Nézzünk meg egy egystrófás darabot, egy *fatrast* (a szó jelentése: lim-lom, kacat), Watriquet Brassenel de Couvain költeményét Tótfalusi István fordításában! A költemény egy kétsoros (*udvari* hangütésű) argumentummal kezdődik, majd az olló kinyílik és a strófatest *anti-udvari*:

Édes vigaszt ad ma nékem,
Aki bírja szívemet.

Édes vigaszt ad ma nékem
Macskám, mely most döglük éhen,
És mely zsoltár-éneket
Üvöltöz csütörtök-éjen,
Hogy minden ház-eresztéken
Inkább vándorútra megy;
Egyik-másik nagy merészen,
Sorsát is kihívni készen
Istenre lándzsát vetett,
S szólt: Pajtás, itt lesz ma vélem,
Aki bírja szívemet.

Ez már a Város ellenállása az Udvarral szemben.

(HA ÉN TRÁGÁR VAGYOK...)

De nem vagyok.

Ha a középkorias jellegű régi magyar énekek felé fordulunk, az anyagban a legjobban rögzíthető hangütés a trágárság. Ez a *kemény és vastag* hang megvan Nyugat-Európában is (ilyen az oksztán költészetben *A Fingkirálynő*, vagy a szkatologikus darabok), de más összefüggésrendben van meg. A mi lakodalmi énekeinkben, mulatónótáinkban, asszony- és kurvacsúfolóinkban a trágár beszédmód jelenlétét egyértelműen jelzi a megnevezések közvetlensége vagy alig metaforizáltsága: a trágár beszéd előszeretettel nevezi néven a genitáliákat (vagy teljes egyértelműséggel metaforizálja, például „Szerelem, szerelem, egy kis szőrös verem, / Benne uralkodik kopasz fejedelem”), a csecset, a fart, az aktust. De ha a névtelen szerzők közköltészetét odahagyjuk, akkor a korabeli minősítések kavalkádjába sodródunk bele, olyan terminusokkal kerülünk szembe, amelyeknek igen nehéz föllelni pontos nyugat-európai megfelelőit. Ráadásul mindig figyelni kell arra, hogy e minősítéseket ki mondja, milyen szöveggörnyezetben mondja, és számolnunk kell e minősítések modern filológusi értelmezéstörténetével is. Ha ez utóbbit – a szavak mai értelmezéseit, az ún. virágének-vitát – odahagyjuk, s csak a nyugati párhuzamokra fűlelünk, a „virágének” kifejezést ugyanúgy körülírással kell elmagyarázni egy franciának, ahogy nekünk a „chanson de toile”-t. S ha obszcén (vagyis nem trágár és nem erotikus) verset keresünk, a legbiztosabb támpontnak talán Balassa János éneke tűnik az ő sólymocskájáról, de ez a költemény egyben trágár is, sőt lehet, hogy a vallásos fohász néhány elemének kifordítása is.

Ami Balassi Bálintot illeti, lehet, hogy a Júlia-versek – a mostani gondolatmenet alapján – nem az arisztokratikus, udvari típusú darabjai, egyszerűen csak *erotikus* költemények? 1994-ben megjelent franciául egy válogatás Balassi Bálint verseiből. Amikor a Balassi-versek szövegtörténetét előszavában Jean-Luc Moreau röviden összefoglalja, utal arra, hogy Zrínyi Miklós könyvtárában volt egy kézirat, „*Balassa Bálint fajtalan éneki*”. Moreau a kéziratnak ezt a címét magyarul hozza, majd lefordítja franciára: „autrement dit d’ »obscène«”, „másként fogalmazva »obszcén«”. De az obszcén jelzőt miért teszi idézőjelbe? Melyek lehetnek *Balassi Bálint obszcén költeményei*? Mindegyik szerelmi költeménye? Csak azok, amelyeket e számba beválogattunk?

* * *

Bárhogyan nézem, a középkori (és középkorias) obszcén költészet, ellen-líra, számomra, így, lassú feltárulásában és kitarulkozásában új és meglepő *corpus*. Próbaidős szerzetes ifjúkoromban nem képzeltem ilyesmit bele a középkoromba. Hiába, előbb vagy utóbb és így vagy úgy, *beavattatunk*.

Régi magyar irodalom

Összeállította Szigeti Csaba

XVI. SZÁZADI NÉVTELEN*

Régi tüzem alatt szive
Kis szikrától felgerjede,
Sebességgel zúg nagy égve,
Ki bús szivem kényszeríte.

Olthatatlan nagy tüzemnek
Orvosságot nem lelhetek,
Ki miatt már életemnek
Vége léssen halálomnak.

Orvosságért sok földeket
Én bejártam sok helyeket,
Városokat, szép várakat,
De nem leltem orvosságot.

Hegyen, erdőn bújdostomban
Juték egy sötét berekben,
Leülék fáradtságomban,
Nézek széllyel, gondolkodván.

Csak nem messze az bokortól
Egy kicsiny vad elrejtőzék,
Az Vénusztól megláttaték,
Mérges nyila rálöveték.

Gyötrődik szegény vadacska,
Kénlődik nagy sok kénjában,
De az Vénusz gyorsasággal
Tűnék onnat sietséggel.

De én, íme, az szép vadon,
Keserüle búsult lelkem,
Ő sebeit tiszta vízzel
Mosogattam szeretettel.

Az kis vadnak mérges sebe
Nemsokára meggyógyula,
Vele való jótétemért
Bánatimban vigasztala.

Ezeröttszázkilencvenben
Erdőn-mezőn bújdostomban,
Szeretémért fáradozván,
Én szivemben, gondolkodván.

* Kritikai kiadása: *Régi magyar költők tára. XVII. század. 3. kötet. Szerelmi és lakodalmi versek.* Sajtó alá rendezte Stoll Béla. Budapest, 1961, Akadémiai Kiadó, 12–13. o. Mai magyar írásmódra átírta Szigeti Csaba.

Balassa János éneke Sólymocskájáról*

Az én Sólymocskám Palojtán vagyon,
Szíviben szerelmem nő igen nagyon,
Belőle ikrája foly igen lágyon,
Kit drága kenetül magamnak tartom.

Ó, én Sólymocskám, ha közelben lagnál,
Kékkői kapun hozzám bejárhatnál,
Sok jót is nálam gyakran találhatnál,
Megtölteném begyedet, kit azután látnál.

Gondolkodván érte nem tudok. S mint állok,
Ha eszembe jut, csaknem meghalok.
Szerelmiért Palojtára gyalog ballagok,
Mint ész nélkül szükös járó bolondok.

Az én kezemre tégedet vennélek.
Szép nyoszolyámra mellém fektetnélek.
Karjaimmal gyakran téged ölelnélek,
Végre mint az nyúl, által is szöknélek.

Mikor hozzá megyek, elmosolodik.
Előmben jövén ő felfosztozik.*
Okkulárját mutatván szemem tisztítatik,
Ragyadó szerelme szívemben férkezik.

Noha kezemen vagyon apertura,
Mely szemeimet gennyetbül tisztítja,
De ha Sólymocskámnak rám fordul az fara,
Mindjárt szemeimnek megjűn szép világa.

Kérdés az olvasókhöz: Mi ez?

- Eckhardt Sándor emelkedett petrarkista udvarló versként olvasta. A költeményről úgy gondolta, Balassi Bálint apjáról íródott a 16. században. „Márpedig az egyetlen vers, mely Balassi Jánostól ránk maradt, a Kékkővel szomszédos Palotán lakó sólymocskáról szól [...]. Ezt az allegorikus stílust a fiú (Balassi Bálint – Sz. Cs.) sokkal finomabban alkalmazza. (Eckhardt Sándor: *Balassi-tanulmányok*. Budapest, 1972, Akadémiai Kiadó, 268. o.)
- Gerézdi Rabán szerint „éktelen malacság”. Miután tisztázta a szerzőség és a keletkezés idejének kérdését, leszögezte: „Balassa János kifigurázása obszcénnek legalább olyan obszcén, mint a mindenki Pannájának kifigurázása (utalás az itt olvasható énekre Bendő Pannáról – Sz. Cs.), sőt ocsmányabb, mert körmönfont, öncélú malackodás.” Gerézdi Rabán: Balassa János éneke sólymocskájáról. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1965, 6. szám, 691. o.
- Szilasi László szerint – *A nyúl és a sólyom* (Trópusok és funkcióik: Madách Gáspár „Balassa János éneke sólymocskájáról” című versének példája. *Literatura*, 2000, 3. szám, 258–269. o.) című tanulmányáról van szó – egy költői szempontból „ösdiletáns” és egy, az öregedést érző férfi beszél, és beszéde kivételes és egyszeri: sem nem udvari, sem nem lator. „Balassa János fiktív szerelmi vallomása a jelenvaló közönség

* Kritikai kiadása: *Régi magyar költők tára. XVII. század. 12. kötet. Madách Gáspár, egy névtelen, Beniczky Péter, gróf Balassa Bálint, Listius László, Esterházy Pál és Fráter István versei*. Sajtó alá rendezte Varga Imre, Cs. Havas Ágnes, Stoll Béla. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó, 66–67. p. Mai magyar írásmódra átírta Szigeti Csaba.

** Levetkőzik.

számára szerintem elsősorban azért lehetett röhejes, mert egy olyan szerelmi egyesülésről számol be (a maradéktalan kitárulkozás szégyenteljes és felettébb esetlen nyelvében), amelynek során a beszélő képtelen volt megőrizni eredeti macho identitását. Asszonnyá lettél. (Hiába növesztett annyi csikorgó télen át a kín.) És még be is vallja!” Röviden: arcrombolás a vers. „... a ’kezemen vagyon apertura’-szerkezet radikális többértelműsége révén egy felettébb izgalmas interpretatív pillanatra, a nagyhangú beszélő háta mögötti s ezért kizárólag a közönség számára látható falon felvillannak és egymásra mosódnak a stigmatizált, maszturbálásra hajlamos, alkalmanként pedig már páros együttlétek esetén is manuális szükségmegoldásokhoz folyamodni kénytelen öregedő férfi önkéntelen, árulkodó s az imént megalkotni vélt nyúl-image-ra nézve visszamenőleg is igencsak romboló hatású önarcképei.”

- Azért ne feledjük el, hogy míg a szöveg egyes szám első személyű, nem Balassa János a szerzője, hanem Madách Gáspár: kalkulálnunk kell a péniszirigységgel is? Esetleg csak a férfiak között is meglévő, egymás iránt érzett rosszindulattal? Ráadásul: bár Szilasi említi a színről színre látás apokaliptikus fényességét, a zavaros topikájú (mert vegyes, mert kevert, mert elegyes) költeményben a szem vonatkozásában előjövő „drága kenet” Szigeti szerint teológiailag súlyosan megterhelt kifejezés, ráadásul a magánbeszédben, a soliloquiában az. Szent Ágoston „A lélek Istennel való magányos beszélgetései” kéréssel és könyörgéssel indító elmélkedésében drága kenetet kér szeméire, hogy a testi vétkektől, az érzékiség tébolyától, a hús örületétől megzavart, ezért homályos látása kitisztuljon, Jézus látására tisztuljon ki. Balassa János költeménye talán az ágostoni személyes beszédmódot hívja ki, fordítja ki, az *amor* szemben (amibe az Isten és Jézus iránti szeretet/szerelem is belefér) helyreállítva a *concupiscentia*, a testiesség tombolásának jogát.*

* Az alábbi megjegyzések Bene Sándorral és Magyar László Andrással folytatott beszélgetések, illetve levelezés tapasztalatai, köszönet nekik az észrevételekért. 1. Maszturbálás történik-e? Az a vélekedés, miszerint az önkielégítés látásromlást és gerincsorvadástokoz, Tissot *L'onanie* című, XVIII. századi művéből származik – egy Hippokratész-hely félreértése alapján –, vagyis a XVII. században még nem lehetett elterjedt. (ld. M. L. A.: Mors in Actu. *Világosság*, 1998/7. 64–80.) 2. Gyógyszer vagy szemméreg? A női ikra (hüvelynedv) látásjavító erejével M. L. A. még nem találkozott, egyes vélemények szerint ki kellene próbálni. 3. Fertőzés veszélye? Szemgyulladásal gyakorlatilag minden nemi betegség járhat, a szifiliszről a tripperig és az AIDS-ig, különösen, ha farok, vagy pinavakarás után megdörgöli szemét az illető. 4. Az *apertura* ’nyílás’, ’vágás’, az orvosi nyelvben: ’gennyedző kelés’ (ld. Castelli: *Lexicon medicum*). M. L. A. szerint nem metaforáról, hanem konkrét dologról, úgynevezett *fontanelláról* van szó az utolsó versszakban, vagyis olyan vágásról, amelyet szándékosan ejtenek a csuklón vagy a térden, hogy a testben lévő káros nedvek (genny, nyák stb.) kiürüljenek. Ilyet a pestis, a szifilisz vagy az *ascites* ellen is alkalmazták. 5. *Aperturát*, vagyis vágást nem lehetett árulni, viszont *unguentariusok*, *olejkárok*, kenőemberek egészen a XX. századig járták a magyar vidéket (ld. pl. Magyar-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek*). M. L. A. szerint az utolsó versszak értelme: „Noha a kezemen van egy vágás (*fontanella*), amelyen keresztül a szemgennyedzésem tisztul, sokkal hatásosabb, ha rajtam lovagol a kedvesem, mert attól rögtön gyógyulok.” A „lovagló” (*eques*) pozitúra egyébként a XVIII. századig boszorkányság gyanújába keverhette a hölgyet, ami további asszociációkat szül, és érdekes ráolvasni a középkori válogatás legtöbb darabjára. 6. „oculárját mutatván”: talán Sólomocska puncijára utal a sor, azaz, ha elmegy hozzá, a hölgy rögtön levetkőzik, és ha megmutatja a punciját, rögtön kitisztul a Jancsi szeme, aminthogy e sorok írójái is tennék. (P. D. L., szerk.)

Bendő Panna, komáromi asszony éneke*

Komáromban lakó te Bendő Panna,
Igaz ember volna, ki szemedre hányná,
Fajtalan életedet elődbe számlálná,
Mint egy tükörből, dolgaikat ábrázolná.

Eszedbe nem veszed, miként állapod.
Belől az testedre rút fekély fakadott,
Ragadó bojtortján ruhádra akadott,
Hamar is miatta léssen bódulásod.

Jámbor asszonyok közé nem is
[számláztatnak,
Gonosz erkölcsök mert téged borítanak,
Cégéres vétkekben nagy gyakorta látnak,
Lator társaid tevéled mint bánnak.

Pestényi hévízben te mit cselekedté!
Fajtalan ifjakra gyakorta szemléltél,
Kamuka ködmönben igen frissen léptél,
Egy őszben sétálván igen gyönyörködtél.

Fő rendek között tégedet számláltak,
Nagy jószágú vagy, felőled tartották,
Gonosz erkölcsödet peniglen hogy látták,
Végre lovászkák* is az hasadra hágtak.

Itt is, Komáromban az ser áruláshoz,
Az serére jártanak, mint egy bordélyházhoz,
Noha nem mindennek volt kedve ferdőhöz,
De azért sokaknak az tested volt köz.

Kétfelől háznak, serednek cégérét,
Aranyul megadták az testednek bérét,
Noha vallottad nem kicsiny szégyenét,
Fejeden meglátod végre ítéletét.

Buja természeted hasonló disznóhoz,
Ki életednek fertelmeskedést hoz,
Parázna voltod semmi jót nem hoz,
Hasonló vagy koslató kutyaéhoz.

Kleopátrát követed te ebben,
Parázna életbe bemerülve igen,
Nem állasz meg azon, hogy csak
[egyik menjen,
Egyik ha lecsúsz, más ágyban heverjen.

Uradat ha háznál te nem érezed,
Egy mérföldre ha eleredett,
Mely nem méltó, melléd fekteted,
Csak tellessék nyers bőrrel hüvelyed.

Szép friss ruhákban sétálsz az utcákon,
Arany láncsal kötözöd magad nyakon,
Szemedet ide s tova hánynod az ifjakon,
Lábadnak nyomát hogy mérték az ágyon.

Nincs oly ifjú, kit te meg nem csalsz,
Szemed hunyorítással ha te megpróbálsz.
Ha nincsen is pénze, te meg nem utálsz,
Ütője ha nagy, vele örömet hálsz.

* Kritikai kiadása: *Régi magyar költők tára. XVII. század. 12. kötet. Madách Gáspár, egy névtelen, Beniczky Péter, gróf Balassa Bálint, Listius László, Esterházy Pál és Fráter István versei.* Sajtó alá rendezte Varga Imre, Cs. Havas Ágnes, Stoll Béla. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó, 65–66. o. Mai magyar írásmódra átírta Szigeti Csaba.)

** Lovászfűtök. V. ö. Weöres Sándor: Psyché.

BALASSI BÁLINT
 Hatvanodik (ének,) Bécsi Zsuzsánnáról
 s Anna-Máriáról szerzette

Az Zsuzsánna egy szép német leán,
 Bécsben lakik Tiefengrab utcáján,
 Piros rózsza tündöklök orcáján,
 Szép kaláris tetszik az ajakán,
 Kit sok vitéz kíván
 Szép voltát csudálván,
 De csak heában szeretik sokan.

Vagyon ennek egy szép atyjafia,
 Kinek neve víg Anna-Mária,
 Sok jó úrfi csak azt síja-ríja,
 Mert, mint nénje, szép, s nincs semmi híja:
 Arany színű haja,
 Mint egy gyöngy az foga,
 Tiszta mézzel foly ő édes szava.

Egy társommal midőn én ballagnék,
 Szerencsére reájok találék,
 Rájok nézve ottan felgerjedék,
 Jó társom is szerelemben esék.
 Ők ottan éleszték,
 Kedveket jelenték,
 Velek azért mi megesmerkedénk.

Kezet fogván egymással azontul,
 Házban lépénk mindnyájan utcáru,
 S mint az méhek szegfű szép virágrul,
 Mézet szedénk egymás ajakáru;
 Minden bánatunktul
 Ott mi esénk távul,
 Hogy szerelmet nyerheténk egymástul.

Többet szólnom dolgunkról nem szükség,
 Elég, hogy megvolt minden édesség,
 Ölegetés, csók, tánc, gyönyörűség,
 Ékes beszéd, tréfálás, nevetség,
 Ki ugyan nem elég
 Bús szívemnek, mert ég,
 De versemben itt legyen immár vég.

Tizedik (ének), kit egy citerás lengyel leányról szerzett

Szít Zsuzsánna tüzet
 Szívemből magára,
 Cupidóval üzet
 Szerelme dolgára,
 Mert kis szája,
 Szép orcája,
 Mint pünkösdi új rózsza,
 Fényes haja
 Nap csillaga
 Vagy sárrarany sárgája,
 Vékony derekacskája.

Mutat angyali fént
 Szerelmes szemével,
 Piros angyali szént
 Szerelmes szenével.
 Ha hozzá int,
 Vígán tekint,
 Szívemben örömet hint,
 De ha megint
 Úgy néz, amint
 Kit gyűlöl szíve szerint,
 Ottan érzek súlyos kint.

Kegyés ábrázatja
 Én aránzó céloom,
 Citeraszózatja
 Búm rontó acéloom,
 Venus fattya
 Lelkem hatja,
 Ha szózatját hallhatja,
 S ha láthatja,
 Nincs bánatja,
 Búmot mind elmúlatja,
 Hogy jó kedvét mutatja.

Kártyát játszván velem,
 Vet szívet tromfomra,
 Kit az bölcs szerelem
 Így magyaráz jómra,
 Mondván: Ne féll,
 Sőt vígan éll,
 Mert tied az szép személ,
 Veres levél
 Tromfodra kél,
 Csak azért, hogy jót reménll,
 Semmi gonoszt te ne véll!

Mert már neked adta
 Nagy szerelmű szívet,
 Viszont nála hadta
 Szívedet, ő színét;
 Így tóled vett
 Szíven szívet,
 Kit tart mint drágakövet;
 Örül s nevet,
 S vígan követ
 Téged, mert lát víg kedvet,
 Kit régen eszében vett.

Így volt akaratja,
 Hogy megnyilatkozzék,
 Vagy immár barátja,
 Ne féll, hogy változzék.
 Megemlítsen
 És segítsen,
 Gyakran örömmel hintsen,
 S rád tekintsen
 S ne felejtse,
 Kinél több jód már nincsen
 S kit nem adnál sok kincsen.

Lengyel szép Zsuzsánna
 Vervén citeráját
 És mondván utána
 Gyönyörű nótáját
 Eszem vesztve,
 Eltévesztve,
 Szerelmében sillyesztve,
 Felgerjesztve
 És ébresztve,
 Szívemet elrekesztve,
 Belső tüzellel emésztve.

Az cortigianáról, Hannuska Budowskionkáról szerzett latrikánus vers*

Fris szép fejér póka,
Édes szűrő móka,
Porcogós Annóka,
Szerelemnek oka,
Mit haragszol?
Hogy nem játszol
Velem, kivel egy fraj szól?
Ládd-é, víg, ki-ki táncol!**

* Forrás: Gyarmati Balassi Bálint énekei. A szöveget és a dallamokat gondozta, a jegyzeteket írta Kőszeghy Péter és Szabó Géza. Budapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó, 146–147., 185–187. o.

** Nyelvi jegyzetek: A Kőszeghy-Szabó féle kiadás jegyzetapparátusában a „fris” szónak a jelentése: ’díszes, csinos’. A „póka” ’pedig pulykát’ jelent a szövegkiadók szerint. Még ha örömlány lennék is, nem olvadnék el az örömtől, ha ’csinos, szép fehér pulyka’-ként szólítana meg bárki kliens. Az „édes szűrő móka” jelentésének értelmezése tetszik, bár kérdőjel szerepel a végén: ’édes szűrő mokus?’. A „fraj” – amely nem kap jegyzetet – a Frau, körülbelül ’úri nő’. A „porcogós” jelzöt a sajtó alá rendezők így magyarázzák: „Valószínűleg nem ’kemény húsú’. A korban a szó még elsősorban hangutánzó jellegű, így talán a csörgős vagy valamilyen ütőhangszeren játszó leányról lehet szó.” De legálább nekem hadd maradjon meg a fiatal, friss, ruganyos, kemény húsú Hannuska vágyképe!

Permutáció

Farkasölő Lázár Péterke*

Barna élete – attól eltekintve, hogy a többi székelyszolyvai atyafiéhoz hasonlatosan az ő minden moccanását is kíváncsi kamerák vizslatták a falu legkülönfélébb szegleteiből – lassan visszatért megszokott medrébe. Hamarosan az ültetvény elvesztése miatt érzet bánat is elpárolgott a lelkéből, és éppen úgy teltek napjai, mint bármikor azelőtt, ráadásul a növénykéek ápolásával sem kellett már bajlódnia. Lefekvés előtt találomra mindig beledenézett az aznap rögzített felvételekbe, de ekkorra már olyannyira sikerült megismernie a falu mindennapjainak rejtettebb oldalát, hogy alig talált olyasmire, ami különösebb éredekldést ébreszthetett volna benne. Persze azért ilyesmire is akadt példa: Barnánk ugyanis tehetetlen dühvel lett tanújává annak, hogy az alszegben lakó Pócosék három lurkója a kert mögötti gyümölcsösben minden este rendszeren elagyabugyalja a szomszéd fiúcskát, a meglehetősen csenevész alkatú, ráadásul vastag, szarukeretes pápaszemtől csúfított küllemű Lázár Péterkét – nagyanyja nevelte a gyermeket magában egészen azóta, hogy szüleit elvitte a különféle szeszek és a szűrötlen Carpatii cigaretta mértéktelen fogyasztása, valamint a mámorosság folyamányaként napi rendszerességgel kirobbanó veszekedések okozta idegfeszültség. A hajlott hátú, töpörödött nagymama hiába próbálta rendre inteni a Pócos-gyerekeket, azok rendre csak nevettek reszketeg hangon előadott fenyegetésein, meg azon, ahogy meg-megtántorodva hadonászik feléjük görbe botjával, s az asszonyosság a szemtelenségre és a kegyetlenségre olyannyira hajlamos testvérpár szüleihez is hasztalan fordult volna segítségért, ugyanis a szülők is éppúgy duhaj részegségben múltatták napjaik legjavát, mint az ő fia és hitvese tették, mielőtt elvitte volna őket az ördög. A néni ke hamarosan inkább beletörődött abba, hogy sehogyan sem bír a szomszédék fránya kölykeivel, csak ölelte a gyermeket a haját cirógatva, vigasztaló szavakat sutogva olyan alkalmakkor, amikor a fiúcskát keserves sírásra fakasztotta a Pócos fiúktól kapott aznapi ütlegadag. A történekről meg hallgattak inkább, nehogy híre kéljen a faluban Péterke gyötretéseinek, s nehogy még többen álljanak be kínzóinak sorába, a gyöngébbek szekírozása révén oly kevés fáradsággal megszerezhető hatalomérzet reményében. Barnánk összefacsarodott szívvel próbálta kiötleni, hogyan jobbíthatná meg Lázár Péterke sanyarú sorsát anélkül, hogy meg kellene válaszolnia azt a kérdést, vajh' honnan tud a falu szeme elől rejtve folyó eseményekről, s persze a duhajságra nem kevésbé hajlamos Pócos apukával sem szívesen akasztott volna tengelyt. Azért persze időnként beállított az öreg Lázár nénihez néhány új gyermekruhával, amelyekre székelyudvarhelyi kirucanásai során tett szert, hogy ennyivel is enyhítse a nagymama s unokája keserűségét, de jól tudta, hogy ezzel inkább csak saját tehetetlenségérzetét és lelkifurdalását sikerül csillapítania, semmint a jobb sorsra érdemes fiúcska életét megjobbítani.

S mivel egyéb dolga nemigen akadt – a bekamerázott falu eseményeit közvetítő valóságos népszerűsége töretlen volt, és Barnánk bankszámlájára is szépen áramlott a pénzért megtekinthető jelenetek letöltéséből befolyó összeg –, hősünk visszazokott a korcsmába, és hamarosan ismét Demeter Jóska bodegájában töltötte napjainak legjavát.

* Fejezet a szerző *Big Székely Só* című készülő regényéből, melyet az Ulpius-ház 2006 tavaszán jelentet meg.

Annál inkább kedvére valónak találta ezt a foglalatosságot, ugyanis Fazakas Mózsi bácsi és Miska kíséretében a szép Eszterke is mind gyakrabban mutatkozott a székelyszolyvai társasági élet legfőbb helyszíneként szolgáló intézmény falai között; igaz, a lány ilyen alkalmakkor meglehetősen kimértséggel viselkedett hősünk irányában – alig szólt többet Barnánkhhoz, mint amennyit korcsmabeli viselkedés és a jó modor alapvető szabályai megköveteltek a fehérnépektől, és Barnánk lassan már kezdte azt hinni, hogy – akárcsak néhány héttel azelőtt kenderültetvénye romjainak üszkös parazsa – végleg kihuny a leány lelkében az iránta érzett vonzalom tüze. Mígnem történt valami, amiből hősünk megtudta, hogy talán mégsem hiábavaló a szívében már-már alig pislákoló reménykedés: az egyik este ugyanis, amikor a söntésnél várta, hogy Demeter Jóskaival újratöltse a poharát, Eszti – miután megkérdezte Mózsi bácsitól s a marcona Miskától, kérne-e még egy kis innivalót – Barna mögé lépett, s amíg a korcsmáros a pálinkásbutykosokkal foglalatoskodott, ezt súgta a fülébe:

– Légy óvatos, nem tudhatni, apámuram s bátya mire emlékszik abból az estéből...

Barnánk tagjait e szavak hallatán jóleső melegség töltötte el – arcán boldog mosollyal hajtotta fel a pálinkát, a söntésre koppintotta a poharat, és imígyen szólt Demeter Jóska-hoz:

– Töltsél még egy kupicával, korcsmáros uram! Ma este mulatunk!

– Godverdomme! – átkozódott eközben kétezernéháyszáz kilométerrel és két időzónával nyugatabbra, Amszterdam egyik sarokházának lefüggönyözött ablakai mögött Gertruida, Barnának egykori üzlettársa s főnöke, és abban a pillanatban, amikor hősünk pálinkáspohara reakoppant a szolyvai söntés deszkájára, a hölgyemény marhabőr korbácsa is jókorát csattant a jól megtermett Manfred hátán.

– Mihaszna semmirekellők! Azért tartalak titeket, hogy három keleti jöttment hülyét csináljon belőlünk? Két zsák maggal lépnek meg úgy, hogy nyomukat se leljük?! – szólt a combközépig érő, bogárfekete csizmát, valamint hasonló színű miniszoknyát és bőrtopot viselő asszony, és ismét nagyot suhintott a rettentő szerszámmal a négykézláb görnyedt Manfredre – a helyi vilvilágban kíméletlenségéről hírhedt férfiú arca éppúgy árulkodott rettegről, mint jóleső elégedettségről, mintha nagyon is mohó epekedéssel várta volna a következő csapást.

– Nyugodj meg, nővérkém, csak adj egy kis időt, és megtalálom őket! – csitította fémeretes szemüvege mögül, laptopját kopogtatva a bösz fehérnépet Lodewijk.

– Én is ezt mondom, csillapodj egy kicsit, Úrnöm! Akarod, hogy nyalogassam a talpadat? – tette hozzá Manfred, mire ismét végigszántott a hátán a marhabőr sodrat, és a szobát betöltötte Gertruida mennydörgő hangja:

– Nem hízeleg!

Aztán jóval engedékenyebben folytatta:

– Na jó, csinálhatod...

S miközben Manfred zsírpárnáktól duzzadó nyelve aprólékosan végiglefetyelte Gertruida csizmatalpának minden légyiszoknyi területét, Lodewijk – a hatás kedvéért néha fel-feltolva szemüvegét – mindenre kiterjedő részletességgel elkezdte vázolni nővére számára a Barnának s a két zsákra való marihuánamag hollétét kiderítendő stratégiát.

– Az egyértelmű, hogy az autót eladták, és már Ukrajnában van. Ott aztán még az ördög sem bírna ráakadni... S persze az is lehet, hogy továbbvitték Oroszországba, vagy Azerbajdzsánba, Kazahsztánba, mittudomén...

– Nem geográfiaóra! – rivallt testvéröccsére Gertruida, akin azért látszott, hogy a lelkes nyelvcsapásoknak – amelyeket Manfred helyezett el csizmájának egyre tisztábban fénylő talpán – valahogy mégis sikerült enyhíteniük korábbi haragján.

– Azt mondd, hogy hol van!

– Annyit biztosan tudhatunk, hogy az itteni mobilszámát már nem használja... De várj

egy cseppet! – intett nővére felé Lodewijk a táskaszámítógép billentyűzetét kopogtatva, aztán így szólt:

– A legutolsó jel, amit le tudok követni, átmegey Magyarországról Romániába... Valahol ott kell lennie...

– Mit keresne egy magyar Romániában? – tette fel a kérdést Gertruida, olyannyira elgondolkodva a talányon, hogy még a korbácsát is leeresztette, minek következtében a szoba majd' kétharmadát betöltő Manfred úgy kezdett szűkölni böszme nagy testéből, akár egy csalódott, éhes ebecske.

– Nem tudom... majd utána nézek az interneten! – válaszolta erre Lodewijk, aztán alig hallhatóan megjegyezte:

– Az ördög sem érti ezt a Kelet-Európát...

Barna persze mit sem sejtett abból, hogy a messzi Hollandiában három profi bűnöző – egy meglehetősen pikáns szexuális igényekkel megáldott gengszternő, egy marcona szekrényember és egy informatikai zseni – szomjazza a vérét roppant nagy fáradságot áldozva felkutatására. Miután visszacsöppent abba a környezetbe, amely felcserepedésének színhelyül szolgált, hőszünknek lassan már eszébe sem jutottak azok az idők, amikor még Anti és Karesz, valamint a hollandus gengsztertrío társaságában kábítószertesztoói útvonalak kiépítésével, bankszámlák feltörésével, valamint hamis pénzfelvevő automaták köztéri elhelyezésével kereste kenyerét.

Székelyszolyván a bűnözés is egészen más formában volt jelen, mint a hollandusoknál – de azért jelen volt. Erről Barnánknak éppen egyik korcsmázását követően, a számítógép monitora előtt sikerült megbizonyosodnia. Történt ugyanis, hogy – miközben hőszünk éppen Demeter Jóska kultúrintézményében fogyasztotta napi betevő pálinkáját – nagy dérrrel-dúrral Elek Gyuri bácsi, Pócosék felső szomszédja rontott be a bodega ajtaján, aztán cirkalmas káromkodásokat ontva magából egyenest a söntéshez futott, és töltetett magának egy vizespohárnyi köményes szilvát.

– Mi lelte kendet, Gyurka bátyám, hogy így neki van fúzutosodva? – kérdezte Demeter Jóska a vendéget, miután elé tolt a teli poharat.

– Eragadta valami a tyúkot, hogy vinné el a keserű vérbaj!

– Ember-e?

– Nemigen... Volt vér bőven, meg a tolla es ott hevert szanaszét az udvaron... – felelte a korcsmárosnak Elek Gyuri bácsi, mire az egyik asztal mellől megszólalt valaki:

– Ejszen farkas volt, úgy lehet...

– Farkas ám az anyja térgye kalácsa... Nemigen látni olyat mostanság errefelé. Az esztenánál se' mondják, hogy ólálkodna...

– Ejszen én se' mennék oda, ha farkas volnék... A medvét es hogy megűzték tavaly télen a csobánkutyák! Még a bundájából es kiharaptak egy marékra valót – tette hozzá egy másik atyafi.

– Há' lehet, hogy a farkas fél tőlük, s épp azér' dézsmálja a baromfit – vont a le a következtetést az elhangzottakból Fazakas Zoltánka.

– Nem jön, hogy higgyem – pödörte meg a bajuszát Elek György uram, mire Barnánk úgy érezte, közbe kell szólnia, hátha ezzel is sikerül új, még nagyobb közönségérdeklődésre számot tartó irányba terelnie a székelyszolyvai történések folyását.

– Pedig úgy lehet az, ahogyan Zoltánka mondja. Tegnap éjjel, hazafelé menet mintha magam es láttam volna valamiféle jószágot ólálkodni a kendék portájánál. Eb volt, vagy farkas? Ejszen, meg nem mondom... – hintette el az ígét a korcsma kuncsaftjai között Barnánk, aztán amikor hazaért, beüzemelte a számítógépet, es aprólékos figyelemmel végignézte azokat a felvételeket, amelyeket az Elek-házra irányított kamerák rögzítettek az előző éjjelen.

S miközben Gyurka bácsi néhány atyafi társaságában a Demeter Jóska-tól kölcsönkért

vadászpuskával járta a környező bérceket, Barnánk a táskaszámítógép képernyőjét vizslatva tanújává lett, amint huszonegynéhány órával korábban a Pócos testvérek az éj leple alatt belopódnak Elekék kertjébe, kinyitják a baromfiól ajtaját, megragadják az egyik tyúkocskát, bicskával elnyiszálják a balvégzetű jószág nyakát, szétfolyatják a vérét az udvar földjén, és a tollából is szórnak néhány maréknyit a tócsákba. Néhány pillanattal később pedig vidáman kezdte eregetni a füstöt az ég felé a Pócos-ház kéménye.

– Ej, hogy nem viszi el őket az ördög... Mind csak szegény Lázár Péterkét gyötrik, most meg ez... – morfondírozott magában Barnánk, aztán, mint akinek hirtelenjében isteni szikra világosította meg az elméjét, a homlokára csapott, fennhangon kacagni kezdett, aztán ezt a szótat intézte a képernyőhöz:

– Na, Péterke, hamarosan nem lesz mit félj a Pócosék kölkeitől...

Másnap – miután a korcsmában híret vette, hogy reggelre ismét eggyel kevesebb tyúk maradt Elekék baromfióljában – Barnánk bekopogtatott Lázárék ajtaján, és leült a kis Péterkével a ház előtti padra, mondván: komoly dolgokról szeretne beszélgetni vele.

– Há’ az iskolában mi újság?

– Ottan semmi különös. Csak a Nádor tanár úr, az olyan furcsa ember... Néha úgy forgatja a szót, hogy nemigen lehet érteni, mit akar mondani.

– Há’ itthon rendjén mennek a dolgok?

– Jól megvagyunk Nagymamával...

– S a szomszédékkal?

– Vélük es, ejszen... – fordította a földnek a tekintetét Péterke.

– Na ne tódíts nekem, te gyermek – szólalt meg erre Barnánk, mire a fiúcska ismét ránézett, és felvonta a szemöldökét, hogy aztán újfent a földet kezdje bámulni.

– Tudom én, hogy gyakran elhúzzák a nótádat... – simította meg Péterke kobakját Barna, mire a gyermek szipogni kezdett.

– Azért néha én es elkalapálom őket... Majd ha nagyobb leszek...

„Elég sok szalonnát kellene egyél ahhoz” – gondolta magában Barnánk, aztán így folytatta:

– Akarod-e, hogy soha többé ne bántsanak?

– Há’ hogyan akarnám, Barna bátya... – felelte immár sokkal derüesebb kedvvel a gyermek.

– Akkor holnapután este, ha nagyanyád aludni tér, te várjál ébren, felöltözve, s ha zörgetek az ablakon, csak csináld azt, amit most el fogok mondani... – folytatta Barna, aztán töviről hegyire felvázolta Lázár Péterkének azt a tervet, amelynek sikeres megvalósultával reményei szerint többé már soha senki nem merészel kezét emelni a gyerkőcre, aki – ha minden jól megy – faluszerte kivívja magának a legnagyobb verekedőket megillető tiszteletet.

Barna másnap reggel autóba ült, a helyiek bizalmatlan tekintetétől kisérvé végighajtott Erked tengelyroppantó gödröktől lyuggatott főutcáján, és meg sem állt egészen Szederjesig, ahol aztán bekopogtatott az erdőkerülőhöz, akit még az Illés szekerén tett székelyudvarhelyi kiruccanások idejéből ismert.

– Adjon Isten, pakurár uram! – szólította meg hősünk a férfiút.

– Adjon Isten, Barna fiam! Mi járatban?

– Kellene nekem egy farkasbőr.

– Ejszen annak nincsen akadály. Udvarhelyt, a piacon olcsón kapol.

– De nekem olyan kell, amiben még a toportyánféreg es benne van.

– Emmá’ bajosabb – vakarta meg a fejét a pakurár, aztán így szólt:

– Nehezet kérsz, öcsém.

– A pénztárcám es nehéz, ejszen – lengetett meg kártyapakliként Barnánk az erdőkerülő felé egy marokra való világoszöld színű, százeurós bankjegyet.

– Három ilyenért csak kerül toportyán es a bundába...

– Bizonyosan. Reggel gyere vissza – felelte a pakurár, aztán vállára vette puskáját, és elindult a Szederjes fölötti erdőborította hegygerinc felé.

– Egyet mondjon még! Csirkét hol kapni Szederjesen? – kiáltott utána Barna, mielőtt a férfiú eltűnt volna a fák között.

Úgy is lett, ahogy a pakurár ígérte – bár másnap reggel Barna csak az asszonyt s a gyerekeket találta a háznál, fertályóra múlva a kialvatlan ábrázatú férfiú is megjelent a kapuban, vállán egy jókora kanfarkassal – még meleg volt az állat teste, amikor az erdőkerülő Barna utasításai szerint cselekedve megnyúzta, aztán egy jókora zsákvarró tüvel visszavarrta a bundát az ordasra.

Hazatérvén Barnánk levitte a tetemet a pincébe, bakancsot húzott, és a házsorok mögött, a domboldalban leballagott az alszegig, a Pócos- és a Lázár-ház mögötti gyümölcsösbe. Ott aztán kameraállásokat mérlegelt, különösképp a bozótost s környékét vizsgálgatva szakavatott figyelemmel. Amikor úgy érezte, megfelelően felmérte a terepet, az egyik fatönkből hevenyészett kameraállványt fabrikált, vésővel mélyítve el oldalában a nyílást a felvevőgépnak, amely a kis Lázár Péterke hőstettét lesz hivatott rögzíteni, bizonyosságul a gyermek testi képességeit s bátorságát lekicsinylő szolvaiak számára.

Amikor végzett a beállításokkal, Barnánk készített néhány próbafelvételt, és elégedetten nyugtázta: már csak a fiúcska ügyességén múlik, hogy valóban úgy sikerül-e az attrakció, ahogyan eltervezte. Aztán – lévén, hogy egyelőre nem akadt más tennivalója – leballagott a korcsmába, és – csak szerény iramban fogyasztva a szeszeket – megvárta, amíg a bodega utolsó vendége is hazatér. Csak a tücskök ciripelése hallatszott a faluban, amikor Barnánk – immár a toportyánféreggel a vállán – odalopózkodott a Lázár-házhoz, és ráhajintott egy maréknyi kavicsot Péterke szobájának ablakára.

A fiúcska már szokott is volna át a párkányon, ha Barnánk – látván, hogy Péterke, a megbeszéltek szerint néhai apjának bicskáját is a kezében tartja – nem inti rendre menten:

– Na, te! Ejszen egyszer add ide azt...

A gyermek átnyújtotta Barnának a fényes pengéjű szerszámot, aztán rögvest lehuppant mellé, a Lázár-ház udvarának földjére. Sietségre különösebb okuk nemigen lehetett, ám Barnára is átragadt a fiúcska lelkesedése – így hát rohamléptekben futottak fel az elhanyagolt gyümölcsös szélén csúfolkodó bozótosig, ahol hősünk újfent elismételte a gyermeknek, mit kell majd tennie, miután jelt adott neki.

Barnánk megnyomta a farönk odvába helyezett kamerán a felvétel gombot, aztán – ügyelve arra, hogy kívül maradjon a masina lencséjének látókörén – vállán az ordas tetemével a bokrok közé sietett. Amint úgy ítélte, megfelelően elhelyezkedett ahhoz, hogy sikerrel vigye véghez a reá váró feladatot, tölcserő formált tenyeréből, és bagolyhuhogást utánözva megadta a jelet a türelmetlenül várakozó Lázár Péterkének. A fiúcska – szemüvegét igazgatva zavarában – botladozó léptekkel elindult a bozótos felé, a sliccét húzgálva, mint akire épp az éjszaka közepén tört rá a vizeletheték. Péter – háttal a kamerának – a bokros széléig ballagott, ott aztán nekiállt kiereszteni magából a fölös nedveket. Ám amint végzett ténykedésével, Barnának köszönhetően eleinte alig hallható, majd mind vészjóslóbbá erősödő mordulások hangzottak föl a bokrok közül. Péterke erre – akárcsak a Fazakas Zoltánka kedvéért, a Borbély-ház konyhájában vetített westernfilmek hősei szokták – terpeszbe vetette lábait, aztán előhúzta a zsebéből atyjának fényes pengéjű bicskáját, és – még ha kissé remegő hangon is – imígyen rivallt a bozótos felé:

– Gyere, farkas koma! Gyere, ha mersz... Megnyúvasztalak, vagy ne legyen Lázár Péterke a nevem!

Erre aztán Barnánk a bokrok rejteke mögött, akár a kalapácsvetők szokták, meglengette a nehéz farkastetemet, amely átívelt a bozótos felett, hogy aztán ott landoljon a tisztáson, éppen Lázár Péterke előtt – a fiúcska meg rávetette magát a fekete testre, suhin-

tott néhányat bicskájával, aztán megragadta a tetemről imígyen lehámozott prémet, a fatönk felé fordulván a magasba emelte, és diadalittas ordítást hallatva vicsorgott bele a kamera lencséjébe.

Az attrakció túl jól sikerült – a fiúcska vékony hangú kiáltására fények gyűltek a környező házakban, és sorra a gyümölcsösbe futottak a szomszédok. Szegény Lázár nagymamát majd' agyon ütötte a guta, amikor – riadalmában mit sem törődve azzal, hogy magára öltson valamit a hálóing fölé – vékonydongájú kisunokáját pillantotta meg, amint egy húsvörös színű, nyüzött tetem mellett, vérfoltos ruhában emeli a magasba egy ordas farkas fényes szőrű bundáját.

– Áldjon meg az Egy Isten, hogy megmentetted az unokámat – kezdett hálálkodni a nénike a bokrok közül előbukkanó Barnának, ám hősünk rögvest elhárította a köszönő szavakat:

– Nem mentettem én biza' senkit, csak erre jártam... Nem jött, hogy aludjak... Aztán hallom, hogy itt motoz a toportyán... El is bújtam izibe a bokrok közé', s egyszer látom: jön ki Péterke, hogy pisáljon... Kiáltani se bírtam, majd' megvesztem ijedtemben... De a maga unokája, az aztán... Rontott volna reá a toportyán... a gyermek meg ejszen úgy felbökte a bicskája hegyire, hogy rögvest kiugrott a bőriből a rusnya féreg, anyja ne sirassa!

– Há' esse dézsmálja többé a tyúkjaimat – kapcsolódott be a társalgásba Elek Gyurka bácsi, aki éppen ekkor ért át a szomszédból Lázárékhoz. – S ugyanvalóst ez a kicsi gyermek keráltatta meg a lompost?

– Ejszen igen, ha mondom – felelte erre Barna. S amikor a nagy ricsaj hallatán a Pócos família tagjai is a Lázár-ház udvarára léptek, a Péterkét korábban oly nagy kedvvel gyötrő három lurkó csak remegni bírt ijedtében, ha a fiúcska akár csak moccant is egyet a farkastetem felett.

Jó fél órával később, miközben elégedetten baktatott hazafelé az alszgeből, Barnánk látta, amint sorra felgyúlnak a fények a székelyszolyvai ablakok mögött – már azon az éjjelen házról házra járt a Lázár-fiúcska hőstettének híre, s hajnalra már egyetlen falubeli atyafi se maradt, aki ne ismerte volna a halállal szembeszállni megingathatatlan nyugalommal, s bármikor készen álló Farkasölő Péterke történetét.

Másnap délelőtt a Big Székely Só honlapjának látogatottsága számottevő növekedést produkált, s miután megbéredt, Elek Gyurka bácsi is elégedetten nyugtázta, hogy a baromfióiban a tojók mellett két apró csirke kapirgál, mintha csak valami mennyei erő pótolta volna a jószágokat, amelyeket a Lázár Péter által elejtett farkas ragadott el az előző éjszákak során. Ráadásul amikor – úgy déltájban, és meglehetősen másnapos állapotban – kilépett házának ajtaján, a Pócos gyerekek atyja is arra lett figyelmes, hogy tucatnyi apró, pelyhes kiscsibe gubbaszt az udvaron. Hogy, hogy nem, a Pócos szülők, ha le nem is szoktak az italozásról, a rákövetkezőkben már jóval kevesebbet fogyasztottak a bódító szeszekből, fiaik pedig soha többé nem mertek kezét emelni Lázár Péterkére, inkább átmentek az utca másik oldalára, ha közeledni látták.

Aznap a megszokott bevétel többszörösével zárta a kasszát Demeter Jóska a szolyvai korcsmában. Már virradat után is alig lehetett elérni a bodegában, s a helyi atyafiak fantáziájukat a véralkoholszintjüknek megfelelő magasságokig szárnyaltatva taglalták a kis Farkasölő Péter vitéségét. Valaki már kora délután felhívatta az alszgeből a cigányokat – hangos muzsikaszóra ropták a szolyvaiak a táncot egészen hajnalig, mígnem a legduhajabb férfiúkon is erőt vett az álmoság. Talán a jelenlévők ittasságának jótékony hatásának kell tulajdonítanunk, hogy mindvégig senki sem firtatta, hová tűnhetett kora este a söntés mellől Borbély Barna és Fazakas Eszter. A két fiatal ugyanis egészen a vigalom végeztéig a bodega mögötti fák árnyékában múlatta az időt – számolatlanul váltva a hosszú, lélekmélyig hatoló csókokat.

BATÁRI GÁBOR

A xhintékről*

*Csillagközi Hérodotosz
levele tanítványához*

Mielőtt még elfelejtem, fiam, egy olyan nő-csoportosulásról is be kell számolnom néked, e bolygón, kik állandóan a nimfákkal lógnak, ha épp nem a nagyon daliás thaor kanok körül legyeskednek, vagy magukban bűbáj-hetyegnek. Igen, a thaor csődörök felettébb tetszenek nékik, de bizony a saját fajtájuk béli hímekekre rá sem bagóznak. Nem csoda, fiam, mert ők xhinte nőstények ugyan, de cseppet sem véznák, ösztövérek, két és fél métere-
resek, meg remeték, törzsük és karjaik közt nem feszeng hat méter feszítávságú bőr-
szárny. A xhinte nőstények a Numen, a Világtörvény (vagy a közteslét) asztrális devo-
lúciója kifürkészhetetlen akaratából, amolyan kívánatos földi, mulatt leány formájúak
lettek, nagyon nőiesek; sudarak, telt keblűek, formás farúak, masszív combúak. Bőrük
tejeskávébarna – ezért fordulhat elő az alapvetően fehér thaorok közt szőke, ám sötétbőrű
egyed –, szemük fekete, hajuk aranyszőke lobonc, mint megannyi Beyoncé-klónok (hogy
ez utóbbi szókat honnan veszem), csak mellük alsó felét és szemérmüket fedi valami
aranszínű kendő – köldökük, kerekded ülőgomóik csupaszok –, lábukon aranszín,
tűsarkú koturnus. Roppant élvetegek, állandón pázásra ingerlő táncot lejtenek, fuvoláznak,
énekelnek. Ezzel az ingerkedéssel önkéntelenül partizánkodnak is (magától értetődően
ilyenkor nimfátlanok). Nem torkot általharapnak, kaszabolnak, hanem elviselhetetlen-
ségig kihívó viselkedésükkel a lesben (ugye, kicsivel a földfelszín alatt) álló shegagokhoz,
xunghukhoz vonzzák a lemerészkedő, kiéhezett maszkulin birodalmi katonákat, hogy az
ádázok a föld alól előtörve, kettyintés közben orvul lemészárolhassák őket (a maszkulint
értsd úgy fiam, hogy hímnemű). Bizony, a shamboloknál és leloyoknál nagyságrendek-
kel fifikásabb tiszteteket is, mert nincs törbe csalós hírük, mint nimfa kolleganőiknek
(mikroaionok elmúltával persze lett, fiam). De ha eljön az ideje, akár tetszik, akár nem, a
kiválasztott xhinte nősténynek egyesülnie kell a vezírhímmel, a kalifával, a legtökélete-
sebb gének tovább adása, az alfaj fenntartása érdekében – ugyanis a többi férfiúi egyed
örök szüzességet fogadott, naná, mert remeték.

Arrúl meg még bizony nem is szólottam, fiam, hogy e xhinte remeteszervezetek ruház-
kodása miféle, meg más egyebekről sem, amit ilyenkor elő szoktam sorolni az alfajzatok-
ról. Hát, fiam, narancssárgásbarna daróccsuha a nőt ismerőké, kalifáké, a kalifajelölteké
pedig szakasztott, mint a Yoda mesteré (hogy honnét veszem ezt a csillagháborús nevet?).
A xhinték is sérthetetlenek, kivéve ott, ahol huzamosabb ideig nem tudnak felröpülni,
mint például remetebarlangjukban. Ehelyütt olyanokká léznek, mint más közönséges
halandók, ezért fészkelnek még ma is a megközelíthetlenségbe, a Xhandukok hegység
gyomrába, az úgy 30 000 méter magasságában hézaghelyesedő, öblösödő anachoretá-
grotta-cellákba. Bizony, emiatt lett groteszk a kinézetük is, ugyanis hajdanában-danában
ők is thaorok voltak; ám némely szemlélődésre vágyó közülük felmerészkedett a hegyekbe,
beköltözött a grottákba, kavernákba, barlangokba, és ott folyamatosan el-elszentesült.
Ennek kétségbevonhatatlan folyománya, sőt: jele hatalmas bőrszárnyuk, aszkétai ösztö-
vérségük; kihullott szőke tincseik, sárgásbarnára mumifikálódott, repedezett irhájuk (ők

* Részlet a szerző készülő, *Pustula moderna* című regényéből.

lennének ugye a jelenkori, az ősthaorokból kifejlett xhinték). A xhinte férfiak átlag életkora 150–180 nanoaion (150–180 000 földi esztendő) – hogy miért ilyen hosszú, fiam, a fennen említett euszebeia, az életszentség miatt, mert grott-esc-o (barlanglakó) fráterek ugye. A xhinte hímegeydek juthatnak egyedül oly magasrendű tudati stációba az asztrálrendűek közül, hogy haláluk után az utolsó ítéletet kikerülve egyből a salusba ragadtatnak. Még az elbukottak is, vagy a nőt ismerő kalifák is az égbe jutnak, legalábbis a közteslét mennyébe, Theo-riába, és az istenek jámbor, repülő hatásai lesznek. A xhinték asztrálteste egyébként kiváló leszállópálya, ugyanis gyakran a metafizikai létrendből érkező magasrendű szellemek, arkangyalok landolnak benne, akik Asztrállaka lakóit akarják a leghelyesebb útra vezérelni. A xhinte nőstények, no az egy másik lecsó (hogy megint miket mondok, fiam, mi a kanördög az a lecsó?), ők is öregednének, de örök fiatalok maradnak, mert nem élnek tovább 63 000 évnél, nagy (pajkos) természetük miatt, mely biológiai státusz a földi 23–25 évesnek felel meg. Ám nagyon hosszú a felhőtlen gyermekkoruk, úgy tízezer esztendeig csecsszopók, itt aztán beüt egy kis akceleráció, mert röpke háromezer év alatt eljutnak a 9–11 esztendőes életkorba, mely negyvenezer évig tart. 53 000 évesen lesznek ivarérettek, 59 000 esztendőes korukig bakfisok (a 12–18. életévig terjedő életszakasz a Földön) kétezer évig tizenkilencesek, ezeröttszáz esztendeig húszasok, és ötszáz évig a természeti lokabéli 23–25 évessel evidens korúak, ez pedig egy mimikroaion, egy nem univerzális személyű ekronita maximális, majd hogyanem matuzsálemi életkora. Ugye, hogy mennyire viszonylagos minden, drága fiam? A lánygyermeket természetesen ezek a hosszú-rövid életű, örökifjú anyák nevelik, kik a többi buja nősténnyel Attaloth mulatónegyedeiben lakoznak, tüntetően elkülönülve a xhinte férfiaktól, kiknek még az (asztrál)testi önreprodukcióba bekapcsolódó, tehát apává lett egyénei is a Xhandukok-hegység grottáiban kontemplálnak, ők, ha fiaik születtek, azokat a csecsszopás esztendei után anyjuktól mindjárost elválasztják, és a barlangi pedagogosz-remetékre bízzák.

Magától értetődően a xhinte lányok, asszonyok teste is elpusztíthatatlan, ameddig a Numen engedi élniök (mindössze 63 000 esztendeig), mint minden III-as asztrálfokozatú shagayé, ám nékiek is van egy érzékeny pontjuk, koitusz közben épp, amikor beléjük hatolna és megörvendeztetné őket az orgázmus, nos, pont akkor asztrálestők minden purcikája roncsolható, életük mécsese elfúható, mint bármely egyszeri halandóé. Ennek függvényében alakul túlvilági haláluk után szekunder túlvilági sorsuk is. Azon xhinte hölgyek, kik őszinte szeretetből vagy szövetségeseik iránti odaadásból adják oda felette kívánatos testöket (főleg az ellennek), a Hyperszomatikus mennyek bolygónegyességének egyik szintjére kerülnek kibocsátott felsőbbrendű lelkük (AHjuk) köré rendelt, az ott hagyott-saját-beyoncé-oidnak-mása látszat-testben hurinak. Így eddig is volt, égre kacsintó nagy melleikkel, vékony derekukkal, kerek, szilárd csípőjükkel-hátsójukkal, kemény combjaikkal az elébb említett köztesléti elhalálozás után csak kivételesen biztosított pszeudo-testben a dzsihádisták igazhitűeknek és a frontszolgálatról (szusszanásnyi időre) szabadságolt milói főhadapródnőknek járulhatnak hozzá a boldoggá tételéhez. A csak önmagáért élveteg xhinte nő viszontag ekroni fehérszemélyként születik újra, a legbujábbaknak pedig a földön, a külső sötétségben, a természeti lokában, az Első Univerzumban kell esméltelen a világra jönniük, akár férfiútestben is.

Manga

Nagyszemű torzó
mozdulatlan mozdul.
Csak a szája széle,
az remeg csak.
Csöppnyi nyál gurul
a remegő szájszélen végig,
tónustalan, tiszta színek
virítnak körül,
és buta, monoton hangok,
míg nagyszemű torzónk
remegő szájáról
a kis nyál lecsöppen,
pontosan az előtte
üldögélő felesbe.
Hirtelen bemozdul a kép,
felhajtja,
majd kardot ránt,
harakirit csinál,
és összeesik a bádogpult mellett.
Tetemét még zárás előtt
felfalják a tamagocsik.

Itatós

szakítás-szonett

Amikor énrám szájat ereszt.
Mintha lila tüll lenne e perc is,
oly bolyhos-komoly. De sert is,
hogy aranyom, pá, most elereszt;

hogy menjek má', az Evereszt-
effekt nem valami mutatós;
s nem-rég ki is volt a tuti jós:
az érzés laszti, mi leereszt.

Így lett a nyelve csak itatós,
hogy *bige volt és bige lesz is,*
a szöveged olyan kikapós!

Szakítani elég szonett is,
mert jobban fáj, ha mutatós;
szelepje úgy tart, hogy ereszt is.

A kutyát, elásva

szakítás-szonett

Saját kutjából biz nem lesz szalon.
Felejtésnek mélységes-mély kutját
járja az ember legalább úgy át –
deficit helyett valami haszon.

Örölsz, ha még időben fölveszed.
Ha visszaküldöd e szonetten át,
nyerhetsz időt, reminiscenciát.
Emlék terád itt-ott ha csörgedez.

A tükrökön langy nedvesség ködöl,
ha túl közel hajolsz –, már ha hajolsz:
te is nem ily tám-ívvel küszködöl

munkás világba-vetve is? Dacolysz.
Az arcodon narcisz-szusz szöszmötöl.
Ebed roszog oda hozzád. Csaholsz.*

Kinek fáj

szakítás-szonett

neszez örökláng, finoman pillang'.
Dizájnos szobai POROTHERM kandall'.

Az tény: egész jól megvagyok. Ámbár
bévül valami @ rág már.

Mintha az idő most magához nyúlna.
Múltakkal most vessz össze jövődő!
No, kinek fáj a sok múlt kultúra.

Ha legalább valami visszaző;
mintha épp ezen a szonetten múltna.
A skótkockás puha-pléd kályhahő.

A magány ám igazi kan-dolog,
ha hű ebem lenne, köröttem andalog.

Arcomról gyakorta lesírok.
Derengnek klasszikus kan dalok.

* Egy korábbi szövegváltozatban az utolsó sor így hangzik: „Szalad ebed hozzád oda, ha szolsz.”

THOMAS MIDDLETON*

Tartom lovam s ribancomat...

I keep my horse

Tartom lovam s ribancomat;
az országút mindent megad;
mezsgyéken át csatangolok,
és jogom, hogy soha gyalog;
jó szalonka, kövér fogoly,
vacsorám éjjélkor fogom;
ha kurvám nincs kezem ügyében épp,
fogadósne lánya kapja helyét;
virraszt, sort áll a sok leány,
s a csapos búsan vár reám;
a konyhalány több mint hűvös,
hiába hajt rá az inas,
de hogy nyüzsög, ha én jövök!,
a lovász tűr, a ló hörög;
s szidják, ha a lány másnap álomba zuhan;
de már elég! Az erszényét nyújtsa át, uram!

Fordította Horváth Viktor

* 1580-tól 1627-ig élt angol író, költő, drámaíró: darabjait a királyi színtársulat is játszotta.

Moduláció

Agulhas 2005

PÉNZES OLIVÉR

Rabszolgavásár

*Bódís Kriszta Kemény vaj című regényének
pszichoanalitikus és gender értelmezése*

A FEMINISTA DISKURZUS ÉS A SZIMBOLIKUS KÓD

A feminista diskurzusnak a nembéli különbségekből fakadó szociokulturális problémákra legtöbbször adott válasza egy úgynevezett női nyelv (vagy legalábbis beszéd/írásmód) megalkotásának a lehetősége, amelyen a nők adekvát módon juttathatják kifejezésre a férfiak által meghatározott kulturális kódokon kívül eső egyedi tapasztalataikat¹. Eszerint az a(z állítólag) patriarchális nyelv, amelyen – feltehetőleg társadalmi konszenzus eredményeként – a nők is megszólalni kénytelenek, kialakulásakor valahogy figyelmen kívül hagyta a létrejöttében meghatározó szerepet játszó női beszélőközösséget, melynek tagjai ezáltal csupán „elbeszélődtek”². Az ő nyelvük ugyanis nem a phallo(gocentrizmus) tudatalatti (t)örvénye által kényszeresen egy meghatározott tartalmi jelentés felé húz(ná a beszélő szubjektumot), hanem ezernyi nyelv hordozná, melyek nem ismerik sem a véget, sem a halált. De a „jelölttellen” jelölők szabad (vö. skizoid) burjánzása dekódolhatatlan a nyelvet – mint (peirce-i értelemben vett) szemiotikus konstrukciót – használók számára. Ennek értelmében a nők nemcsak sorsuk és testük, de nyelvük/nyelvhasználatuk felett sem diszponál(hat)nak, mivel ahhoz, hogy a felettük politikai, gazdasági, szexuális – és még sorolhatnánk – hatalmat gyakorló férfitársadalom egyáltalán meghallja szavuk, még a nyelvi – felteszem szintaktikai, de legalábbis tropológiai – kódjuknak is idomulnia kell. Pedig az ő hallgatásuk a filozófiai diskurzus létfeltétele³, ám ha megszólalnak, azt a hallgatásuk által létrejött nyelven kénytelenek tenni, s ez vezethet skizoid nyelvhasználathoz: „A skizofrénia ösrendjében – a test akcióitól és passióitól eltekintve – nincsen kettősség, a nyelvet, amely egyszerre akció és passió is lehet – a test tátongó mélysége teljességgel

¹ Lásd például Ann Rosalind Jones: *A test írása: a l'écriture feminine megértése felé*. In: *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. Szöveggyűjtemény*. Budapest, 2002, Osiris, 495. o.; vagy Heléne Cixous: *A medúza nevetése*. Ford. Kádár Krisztina. In: *Testes Könyv II*. Szeged, 1997, Jate-Ictus, illetve Shoshana Felman: *A nők és az örültség: a kritika téveszméje*. Ford. Hódosy Annamária. In: *Testes Könyv II.*, néhány pár emblematikus és kritikai hangvételi szövegre hivatkozva, mellőzve ezáltal például Luce Irigaray illetve, Andrea Dworkin kissé túlfűtött, esszéisztikus tanulmányait.

² „A pszicho-szimbolikus struktúrának ebben a jelentésében a nők (...) úgy érzik, hogy vissza vannak utasítva, ki vannak hagyva a társadalmi szimbolikus szerződésből, a nyelvből mint alapvető társadalmi kötelekből. Nem találják meg benne az érzelmeiket, mint ahogy nem találják meg azoknak a kapcsolatoknak a folyékony és végtelenül kicsi jelentéseit sem, mely saját testük, a gyermek testének vagy egy másik nő, illetve egy férfi testének természetével állnak fenn.” (Julia Kristeva: *A nők ideje*. Ford. Farkas Anikó. In: *Testes könyv II.*)

³ „A nő (mint hysteria) paradox módon az a csönd, ami a (maszkulin/filozófiai) beszéd garanciája. (...) mint a diskurzus mátrixát vagy alapját a nőt lehetetlen kifejezni vagy megjeleníteni.” Michelle Boulous Walker: *Phylosophy and the Maternal Body. Reading Silence*. London – New York, 1998, Routledge, 12. o.

beszippantja.⁴ A testükbe fojtott nyelvük tudathasadást okoz(hat) annak függvényében, hogy mennyiben urai a skizoid szignifikációnak.⁵

AZ „INTERSZUBJEKTUM” ÉS A NYELV

Az „énkép” (szociálpszichológiai értelmezése szerint) az a kép, ahogyan mások – a társadalom, a többiek, a (nem feltétlen nagy) Másik⁶ (másikjai) – percipiálják a szubjektumot, és vetítik vissza a nyelvbe írt törvény által a „beszélő szubjektum”⁷ állandóan alakulásban lévő identifikációs törekvéseibe. Az én az interszjektív (vissza)tükröződések végtelen mátrixában kons/tru/(titu)álódó jelentő, melyet a jelölőlánc csak elvétetni képes, jelentést hozzárendelni – minden igyekezete ellenére, illetve éppen ezen törekvése(k) következtében létrejövő vakfolt(ok) okán – viszont képtelen. Mindezek ellenére a szubjektum nem a nyelv alanya, hanem a tárgyaként létrejövő kvázi-entitás. Az én pillanatnyi (ön)percepcióját mindig a másik nyelve határozza meg. Ebben az értelemben tehát nem beszélhetünk két ontológiailag elkülöníthetőül: egy tartalmi jelentést hordozó (patriarchális)- vagy a jelentések végtelen játékát szem előtt tartó, s ezáltal disszeminatív (női) nyelv(/ezet)ről. Amiben esetleg különbség lehet fel, az a nyelvhasználat. A kódolás lehet a társadalmi nemek által testre szabott, a kód maga viszont egy szimbolikus konstrukció eredménye.

A NARRATÍV SELF PROBLÉMÁI

A *Kemény vaj*⁸ narrátora egy feltehetőleg mutista (főleg gyermekkorban előforduló, idegrendszeri sérülés vagy lelki zavarok, pszichés traumák következtében kialakuló némaság, hangadási képtelenség) roma kislány – illetve, az (élet)történet előrehaladtával prostituált kamasz, majd két gyermek anyja –, akit egy földrajzilag nem lokalizált (de nagy valószínűséggel Ózd környéki, mivel a „történet vázát” Bódis Kriszta dokumentumfilmjei⁹ adják,

⁴ Gilles Deleuze: A skizofrén és a nyelv. Ford. Hódosy Annamária. *Helikon*, 1995/1-2, 91. o.

⁵ „A skizofrénia lehet egyfajta taktika is, hogy a nők megmeneküljenek a társadalmilag a társadalmilag „normalitásként” meghatározott „fél élettől”. A nyomás alatt élő és félelemmel teli belső én elszigetelésbe és fantáziákba menekül, és elzárkózik a hamis éntől és annak a következményeitől, hogy a belső én megtestesüljön, elfoglalja annak helyét, és felelősséget vállaljon. Mivel a skizofrénias visszahúzóds gyakran a személyiség megbetegedésére adott válasz, néhány pszichológus úgy véli, hogy az örület – jelenjen meg az férfiaknál vagy nőknél – vagy a leértékelt női szerep kiélése, vagy a saját nemi szerep teljes vagy részleges elutasítása.” Madonna Kolbenschlag: *Búcsúcsók Csipkerózsikának*. Ford. Görömbei Réka, Kandra Zsuzsa, Pázmándi Krisztina, Pusztai Zsófia, Séllei Nóra, Szabó Tamara. Debrecen, 1999, Csokonai Kiadó, 39. o.

⁶ „Lacan szerint a nagy Másik valamiképp azonos az Istennel (az Isten ma nem halott – az volt kezdetül fogva, bár nem tudott róla...) soha nem létezett elsősorban, azaz a „nagy Másik nemlétezése végső soron azonos azzal, hogy Ő a szimbolikus rend, a szimbolikus fikciók rendje, mely a közvetlen anyagi kauzalitástól eltérő szinten működik. (Ebben az értelemben a pszichotikus az egyetlen szubjektum, aki számára a nagy Másik létezik, az egyetlen, aki a szavaknak közvetlen anyagi hatóerőt tulajdonít.) Röviden, „a nagy Másik nemlétezése” szorosan kapcsolódik a hit fogalmához, a szimbolikus bizaloméhoz, ahhoz, hogy szó szerint vegyük, amit mások mondanak.” Slavoj Žižek: „A NAGY MÁSIK NEM LÉTEZIK”, <http://orange.mtapi.hu/thalassa/archivum/9823/03zizek.htm>

⁷ Lásd: Julia Kristeva: A rendszer és a beszélő szubjektum. Ford. Kiss Attila Atilla. In: *Testes Könyv II.* 255–265. o.

⁸ Bódis Kriszta: *Kemény vaj*, Magvető, 2003.

⁹ Vö: Isten adóssága, Rabszolgavásár I–II. „Ma ráismerünk a problémákon, a kultúra ismeretén, a szociális helyzet és a prostituáltak mai helyzetén keresztül, hogy hol járunk és kik a szereplők. (...) Általános képet akartam mutatni arról, hogy a kiszolgáltatottság és a nyomor determinálja a főhősön

melyeket ott forgatott) barakktelepen nevel elsősorban nagyanyja és anyja, több testvérével, unokatestvérével együtt. Ő írja meg napló formájában élettörténetét, s válik ezen önreflexió-sorozat folyamán kvázi-identikus szubjektummá.

Az autodiegetikus elbeszélés¹⁰ főszereplőjének és elbeszélőjének azonosságát leggyakrabban az első személy használata fejezi ki. A regény narrátora gyakran idézi be szabad függő beszéd formájában környezete beszédfoszlányait, olvasmányélményeit és történeteket egyaránt. Ezekből állítja össze szövegvilágát, s ezáltal valóságát. Tropológiailag transzponálja az őt ért direkt (és/vagy indirekt) nyelvi effektusokat poétikus szöveggé, melyről a jelhasználók nem szereznek tudomást, s ezáltal nem jöhet létre visszacsatolás. Az elbeszélés egyes mondatainak tárgyai hirtelen (bármiféle szintaktikai jelzés nélkül) alanyaivá válnak, s szintén E/1-ben szövik tovább a narratív szálát, majd szinte észrevétlen csúsznak vissza az elbeszélő monológjába.

Naplóját egy Angel nevű szociális munkásnak ajánlja (mivel nagyanyja, Sári mama, nem tud olvasni, illetve a narratív időn belül meg is hal), akivel csak a(z élet)történet végén ismerkedik meg. Így mindkét szereplő előtt, akik intenciójuk szerint segítenék a főhőst, ismeretlen marad a történet a szöveg idején belül. Sári mama mitikus személyiség, aki „olvasni ugyan nem tud, de nem is kell neki, mert látni látja viszont mi nem látható azt is”.¹¹

Az elbeszélő nagyanyjával valamiféle nyelv előtti, aszimbolikus kódon kommunikál(hat), ugyanis Sári mama nem tudja elolvasni unokája feljegyzéseit (a későbbi naplót), szóban pedig – a mutizmus(a) miatt – lehetetlen bármiféle megnyilatkozás. Sári mama mégis „érzi” a főhőst, minden gondolatát, emócióit. Valóban „belelát”.

Azt az esetleges metaleptikus¹² szövegműködést, mely a referencialitás területére vonná be Angelt, most nem vizsgálom, mert az a szociológikum irányába terelné a szövegelemzést, ami kívül esik értelmezési területe(i)men. A szociális munkás (valójában szerzetes) az egyetlen, aki a történet legvégén, „szóra” bírja a lányt: „Angel ügyesen csinálja, sosem tart fel túl hosszú ideig és nem jön minden nap, kívárja, amíg kibököm a szavakat, és élvezem, hogy valakivel beszélhetek, hogy egy ilyen nem akármilyen emberrel találkoztam.”¹³ Ő is mintha nyelven-érzéken túli (*Valós*) kapcsolatot tartana fenn a *Másikkal*: „Lehet, hogy aztán mindegyik lány, akivel felveszi a kapcsolatot ugyan ezt érzi, amit én ezt a furcsa melegséget és közelséget, amilyenre az ember vágyik a boldogságban (...) Olyan, mintha fölemelne egy másik világba (...) megnyugtat ez a fajta rejtett szépsége, talán éppen a jósága sugárzik kifelé, ahogy Sári mama szerint ez az igazi szépség, más szép-

életét. (...) Egy női sors kristályosodott ki előttem az évek során, aki egy telep nyomorából indul el, és prostitúcióra kényszerítik. Hogy kikkel találkozik, milyen élethelyzeteken vergődik át a végkifejlet felé, valóságos fordulatokból áll, sok nő sorsának sűrítvénye. Egyébként ismertem egy félig néma lányt, az ő életéből is felcsillan egy-két motívum, de más lányok életéből is. Van konkrétabb háttere is a könyvnek, három évig forgattam egy dokumentumfilmet egy őzdi telepen *Isten adóssága* címmel. (...) A munkán keresztül mélyen benne voltam ebben a világban, a nyelvi fordulatok, a személyek jellemrajzai ezért ilyen valóságosak. (...) Ezt a nyelvhasználatot meg lehet tanulni. Másrészt rengeteg szöveget gyakran szó szerint vettem át a forgatott anyagaimból, melyeket kihagytam a kész filmekből, de újságcikkeket, sőt szociális munkások tanulmányait is idézem sok helyen. A regény a lány fiktív monológja, így a történet irodalmi szöveggé alakul át.” Kemény vaj. Interjú Bódis Krisztával. 2003. július 24. csütörtök 12:00 <http://velvet.hu/v-onleany/v-portre/bodis/>

¹⁰ Philippe Lejeune: Az önéletrőri Paktumban. In: *Önéletrírás, élettörténet, napló. Válogatott Tanulmányok*. Szerk. Z. Varga Zoltán. Budapest, 2003, L'Harmattan. Gerard Genette-re hivatkozva használja a kifejezést a fikciós elbeszélés „hangjainak” (*voix*) elemzése során.

¹¹ Kv. 5. o.

¹² A metalepszis genette-i, diegetikus értelmében: két elbeszélői szint egymásba érési pontja.

¹³ Kv. 356. o.

ség nincs is, csak az az ember lehet szép, aki belül tiszta, tiszta és jó”.¹⁴ Valami metafizikai tudás (vö: jó) szükséges ahhoz, hogy a „NŐ”-t jelölő narrátort a szövegvilág(a) szereplői dekódolják.¹⁵

A NŐK ÉS A SZOCIOGRÁFIA: A KRITIKA TÉVESZMÉJE

A Bódis Kriszta regényével foglalkozó (méltatlanul kevés) kritika(ként nehezen aposztrofálható, az interneten megjelent könyvismertető) egytől-egyig, kizárólag a regény referenciális terét figyelembe véve, szociográfiaként olvassa a szöveget. Holott a valóság státusa, vagy inkább a Valóságban (A lacani *Reális*: „a szimbolikus által érinthetetlen trauma. Kijelöli a szimbolikus határait. Jelentése a „mondhatatlan”-hoz, a „lehetetlen”-hez közeli.”¹⁶) elfoglalt helye, a regényben bonyolult nyelvi bravúrok eredménye, amelyről (a prológust leszámítva) kizárólag a narrátor hitelesség¹⁷ látszatára építő és ezért reflektálatlan nyelvbe transzponált tapasztalatai alapján szerzünk tudomást, az általa rendhagyóan használt kommunikációs csatornák közvetítésével. Az elbeszélő ugyanis – annak ellenére, hogy nem néma – nem beszél. Viszont ír. Mindent leír, amiről tud, amiről nem, azt is. Mégis hiteles. Szociálisan és kulturálisan egyaránt halmozottan hátrányos helyzete (minden dichotóm társadalmi felosztás szerint a marginális csoportba tartozik) a szenttlen hírmondó passzív szerepébe kényszeríti, akivel csak történnek a dolgok, de nem diszponál felettük. Viszont a szóbeli kommunikációs teniszjátzmák végtelenjében nem kell állandóan visszaadnia a labdát, ezért (is) pontosak a megfigyelései. A „*face to face*” kommunikáció lehetőségének elvesztése állandó utólagos, (ön)reflexív megnyilatkozás/(írás)módot jelöl ki a számára. Diskurzusának másikjai nem nézhetnek rá, mint jelen idejű nyelvi tükörré, jelentésteremtéseiről nem tudhatnak. „Ahogy annak már a klasszikus szemiotika is tudatában volt, a diskurzus attól az egy vagy több személytől nyeri jelentését, aki(k)hez a diskurzust intézik. A jelölő gyakorlatok szemiotikája mindazokat szólítja meg, akik elkötelezték magukat a kihívás, az újítás vagy a személyes kísérletezés gyakorlata mellett, és gyakran éri őket az a csábítás, hogy felhagyjanak diskurzusukkal, amely számukra eme gyakorlat logikájának a kommunikálására szolgál – mivel a diskurzus uralkodó formái között (a pozitivistá nyelvtantól kezdve a szociologizmusig) a sajátjuk számára nincsen hely –, és önkéntes száműzetésbe vonuljanak abba, amit Mallarmé »*indicible qui ment*«-nak nevezett, egy olyan gyakorlatnak végső érdekében, amely mindig hallgatásba

¹⁴ Kv. 357. o.

¹⁵ Nietzsche is hasonló problémához szeretett volna közelebb segíteni: „Ha feltesszük, hogy az igazság egy nő, nem alapos-e a gyanúnk, hogy már amennyiben dogmatikusok voltak, egyetlen filozófus sem értett a nőkhöz?, hogy az a hátborzongató komolyság, az a kétbalkézes erőszakosság, amellyel eleddig az igazságot megkörnyékezni szokták, csupán ügyetlen és illetlen eszközei voltak pont egy fehérnép meghódításának? Annyi bizonyos, hogy nem hagyta magát meghódítani”. Friedrich Nietzsche: *Túl jön és rosszon*. Ford. Tatár György. Budapest, 2000, Műszaki Könyvkiadó.

¹⁶ Farkas Zsolt: Jelentőlán craverve. A lacani szubjektumról. In: Farkas Zsolt: *Mindentől ugyanannyira*. Budapest, 1994, Jak – Pesti Szalon, 90. o.

¹⁷ A „hitelesség” a lejeune-i (im.)rendszerben az információra vonatkozik, melyet „a szöveg egésze által megidézett szövegen-túli valósággal fennálló hasonlóság alapján viszonyít.” Lejeune szerződés szerűen képzel el a „hűség”-re vonatkozó az olvasó és a szerző/narrátor között fennálló viszonyt. Mintha a szerző esküdne, hogy „csakis a színtiszta igazat vallja”. Ehhez hasonló ígérettel találkozunk a regény előszavában: „Minden itt van. Az is, amit kislány ésszel írtam, mert mindig írtam, ez az igazság, bármi is volt. Most minden itt van tehát, mi attól is történt, mert abból semmit el nem vettem, mert olyan fájdalom nincs semmi, semmi olyan fájdalom nincsen, mit elvettem, vagy hozzá adtam volna.”

fog burkolózni.”¹⁸ A szövegvilág valóságát egy olyan diskurzusmentes pozícióból konstruálja meg a narrátor, ahonnan ő már nem alakíthatja azt, csak reflektálhat rá, és aki(k)hez végül eljut – ti. a szöveg(világ valósága) –, nem részese(i) annak¹⁹. Ezáltal a főhős kívül kerül saját szimbolikus diskurzusrendjén, s az azt használók körén is.

PARANOID PYGMALION

Ez a ki(vül)rekesztettség születésétől fogva végigkíséri a társadalmi, egzisztenciális, szexuális lét más-más szegmenseinek érintésével. A szubkultúra, melybe születik, eleve átokként éli meg eljövételét: „ennek mostanában csak lyánya születik, hát veri ezt az isten.”²⁰ Az „átok ez a lyány” performatívum pedig a cigánycsalád matrónájához rendelődik a szövegben, Sári mamához, az egyetlenhez, aki szereti a főhóst, s jóslataival az egész barakktelep sorsát meghatározza. Már-már ördögi figura, akinek jövendölései felérnek Delphoiéival, és feltartóztathatatlanul sodorják sorstragédiába, aki valaha meghallgatta őket. Mert az önsorsrontó ember csak az elkerülendő rosszra kíváncsi: „Jósolok, mindenkinek eleget mondok, jót mondok. Rosszat is mondok, de a jóisten látja a szívemet, nem mondom szívesen, nem mondok én rosszat, de ha nagyon akarják mondom, mit tegyek, ha látom a rosszat is, azt meg jobban tudni akarják, mint a jót. Istentől kaptam én ezt. Tudom, hogy mit gondolsz te is, fiam.”²¹ S ha már ez kell nekik szüntelenül, meg is kapják: „Jót ne várjál magadra, mert csak a szerencsétlenség vár rád, a szerencsétlenség fog rád várni, a rossz²² (...) Mondom, hogy a gondolkozást verd ki a fejedből, amin most gondolkozol, majd az nem jóra fog neked menni és nagyon vigyázzál. (...) Azt te tudod, hogy melyik úton gondolkozol, de arra vigyázzál, mert ott fog téged egy baj érni.”²³ A panaszkultúra²⁴ tökéletes paranoid struktúrája, melyben bármely irányba indul is el az ember, akárcsak a gondolatok szintjén is, mindenképp elbukik. A fatalizmus csapdája két irányból is hatalmába keríti a belőle kitörni szándékozó szubjektumot: ha akarjuk a gondolkodás teleologikusan halad az *ott* felé, ahol a *baj* fogja érni, avagy „bármerre gondolkodik”, mindig beleütközik egy *ottba*, ahol vár rá a *baj*. Így gondolják, a kisebbségi- és a helyi önkormány-

¹⁸ Kristeva: A rendszer...

¹⁹ Angelen kívül, aki csak a történet végén válik a cselekmény részesévé, senki sem olvassa Sára feljegyzéseit.

²⁰ Kv. 21.o.

²¹ Kv. 23.o.

²² Kv. 48. o.

²³ Kv. 53. o.

²⁴ „A „panaszkultúra” közbelépésre és a dolgok elrendezésére (a károsult nemi vagy etnikai kisebbség kárpótlására stb.) szólítja fel a nagy Másikat (bár ennek elintézése más etikai-jogi „bizottságokra” tartozik), A „panaszkultúra” speciális jellegzetessége a jogászias csavarban rejlik, abban a törekvésben, hogy a panaszt a Másik (általában az Állam) törvényes köteletségévé igyekszik fordítani, hogy kárpótolja az illetőt – de miért is? Azért a mérhetetlen ráadásélvezetért, amitől megfosztottak, melynek hiánya megfoszt a kiváltságosság érzésétől. Nem a „panaszkultúra” lenne a Másikhoz címzett teljesíthetetlen hisztérikus kérés mai verziója, a kérésé, amelynek valójában az elutasítását szeretnénk, hiszen a szubjektum a következő panaszra alapozza kérését: „Addig létezem míg a Másikat felelőssé és/vagy bűnössé tehetem nyomorúságomért”? Áthidalhatatlan szakadék tátong a panasz logikája és a valódi „radikális” („forradalmi”) cselekvés között, melynek értelmében ahelyett, hogy a Másiknak panaszkodunk, és tőle várjuk a cselekvést (azaz a szükséglet cselekvésbe fordítását), felfüggesztjük a meglévő törvényes kereteket és magunk hajtjuk végre a tettet. A kiváltságaiktól megfosztottak panaszával az a probléma, hogy pozíciójának aláaknázása helyett célba veszi a Másikat: követeléseiket jogos panasszá fordítva, éppen támadásuk által erősítik meg a Másik pozícióját.” Slavoj Žižek: A NAGY MÁSIK...

zati vezetők egyaránt, és Sári mama módjára ezt jósolják minden érdeklődőnek, és ami a legelképesztőbb, be is váltják az ígérletüket. Nem hagynak kiskaput. A totális nihil rajzolódik ki mikro- és makroszubsjektív szinten egyaránt.

A BESZÉD ELŐTT

De miért fest ilyen képet elénk? Mert ez lenne a Valóság?, amely – mint tud(hat)juk, vö.: fentebb – mindig fikciós (szimbolikus stb.) rendszere(in)k függvénye, és mint ilyen sokféleképp változékony és sokféleképp megváltozhatatlan. Vagy inkább, mert ez az Ő szimbolizációjának valósága, legalábbis amilyennek a narrátor olvasatának lehetőségei látatják. Ennek megértése alaposabb elemzést, (pszicho)analizálást igényel az intra- és interszubsjektivitás szempontjából is. Vegyünk fel anamnézist, kérdezzük meg a szöveget. A beszédképtelenség okára csak egy-két hevenyészett félmondat utal: "vihognom kell, ha már kinyögni úgyse tudok semmit már akkor, hogy majdnem néma vagyok, annál is rosszabb, a nyelvemben görcs van, cafatokban jönnek a szavak, az idegtől van, és inkább hallgatok.²⁵ (...) És pont ezért sem tudom, hogy mikor kezdődik nálam, hogy nem tudok beszélni. Először nem is nagyon akarózik, bár ha nyitom a számat azért csak szavak jönnek, de ritkán nyitom, ilyen vagyok, aztán ott az az eset, onnantól már mikor akarom akkor se megy, nem vagyok teljesen néma, attól rosszabb vagyok (...) nem beszélek, hiába nézek olyan okosan, a fenét se érdekli, ha okosan nézel (...) most már tudom, tilos, tilos beszélni, de én mindent tudok, olyan leszek én itt, mint Sári mama, ki is kerülök gyorsan."²⁶ Ezek csak sejtetik a trauma mibenlétét, az *ősjelenetről*²⁷ semmi konkrét nem fogalmazódik meg, azon kívül, hogy a valóságelvet szabályozó szimbolikus műveletek rendszerében lokalizálhatóan orális eredetű hiány, lyuk maradt a helyén.

Az orális diskurzus lehetőségének elvesztése egy „beszéd előtti” (vö.: Derrida) felé sodorja a szignifikációs rendszerében sérült szubsjektumot. „Imike nem tud írni, itt senki nem tud szerintem, még a munkára felkészítő tagozatosok sem, csak én, nem túl helyesen²⁸ de nagyon szeretetek írni, millió füzetem van, sok papírom (...) a jelenléti ívek, jelentések nyomtatványok hátuljára írok, szalvétára, zsebkendőre, a combomra, a tenyeremre és a nagyfiúk testére is.”²⁹ A kommunikáció legalapvetőbb csatornájának bezárulása viszont nem oltotta ki a közlés iránti alapvető vágyat, s ebből szinte egyenesen következik a grafomániába való menekülés.

²⁵ Kv. 16. o.

²⁶ Kv. 40. o.

²⁷ A pszichoanalízis szótára (J. Laplanche – J. B. Pontialis, ford. Albert Sándor, Burján Mónika, Gyimesi Tímea, Pálffy Miklós szerk. Erős Ferenc, Gellériné Lázár Márta, Pléh Csaba Akadémiai Kiadó, Bp., 1994.) szerint: „Az *Úrszenen* (ősjelenetek) kifejezés Freud egy 1897-es kéziratában (Aus den Anfängen der Psychoanalyse, 1887-1902) bukkan fel, s olyan gyermekkori traumatikus élményeket jelöl, amelyek képsorokká, jelenetekké szerveződnek, jóllehet itt még nem kifejezetten a szülők közösüléséről van szó.” Tehát Freud, mielőtt „inszeminálta” (a „disszeminál” ellentétekénti értelmében) volna technikus terminusát, minden más, nem feltétlen szexuális vonatkozású, traumatikus élményt, inszenált narratív struktúráként értelmezett.

²⁸ A regényből vett részleteket szöveghűen az ott használt „helyes” írással idézem.

²⁹ Kv. 61. o.

KI BESZÉL?

A beszédén kívül még egy, legalább ennyire alapvető hiány uralja végig a szöveget, mégpedig a Névé. A főhős-narrátort ugyanis csak egyszer hívják a nevében (bár rengetegszer meg/leszólítják a történetben), a börtönbeli névsorolvasáson: „Fácán Tünde. Ká440, jelen. Horváth Sára, látom, Ká339. Nehogy má megszólaljon. Simon Zsuzsanna. Ká338, jelen.”³⁰ S ekkor is csak elsődleges (szinte egyetlen) jelölője – ti. a „némasága” – konkretizálja, hogy róla van szó. Egyébként teljesen mindegy, hogy melyik név van hozzárendelve a személytelen, identitásától már korábban megfosztott elítélthez. Horváth Sára esetében, hangtalanságából adódóan ez – mint oly sok minden más a „sorsában” – törvényszerű. Mivel nem tudja közölni nevét környezetével, ki-ki – szimptomatikusan – a saját nyelvi kódja engedte/diktálta lehetőségek szerint él a névadás jogával. „András nagyon tud becézni, annyi becenevem van! Olyanok, hogy bicebóca, sükekislány, hülyegyerek, halacs-kám, tátogóm, nyögipuszi, és kislyányom, lányom, ahogy mindenki szólít, mindenki, mindenhogy, csak a nevemen nem. Nevemen csak a névsorban.”³¹ Mert mindenki jogot formálhat rá és a nevére is. Nevének használata tökéletes narratív allegóriája énképe kialakulásának.

A SKIZOFRÉN ÉS A VÁGY

Beszédfunkciójának lebénul(/ít)ása kettéhasítja a befogadás és a kibocsátás csatornáit, és a skizoid nyelvhasználat végső stádiumára utal: „A dadogás két fajtája – a rángásos és a hangsúlyos – és a két skizofrén nyelvtípus közötti párhuzam a lehető legfelszínesebb. A felszíni repedésnek semmi köze nincs a mélyréteg hasadásához (*Spaltung*). Még a vegyü-lékszavaknak is a legkülönbözőbb funkciói lehetnek. Mielőtt a felszínre emelkedne vagy meghódítaná azt, minden gyermek életében találni ilyen skizoid helyzetet. Ráadásul még a felszínen is vannak skizoid töredékek, hiszen a felszín szerepe épp az, hogy a mélység-ből érkező elemeket rendszerbe szervezze és felmutassa.”³² Ha a Deleuze által vázolt rendszer megpróbáljuk főhősünk elnémulására applikálni, azt találhatjuk, hogy a narrátor „mélységből” érkező elemek csak írásban tudnak a „felszínen” egy meglehetősen sajátos rendszerbe szerveződni. Tudatában viszont megkésve, felnőttként merül fel egy ilyen esetleges skizoid helyzet, amikor prostitúcióra kényszerítik: „Mi lenne, ha tényleg bekattan-nék (...), mint az Édes Anna... De sajnos én nem kattanok be, mert nincsen nekem a tudatalattimban annyi minden lefolytva, hogy az így törjön fel. Én háritok, azt hiszem jól mondom, majd utánaézek valamikor Freudnál. (...) Háritok és hasítok. Két énem van, az egyik a kurva, amikor tárgy a testem.”³³ A másik nincs nevében nevezve, sem az el-beszélő sem a környezete által. A „lefolytás” (a Laplanche-Pontalis-féle pszichoanalízis-szótár szerinti) jelentése „A; olyan művelet, amellyel a szubjektum arra törekszik, hogy a tu-dattalanba száműzze vagy ott tartsa az egy ösztöntörekvéshez kötődő képzeteket. B; az »elfojtás« kifejezést Freud gyakran olyan jelentéssel használja, amely már az »elhárítás« fogalmát közelíti, egyrészt úgy, hogy az A; értelemben vett elfojtás leginkább mint mozza-nat megtalálható számos komplex elhárítási folyamatban (ebben az esetben a rész jelenti az egészet), másrészt pedig úgy, hogy az elfojtás elméleti modelljét Freud más elhárítási folyamatok előképeként kezeli.” Ezek szerint freudi értelemben használja a fogalmakat,

³⁰ Kv. 218. o.

³¹ Kv. 265. o.

³² Deleuze: i. m., 92. o.

³³ Kv. 266. o.

melyeket még helyesen leírni sem tud. Viszont nagy valószínűséggel nem az ösztöntörekvéseit, hanem az őt ért megaláztatásokat fojtja le: „főnök itt a csaj, bocs de nem tudtunk megvárni, itt van hozzá sem nyúltunk, vetközz anya, szépen ide térdel a főnökhöz, okos kutya, okos kutya, tudjátok mér van ilyen nagy hasam, hogy árnyékban legyen a feje, most már értem mért fonatja be a hajamat kétoldalt a Kígyó, rácsavarja a csuklójára de még nem áll föl neki, lilásan csüng ki az őszülő, sűrű szőrből, szopjad csak föl angyalom, a többiek röhögnek (...) hú a kurva anyját, meg ne fulladj bazdmeg, na fiúk, de nem ereszt el, nyeljel, nyeld le, bár a gecivel nem megy át az ész, röhögnek, megvárja míg elernyed a számban, öklendezek, na pihenjel, de a fiúk nem várnak, megint az ágyra löknek és szétfeszítik a főnök felé a lábam, a pinája nem kell főnök? (...) sóhajtozik én meg sikítok és vergődni kezdek alatta, pedig engedelmeskedni akarok, hogy baj ne legyen, nehogy megverjenek vagy ilyesmi. (...) aztán Martinka után jön egyik a másik után, nem is tudom hányan vannak.”³⁴

Neki „megadatik” az, amiről Lúzmaríjja (a barakktelepen tevékenykedő szociális munkás) csak álmodhat: „A családkisegítőtől jön a fiatalasszony, ez a Lúzmaríjja, beengedik, mert olyan pont mint a Lúzmaríjja abból a sorozatból sőt azt hiszik, a Lúzmaríjja jön személyesen, ismerjük magát, mondogatják (...) éjszaka Lúzmaríjja forgolódik álmatlanul emiatt az ágyában és elképzeli, hogy lemegy, másnap lemegy istenbizony a hátsó barakkokig, oda valami legvadabb csavargók húzzák meg magukat, hogy saját szemével lássa, és akkor jön egy koszos, бүдös, szakállas, szép, fekete ember és hanyatvágja a szalmán, és kemény, kemény a föld, és a gyerekek meg nagy szemekkel lesnek miközben előveszik kicsi szerszámjukat, erre meg felébred és azt gondolja, hogy olyan barakkokba rendes embernek már nem is lehet lakni.”³⁵ Ez talán az egyetlen pontja a szövegnek, ahol a narráció fikcióba csap át, az egyetlen jelenet, amelyről a narrátornak nem lehet „hiteles” tudása. Ugyanis a narráció nem jelzi (amit a regény során sosem mulaszt el, még a leghihetlenebb „tudósítások” közepette sem – legitimálni tudását, explicálni, honnan tud minderről), hogy Lúzmaríjja elmesélte volna az éjszaka történeteket a főhősnek. Ez tehát a narrátor „hiteles” élettörténetéből kilépő vágyfantázia³⁶, melyet elfojtandó, Lúzmaríjja

³⁴ Kv. 362-363. o.

³⁵ Kv. 1-13. o.

³⁶ Vágyalom és realizációja egybeesésének traumatikus voltára adekvát példa Slavoj Žižek értelmezése a hatalmi és szexuális diskurzusrend(szer/ek)ről: „[K]ritikus jelentősége van a nyilvános ideológiai diskurzus és annak fantáziabeli homályos mása közti minimális távolság megtartásának. Ugyanez igaz individuális szinten is, ahogy azt a nemi erőszak példája igazolja. Ha szóba kerül, hogy a nők gyakran fantáziálnak arról, hogy brutálisan bánjanak velük, és megerősokolják őket, a szokásos válasz az, hogy ez egy nővel kapcsolatos férfifantázia, vagy pedig, hogy a nők azért teszik ezt, mert »internalizálták« a patriarchális libidinális ökonómiát és benne saját áldozattá válásukat. A háttérben az a gondolat húzódik meg, hogy abban a pillanatban, amint felismerjük az erőszakról szóló éberálmod, teret engedünk azoknak a férfisoviniszta közhelyeknek, hogy az erőszak során a nők csak azt kapják, amire titokban áhítoztak – a hozzá társuló sokk és félelem csak azt jelzi, hogy nem voltak elég őszinték ezt elismerni... Erre a klisére azt válaszolhatjuk, hogy bár meglehet, hogy (bizonyos) nők álmodoznak az áldozattá válásról, azonban ez a tény nem csupán nem igazolja tényleges erőszakot, hanem még erőszakosabbá teszi. Vegyünk példaként két nőt: az első felszabadult, magabiztos és aktív, a másik pedig titokban arról ábrándozik, hogy partnere brutálisan bánik vele, akár meg is erőszakolja. A kritikus különbség akkor világlik ki, ha mindketten erőszak áldozatává válnak, ugyanis a második nő számára sokkal nagyobb traumát fog jelenteni az erőszak, abból a tényből adódóan, hogy a »külső« szociális realitás igazolja »álomanyagát«, de miért? (Talán jobban megvilágítja a kérdést, ha Sztálin »halhatatlan« sorainak parafrázisát adjuk: lehetetlen megmondani, hogy melyik rosszabb a két erőszak közül – mindkettő a rosszabb, azaz az attitűdök elleni erőszak természetesen bizonyos értelemben rosszabb, mert alapbeállítódásunkat sérti meg, azonban a másik oldalon az a tény, hogy az erőszak saját titkos beállítottságunkkal összhangban történt, még rosszabbá teszi...)

tudatfolyamából álmaiba helyez, majd visszaretenti hősét az abjekt³⁷ tasztításától. Mivel neki az élmény nem „az elgondolhatón, tolerálhatón túl”-ról, hanem a mindennapi valóságából származik, egy outsider tudattalanjába kell rejtenie, akinek még van esélye lázadni, felébredni a vágy/rémálomból. A főhős egyetlen lehetősége, ha megosztja tudatát, és olyan skizo-pozíciót vesz fel, ahonnan saját energetikai malmára hajthatja a helyzete adta lehetőségeket: „a biológiai működések – bár kivétel nélkül mindig a jelölő és/vagy társadalmi kódoknak vannak alárendelve – meghatározott irányban sértik meg a kódot, és ezzel a szubjektum számára lehetővé teszik, hogy a kódból élvezetet szerezzen, megújítsa vagy akár veszélyeztessen is azt; itt tehát a szubjektum nem gátolja meg a folyamatokat elfojtással vagy »elmebajjal«.”³⁸ Hallgatása (védő)/elhárító mechanizmus az őt fenyegető „elmebajjal” szemben; ezzel a sajátos módszerrel áll ellen a („Másikak” által) ráerőltetett szimbolikus kód nyomásának³⁹, s újítja meg radikálisan a csatorna, a tropológiai kód, a narratív struktúra és a műfaj szempontjából. De nem „nyelvileg”.

Van egy szakadék, ami örökre elválasztja egymástól a szubjektum létezésének fantáziabeli lényegét szimbolikus és/vagy imaginárius identifikációinak »felszínesebb« módjaitól. Az ugyanis soha nem lehetséges számomra, hogy (a szimbolikus integráció értelmében) teljesen felvállaljam létezésem fantáziabeli lényegét. Ha túlságosan megközelítem, a szubjektum aphanisise következik be: elveszti szimbolikus konzisztenciáját, dezintegrálódik. És talán ami az erőszak legmegalázóbb formája, az létezésem fantáziabeli magvának erőszakos aktualizálása a szociális realitásban, olyan erőszaktevével, amely identitásom (»énképem«) alapjait rendíti meg. (Ugyanez igaz a férfiak esetében is: egy erőszakos közöszlészről fantáziáló homoszexuális férfi valószínűleg jobban sérül, ha valóban erőszak áldozatává válik, mint az ilyen tendenciáktól mentes társa.)

David Lynch *Wild at Heart* című filmjének egyik legfájdalmasabb és legfelkavaróbb jelenete csak a realitás és annak fantáziabeli háttére közti feszültség mentén érthető. Egy magányos motelszobában Willem Dafoe durva kényszert gyakorol Laura Dernre: fogdossa, ölelgeti, megsérti intim terének határait, és fenyegető hangon ismételteti: »Mondd, hogy basszál meg!«, azaz ki akarja kényszeríteni a szexuális aktussal kapcsolatos beleegyezését. Az undorító, kellemetlen jelenet vonatottan folyik tovább, majd mikor végül a kimerült Laura Dern alig hallhatóan kimondja: »Basszál meg!«, Dafoe hirtelen hátralép, barátságos mosolyt ölt magára és vidáman válaszol: »Köszönöm, ma nincs időm, de bármely más alkalommal örömmel megtenném...« Elérte, amit volójában akart: nem maga az aktus, csak a nő beleegyezése, szimbolikus megalázása volt a célja. Aminek itt tanúi vagyunk, az a fantáziabeli erőszak, melynek megvalósulása elutasítódik a realitásban, és ezáltal még inkább megalázza áldozatát – a fantázia kierőszakolódik, felkorbácsolódik, majd ott marad, és az áldozatnak kell azt elviselnie. Világosan látszik, hogy Laura Dern nem csupán undorodik intim szférájának Dafoe (Bobby Perou) általi durva megsértésétől, ugyanis a »Basszál meg!« kimondása előtt a kamera ráfókuszál a jobb kezére, mely lassan kitárul, jelezve beleegyezését, annak bizonyítékát, hogy a férfi felkavarta a fantáziáját.” Slavoj Žižek: *Az inherens törvényszerűség avagy a hatalom obszcenitása*, Thalassa, 1997/1, 120-122. o.

³⁷ „A megvetés (abjectio) is egy fajtája az ember heves és sötét lázadásainak valamely őt erő fenyegetés ellen. A fenyegetés valami túlzás, úgy látszik, mintha kívülről vagy belülről közeledne, a lehetségesen, a tolerálhatón, az elgondolhatón túlról. (...) Vonzza, aggasztja, elbűvöli a vágyunkat, de aztán mégsem hagyja magát elcsábítani. Meg van félemlítve, hát elfordul.” Julia Kristeva: *Bevezetés a megalázottsághoz*, Café Babel 1996/2-3, 169-184. o.

³⁸ Kristeva: *A rendszer...*

³⁹ „Az emberállat beleszületik a nyelvbe, és a nyelvi kifejezések révén jön létre az emberi szubjektum. A nyelv sosem az egyénből fakad, hanem a külvilághoz tartozik, ott várja be az újszülött megjelenését. A nyelv mindig egy másik személy „tartozéka”. A szubjektumot olyan általános törvény hozza létre, mely önmagán kívülről a többi ember szavain keresztül jut el hozzá, ezek a szavak viszont az általános törvényre utalnak.” Juliet Mitchell: *Jacques Lacan és a női szexualitás*, Thalassa 1996/1, 53-76. o.

V. GILBERT EDIT

Gyakorló nyelvtan laikusoknak és teoretikusoknak

88

Pollágh Péter második könyve nehéz és tiszta olvasmány. Figyelemre érdemes, elmélyülést követelő, többretegű szövegekből és e szövegek közti, gyakran jelölt, szoros kapcsolatokból áll össze új kötete, a *Fogalom*. Írni róla különösen kényes feladat, minthogy vizsgálatának a tárgya éppen a nyelv, az értés, a közhelyektől történő elmozdulás, a jelentését elérő mondat. (Méri, mérlegeli, képletekbe vonva, a szavakat, súlyozva értékeli, formalizálja kapcsolataikat, teszi mérlegre hatásukat.)

Olvasni sem egyszerű. Helyenként mintha egyből megragadhatnánk, amit nyújt – bár a címmel együtt értve ezekben az opusokban is ott a többlet –, másutt eltolódva, hullámban érik egymást a megértés ívei. Általában egy-egy központi helyzetű szó több értelmének nyomában tolnak fel. Többek közt a száj hangképző szervei (nyelv, fog) konkrét és az általuk adott, illetve belőlük képezhető *elvont* jelentések szemantikai tartományait nyitja össze előre- és visszautalásaival, cím- és szövegrész-ismétlő, többszöröző számozásával, módszertanával a könyv. Átfordulnak egymásba a matematikai, etikai, filozófiai dimenziók és a test, lélek érzetei: az élő világ vágyai, fájdalmai, reményei:

„KIK VAGYUNK MI, HOGY MINDENT ÉRTSÜNK?

[...]

Kerek az erdő,
mint a fájdalom,
s az ember fáj az őznek.

Az őz foga
embernél szebbre fáj.
Az őz foga
a nyelvre fáj.”

Ez a Tóth Krisztina-mottót tartalmazó vers is prezentálja, hogy szerzője előszeretettel, tudatosan alkalmazza a kortárs lírában jelenlévő, így a nevezett költőtárstól is jól ismert fogást, a költészet alig megkerülhető elemét: azaz hogy a szavak sokasága többjelentésű vagy azonos alakú, s P. P. maximálisan kiaknázza az ebből adódó lehetőségeket szólás-változatok, szólásjátékok életre keltésével, azzal, hogy utánuk megy, hogy hagyja magát a nyelv sugallataitól feléjük vezetni. Hol testetlen, szikár, elvi várakozással, hol szinte szerelmi hevületű szenvedéllyel („A FÓBIÁT KI HORDTA FEL?”) jár a tárgyak régi tövének a nyomában. Ebben a versben felteszi alapvető kérdéseit, rákérdez a lét esztétikai vetületű alapszerkezetére:

„Megmásított annyi tárgy –,
a tárgy módja az én módom már.
[...]

„A tiszta ész mélypontján
 képzeltem ezerszer: leérek,
 leérek a radixig, hol a
tárgytó már – akárha szótó...
 [...]
 „Lehetek-e kész ennyire közel?
 Egy lépés, és *benne* vagyok. –
 De elbűvöl-e a hasonlóság,
 s a bűvöletben mást mondok-e
 arra, ami? Mást mondok-e?
 Lefekszem-e egy nyelvjátékért,
 lefekszem-e.”

Ez a kérdés.

Számomra ez P. P. könyvének a kérdése. S bár közel áll hozzám e verse, a végén megfogalmazott dilemma nyelvi megfogalmazódását közhelyesnek vélem, még ha éppen e regisztrert kívánja is játékba hozni. A képi helyzet irányultsága, a lefekvés mozzanata és konceptusa még indokolható, a frazeologizmus kollokvialitása kevésbé, – esetleg ha önmagával utal az olcsó megoldásra.

Az én kérdésem, az általam kihallott kánonelméleti kérdés itt az (még ha nem csak így érthető is a versszak): másképp mondjam-e a felismert ugyanazt? Másképp, ha mondhatnám ugyanúgy is? S mi végre hajszolom akkor az új formát, ha felismerem a teljességgel megfelelő régít?

(A létezés módozataira és a megismerés mikéntjére egyaránt vonatkozó esztétikai kérdésfelvetés egy másik irányba is nyit: a szellemesség felé. Hogy nem szellemeskedés, olcsó, visszautasítani nem tudott poén-e egy-egy kínálkozó, jól hangzó fordulat? Nem üres stílusfitogtatás, formajáték, különködés-e csupán?)

Hangsúlyozott hagyományellenességének előterében a fenti kérdés élre állítása még nagyobb tett.

Versei másutt (talán még a kivételhez tartozik a POKOL:

„Külön örömök –
 külön szavak történnek.
 Külön a kéj –
 és külön a szó töve.
 Pokol ez.
 Pokol, mert külön.”)

ugyanis a *különbözés* nyomatékos apoteózisai, a mester- és normakövetés sorozatos elvetései, a másság, az eltérés deklarációi. Túl gyakran is... A nyájszellem, az egyformaság sokadzsori dühödt elutasítása nem tesz jót a következő versszaknak a NEM JÖTTEM EL / (EGYEDÜL: [NY]ELVTUDATOS HELYZET) című versben:

„...hol a normakövetést úgy hívják:
 »tehetség« – hibázni ott kitüntetés.
 Hátrálnod nincs miért.”

Ezután viszont eredetibbé lesz a hang:

„Teutánad ki hisz majd nekem?

Fogalmaid hisznek *benned!*

Ha hisznek is... eljövendő hibáknak ki ad nevet?

Szövegek közt nőttél föl,
de mércéinkből végre kiöltöztél:
ismered a nyelved.

Ne mutasd meg másnak.

Ugyanolyan lettél háttal, mint szemben.

Egyedül kell nevet adnod

a hibáknak.”

P. P. kérdez, mérlegel: kifejez-e bármit egy kiásott, feltárt szokatlan nyelvi hely(zet), mond-e valamit két hangsor együtt. Hogy hiba-e valahol valami, avagy egy új, rejtett, még nem volt jelentés teste. A választ, a nyelvi tény hatását egyéni hallásunk szavatolja. E kritika írójának fülét néhol sértették egyes megoldásai, ld. fent (*lefekszem-e*) vagy: „*lóláb/lóláb*” A MONDAT címűben. Másutt a költői ökonómia, jó ízlés példáira lelhetünk, ahogyan például kikerüli, kihagyja a kínálkozó közhelyeket, nem veszi elő a „nyel”-t a „nyal” után A HAZA 3 (MUSZÁJ KAPCSOLÓDNI?)-ban. Igaz, a vers egészét a kötetnek arra a pontjára már jócskán kiírt szenvedély mozgatja, dühödten.

Isméltései néhol monotoníát eredményeznek, költői etimologizációi (*fogalom*) viszont bizarr, emlékezetes, különös hatást váltanak ki. Tiszteletet parancsol elszánt következetessége, mellyel a kísérletet folytatja, módszere, mellyel mögé néz a szavaknak, eredeti töveikhez és új mondatokba kívánván eljuttatni őket, s keresi e közösségek mélyén a fogalmat. Felülvizsgáló, tisztító, fenomenológiai attitűdje meglehetősen radikális. Dekonstruktív, újrakérdező- és újraállító hevülete mélyén mindemellett morális alapú konzervativizmus sejlik fel. A rossz hagyomány elhagyása az új mondat találása jegyében a tiszta hagyományhoz közelíti, amely éppen ezt vallja. Ahhoz hűséges.

S ezzel függhet össze, hogy bár a még-nem-volt megoldást keresi, feltűnően sok nála a vendégbeszéd. Számos hivatkozási pontot jelölnek ki a többféleképpen tagoló mottók, ajánlások. Erősen jelentésszerű helyre, első oldalra teszi például a klasszicizálás elleni Barthes- és a szellemességgel szembeni Kertész Imre-állásfoglalást. Mivel a fő helyre történő emelés beszédes programhirdetés, nem tehetünk mást: ádázul figyeljük megvalósulását a költő saját szövegeiben.

Kertész Imrének címzi:

„AUSCHWITZ

[...]

Állok – gerinctelen szél(b)en:

a bü mint mű,

és én – összetörtem.

Ragyog minden gombom

a legnagyobb tényben.”

A különbözős és a közhely kerülésének vágyát esetenként megragadóan fejezi ki:

„KOAN (EZ IS):

Jelentem a hazát –,
jelentek ádázul, de
ugyanazt (én) nem jelentem.”

Remek aforizmákat hoz létre:

„NYITOTT MONDAT

Halála után az ember
vagy mondatba,
vagy egzisztenciába jut.”

„ETIKA

Minden büntudat:
történni is csak büntudatban –,
nem követve el annak értelmét!”

„A NYELV ELŐVÁROSA

Egyszerre történik két test.”

A mottókat követő szövegekben is megnyilvánul tehát, hogy Pollágh Péter a nyelvfilozófia és a kortárs magyar líra felé tájékozódik –, igazolódni látszik a Kukorelly-ajánlásban említett Pilinszky-jelenlét is. Érdekes, hogy nem kerül szóba az ugyancsak mondat-imádó Esterházy. Az ősnyelvet tételező orosz formalisták, futuristák, szimbolisták sem (de ez csak egy másféle olvasóban merül fel, hiszen ők nincsenek előtérben a mai magyar horizonton). A „bábel” előtti állapot gyakori emlegetésében mindenestre látenszen megidéződnek. P. P. ősnyelve, alapnyelve viszont jobbra steril marad, attitűdje kérdező. Nem kreál, nem teremt (például az oroszok tanítványa, Szilágyi Ákos módjára) „eredeti” szavakat – a meglévőket tagolja.

Ez által is nyelvi gesztust tesz. Finom, elegáns, kéréllhetetlen, teoretikus kijelentései, kérdései vannak a dolgokról, szenvedélye elvi, mélyre ható (ld. a TESTÜLETI ÉSZ bizarr, hátborzongató, nyelvtani inkvizíciós hitvita-dialógusát...). Játékának a tétje a fogalmi réteg alatt pulzáló képi jelentés közti oszcilláció, e köztesség mibenléte érdeklődésének a tárgya. A nyelv elmozdulásának nyomában járó szenvedélye reményekre és újabb utak kipróbálására jogosít. A nyelvi jel motiváltságáról szóló strukturalista-szemiotikus irányzat (Potebnja, Lotman, Starobinski) tovább viheti ennek az útnak más csapásain, sokrétű kísérletekre csábíthatja. Lepárolt, hermetikus, fogalmi kötete után eljuthat a nyelvileg, stilisztikailag kevésbé steril mezőkre. A *Fogalom* is rálép a kötet felétől az érzékek útjára: a színeknek, ízeknek a FOGALMI RÓZSASZÍN rajzolta útján – a materiálisabb lírába. S innen a keresés áldozatait mentő „fogalom-kórház” gyógyító hajlékába.

A szerző nagy ugrásokra, váltásokra kész (ld. útját első kötetének egyenetlenségeitől, a testiség kimondásának fegyelmezetlen, kamaszosan nyers tabuhágásától), fejlődőképes alkotó. Tájékozottsága, műveltség-vágya, igényessége, alapossága, munkabírása szembetűnő. Érdeklík mások írásai. Az irodalmi közéletet érintő megnyilatkozásai, s megnyilvánulásai egyéb, például a kritikai és a tudományos regiszterekben mind azt sejtetik: fogunk még találkozni vele különböző fórumokon, formákban, nyelveken.

Folyam a vérrendszerőről

Guðrun Schury: Éltető nedv

Azon természetesen nincs mit csodálkozni, hogy egy, a vér kultúrtörténetéről szóló munkában elő sem fordul Ady Endre neve, hiszen egy német szerzőnőtől nem feltétlenül várható el, hogy ismerje a *Vér és arany* költőjének életművét. Az viszont már elgondolkodtató, hogy ugyanebben a szövegben utalás sincs az utóbbi évtizedek talán leghíresebb ide vonatkozó alkotására, Greg Bear *Blood Music (A vér zenéje, 1985 [2004])* című „biomechanikai” sci-fi regényére¹. Mielőtt ennek lehetséges okaira térnénk ki, le kell szögeznünk, hogy Guðrun Schury *Éltető nedv* című – egyébként nagyon élvezetes, összességében igen szimpatikus – könyve maximálisan eleget tesz a maga által támasztott igényeknek, impozáns körképet fest a vér – és olykor metaforáinak – karrierjéről. (Az írónőnek kétségtelenül jó vénája van az íráshoz...) A hézagosság tehát inkább módszertani kérdéseket vet föl, melyekkel a szerzőnő tisztában van, hiszen az előszóban maga tereli a figyelmet arra, hogy „Egy kultúrtörténeti munka értékelésekor számomra a filológiai hűség, a nyomozói szímat és a gondolkodásbeli szabadság fontosabbnak tűnik, mint több speciális szakterületen mutatott átfogó tudás, adatgyűjtési kényszer vagy a részletekhez való megszállott ragaszkodás.”² Mindezt elfogadva az alábbi észrevételek nem számon kérő jellegűek kívánának lenni, inkább a tárgy összetettségéhez szólnának hozzá.

Ha nyomon követjük a kötet szerzteágazó tematikáját (a mítoszoktól a vérfanatizmuson át a performanszig)³, feltűnik egy igen érdekes vakfolt. Itt most tehát ne az olyan jellegű szakmai kívánalmakra gondoljunk, hogy például a testnedv-elméletek kapcsán miért nem utal a szerzőnő Földényi F. László *Melankóliájára* (németül is olvasható); vagy a vérfertőzés-tilalom tárgyalásakor miért nem említi meg, hogy az általa hivatkozott Lévi-Strauss nem jelenti a történet végét, hiszen Derrida éppen ebből kiindulva dekonstruálja a természet-kultúra oppozíciót; vagy a genetikai eszmefuttatás közben miért bocsátkozik olyan fejtegetésekbe, melyeket Richard Dawkins bármely könyve megbízhatóbb kontextusban láttatna⁴; illetőleg a véres mesék elemzésekor miért nem nyit horizontot a történetelemek kibillenthetőségére az újraírások (például Angela Carter, Neil Gaiman) alapján stb. stb.⁵

¹ A szerzőnek ugyanilyen címen novellája is jelent meg. Egy mondat erejéig majd erre is utalunk.

² Guðrun Schury: *Éltető nedv. A vér kultúrtörténete*. Fordította Hámosi Ágnes. Pozsony, 2004, Kalligram, 14.

³ Ahogy a szerzőnő fogalmaz: „Akár a maffiát nézzük, akár az indiánokat, Drakula grófot vagy a Vöröskeresztet, az opera színpadát vagy a thrillereket: a vér mindig kitüntetett szerepet játszik.” Uo., 9.

⁴ Legyünk azért igazságosabbak a könyv biológiai vonatkozásait illetően: a szerzőnő pontos képet fest a vérkeringés és a vér korpuszkuláris szerkezetének felfedezéséről és arról, hogy – időlegesen – miképpen ment el ezek mellett az orvostudomány. Uo., 35–50. Persze ezen a ponton is érdemes lett volna továbbmenni az aktualitások felé, hiszen például a vércsoport-eloszlás vizsgálata – alátámasztva a gényakorosságok közötti hasonlóságokat – jelentősen járult hozzá az emberi faj evolúciós történetének rekonstruálásához. Vö: Spencer Wells: *Az ember útja. Egy genetikai Odüsszeia*. Fordította Kovács Tibor. H. n., 2003, Akkord Kiadó, 39. /Talentum Tudományos Könyvtár./

⁵ A felsorolás valóban igen hosszan folytatható volna, s még olyan specifikus kérdéssíriányok is szóba kerülhetnének, mint mondjuk a költői nyelvhasználat interdiszkurzív retorikája. Ez utóbbira szép példa lehet Apollinaire *Merlin és a vénasszony* című versének első strófája: „E napon fent a nap

Ez a „hiányosság” másban rejlik. Ha egyetlen mondatban kellene összefoglalni, azt mondhatnánk, hogy Gudrun Schury figyelmen kívül hagyja azon alkotások többségét, melyekben nem a vérREL, hanem a vérBEN történik valami. Érdekes módon azonban az utóbbiakból nyerhető lenne egy olyan paradigma (a szóban forgó könyv alternatív dolgozata), amely tovább árnyalhatná a vér szerepkörét – akár visszamenőlegesen is. És ezen a ponton érdemes röviden utalnunk Greg Bear alapművére. Arra a cyberpunk szövegre, amely Scott Bukatman szerint „példaértékű elbeszélése a vírusfertőzés, a mutáció, az organikus/technológiai interfész belső robbanásának; a test eltűnésének és a szubjektum halálának.”⁶

A *vér zenéje* – nagyon leegyszerűsítve – arra épül, hogy olyan, genetikailag módosított limfociták támadják meg az emberiséget, melyek értelmes vírusokként szaporodnak és terjednek. A molekulák komplex mikroorganizmussá állnak össze, melynek saját viselkedése, szociális rendszere és napirendje van. A fertőzés során ezek a „lények” átépítik a gazdatestet és kommunikálnak vele; a járvány végrehajtja az emberiség mindenre kiterjedő eltörlését, majd kaput nyit egyfajta posztumán rendnek. A vér tehát – ebben az értelemben – „önálló” életre kel, s a folyamat következtében a szereplők – bizonyos perspektívából tekintve – galaxisokká változnak át mielőtt beolvadnának a „gondolat univerzumába”⁷. Innen nézve rendkívüli jelentőségre tehet szert a mérettartományok közti különbségekkel való játék, amely számtalan mű kiindulópontja⁸. Kinek ne jutna eszébe máris – csak az adott témán belül – a *Fantasztikus utazás* vagy a *Vérbeli hajszja*? Azok a filmek, melyekben az akció részben a vér közegében játszódik. De a véráram önállósodásának, idegenségének ötlete is sok alkotásban tetten érhető: mindenekelőtt a *The Thing (A dolog)* című horrorra lehetne utalni⁹. Az ezekhez hasonló példák felől lesz tehát feltűnő, hogy Gudrun Schury könyve valójában mostohán bánik a peremműfajokkal. Az amúgy is igen

anyaméhként kítárva / Hevert az ég ölen és lassan vérezett / A fény az én anyám a nap véres világa / És menstruációs folyók a fellegek” (Kálnoky László fordítása), vagy – még evidensebb – József Attila *Ódájának* egyik önreflexív részlete: „Mint alvadt vérdarabok, / úgy hullnak eléd / ezek a szavak.”

⁶ Scott Bukatman: *Terminal Identity. The Virtual Subject in Postmodern Science Fiction*. Durham and London, 1993, Duke University Press, 268.

⁷ Greg Bear: *A vér zenéje*, fordította Szilágyi Tibor, A sci-fi mesterei, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1991.

⁸ Feltehetően a fantasy és a sci-fi egyik alapkliséjéről van szó, gondoljunk például Tolkien Középfölde-folyamára, Pratchett Korongvilág-regényeire, Tad Williams Másvilág-ciklusára vagy a *Men in Black*-szerű ötletekre; továbbá az olyan hibrid művekre, mint Rowling Harry Potter-regényei vagy Pullman *Északi Fény*-trilógiája stb. Érdemes itt hivatkoznunk egy – sajnos nemigen idézett – magyar alkotásra is: Kertész P. Balázs *Különös mendemondák Hallgatag Erikről* című elbeszélésfűzérében szerepel egy rendkívül szellemes történet, mely a vertikáliai nép eredetmondáját tartalmazza. A Szabadító Ötök és a Dicső Elődök kultuszára épülő civilizáció az űr mélységeiből származik: „az Ötök vasok természetének elképesztő erejét megfeszítve, űtnak indította a Dicső Elődöket, akik áthaladtak a Sűrű Gázok, majd a Dermesztő Tér övezetein, végül eljutottak erre a földre, ahol értelmes lényhez méltóan felegyenesedett, letelepedett és sokasodott a vertikálok népe.” A monda (pontosabban: mende) szerint a vertikáliaiak szent mondata egy a Dicső Elődök után szálló rejtélyes kiáltás: „Megpenészedett a makaróni!”

⁹ A film egyik idegtépő jelenete, amikor az antarktisi kutatóállomás tagjai vérpróbára gyűlnek össze, hogy megkíséreljék eldönteni, melyikük testét szállta meg az idegen lény. Egyikük vére kiugrik az üvegtálkából... A film vizuális retorikájának értelmezhetőségéhez feltétlenül ajánlható Steve NEALE tanulmánya: „*Ez csak egy kibaszott vicc lehet!*” *Tudás, hit és ítélet a tudományos-fantasztikus műfajban*, fordította Vernyik Zénó, *Metropolis*, 2003/2, 48–58. (A vérben történő „furcsaságok” kérdésköréhez hozzátartozik immáron a *Star Wars* is, hiszen a *Baljós árnyakban* kiderül, hogy az „Erő” összefügg egy a vérben [fel]szaporodó, az emberi test sejtjeivel szimbiózisban élő „baktérium-faj” hatásával. A midi-chlorianok szerepéről és a Jedik biológiai determinációjáról bővebben: Rác I. Péter: *Erőmegmaradás*. In: „*Nem használnál komolyan semmi, csak rövid időre*” Pécs–Szeged, 2000, Szép literatúrai ajándék, 138–139.)

gyenge filmes fejezetből (az e-mail-es párbeszédéből) például nem csak az előbb említettek maradnak ki, hanem azok a megoldások is, melyek kilassítással manipulálják a vér fröccsenését (a *Szamurajok és banditák* című klasszikus japán opusban már úgy lövell a vér, mintha mentes lenne a gravitáció hatásától stb.). A vámpírmítosz és leágazásai mellett ezek szerint az *Éltető nedv* írója nagyobb figyelmet szentelhetett volna a népszerű kultúra egyéb vonatkozásainak is, s ez bizonyosan nem vált volna a konstrukció kárára.

Másfelől szintén nem kevésbé izgalmas gondolatmenet volna építhető arra a jelenlégre, hogy a '80-as évektől kezdődően egyre több olyan alkotás lát napvilágot, melyben a képlet megfordul: vér nincs, pedig „kellene lennie”. Igen, a virtuális terekről és a gépi világokról van szó. Ezekben ugyanis nincs helye az olyan „fölösleges” emberi reakcióknak, mint az oxigéncsere vagy a vérzés¹⁰. Ki lehetne tehát mutatni, hogy bizonyos médiumok áthúzzák vagy figyelembe sem veszik az „éltető nedv” mítoszait. Ha ez így van, akkor az íróknak látásmódjának azonnal megmutatkoznak a határai. Jótékony határok ezek persze, melyeket – többek között – a dilettantizmus nyílt, bátor vállalása tart fenn. A szerzőnő Goethére hivatkozva mondja: „Az egész ábrázolása érdekében merte vállalni az egyes részletekben való tévedés kockázatát. Ilyen értelemben dilettáns az alábbi munka is, amelynek a pusztán kíváncsiság szolgál igazolásául.”¹¹ Világos. De vajon kizárható-e teljes bizonyossággal, hogy minden apró részletben egy-egy sajátos univerzum tárul fel? Erre a kérdésre – Greg Bear említett sikerregénye mellett¹² – éppen *A vér kultúrtörténete* alcímet viselő, részletgazdag könyv alapján lehetne nemmel felelni...

¹⁰ Vö: Klapcsik Sándor: Párhuzamos világok – az interpenetráció, a szimulákrum és a szimbiózis modellje. *Kalligram*, 2003/9, 62.

¹¹ Gudrun Schury: i. m., 14.

¹² A regényben a Genetron kutatóintézet jelmondata így hangzik: „Ahol kis dolgok nagy változásokhoz hoznak.” A novella záró mondata pedig a következő: „A homokszem is egy világegyetemet rejt magában.” Greg Bear: *Vérzene*. Fordította F. Nagy Piroska. *Galaktika*, 86., 1987/11. 46.

C o d a

A művészet nem megszépítő eszköz, hanem csont Isten élő húsában¹

Elindulunk valahonnan. Eljutunk valahová.

Szombathy Bálint szerint², amit Hajas Tibor bemutat, az a szétszaggatott Isten szenvedése, mintegy imába foglalva. Szerintem, amit Hajas Tibor bemutat, az az összerakott ember szenvedése például azért, hogy megtalálja Istent, nem máshol, hanem saját, szervekkel nemigen rendelkező, tehát nem organikus testében.

A Teremtés szerepe Isten történetében körülbelül az lehetett, hogy rendszerezze a világról alkotott gondolatait. Az ember teremtése körülbelül az lehetett, hogy rendszerezze saját magáról alkotott gondolatait. Isten Isten előtt is ismeretlen mélységéből az Isten előtt ismert felszínre hozta azokat az elemeket, amelyekből aztán rendszerbe szervezte a világegyetemet és az embert. “És látá Isten, hogy minden a mit teremtett vala, imé igen jó”³, ezzel persze Isten azt is elfogadta, hogy amit “teremtett vala”, annak értelme is van. Ez Hajas esetében egészen addig működött, amíg rá nem nézett a jobb karjára, és el nem gondolkodott azon, hogy értelmetlen, s ha már a jobb karja értelmetlen, akkor ő maga is értelmetlen. Innen két út vezethet tovább. Az első, ha folytatjuk a megkezdett gondolatmenetet, miszerint: ha ő maga, azaz Hajas Tibor értelmetlen, csak azért mert egy akármekkora (kiterjedéssel és korábban tulajdonított jelentéssel, értelemmel bíró) darabja értelmetlen volt, akkor értelmetlen minden, ami körülötte van, – azaz mivel a világegyetem vagy a Teremtés egy akármekkora (kiterjedéssel és korábban tulajdonított jelentéssel, értelemmel bíró) darabja értelmetlen, ezért merhetjük azt állítani, hogy maga a Teremtés is értelmetlen. Ha ezt belátjuk, akkor Isten vagy tévedett, amikor kijelentette, hogy “imé igen jó”, vagy, neadjisten, apróbb hibákat hagyott gondolatai rendszerezése során, amelyek közül egy igencsak sarkalatosra Hajas rámutatott, vagy Istennek más fogalmai vannak a jóról és az értelemről, mint nekünk. A másik út Hajasé, aki említett negatív ontologikus tapasztalata után felnézett a villanykörte, és látta, hogy a villanykörte ég, aztán addig nézte azt a szerencsétlen, tekintete elől menekülni nem tudó tárgyi entitást, amíg a 60-as izzó fénye rá nem döbbsentette arra, hogy körülötte minden értelmetlen, egyedül az izzó fénye nem. Aztán Hajas másfelé nézhetett, elgondolkodott és rájött arra, hogy az izzó fényének értelméből kiindulva minden más (egészen a világegyetemig vagy a Teremtésig) újra értelemmel ruházható fel.

A Coop Himmel(l)au filozófiája szerint a tökéletességet csak a meg nem épült ház érheti el, transzkonstrukciós eljárásunkat működésbe hozva eme gondolat a következőképpen fest: a tökéletességet csak a meg nem alkotott ember (világegyetem) érheti el.

¹ A fenti mondat eredetijét az 1968-ban Bécsben létrejött Coop Himmel(l)au “művészetfilozófiájából” transzkonstruáltam. “Az építészet nem megszépítő eszköz, hanem csont a város élő húsában.” – szól az eredeti. (ld. Bun Zoltán: Szörnytest. *Filmvilág* 2005/12. 37–38.)

² A Hajas Tibor *Kényszerleszállás* c. retrospektív kiállítás megnyitóján, a Ludwig Múzeumban elhangzott előadásában.

³ Mózes első könyve. In: *Szent Biblia*. Fordította Károli Gáspár. Budapest, 1976, Magyar Bibliatárság. 6. o.

Ha ezt belátjuk, akkor világegyetemünk, mi magunk nem vagyunk/lehetünk Istennek a világról, illetve saját magáról alkotott gondolatainak tökéletes rendszerezései. Ha erre rájövünk, ahogy Hajas rájött, ezt a “rájövést” először megszenvedjük⁴, majd javaslatokkal rukkolunk elő, ahogy Hajas is: “egyetlen száj és egy ánuszt helyett, amelyek esetleg összekeveredhetnek, miért ne lenne az embernek egyetlen sokfunkciós nyílása a táplálkozáshoz és a székeléshez? Levarrhatnánk a száját és az orrot, betömhetnénk a gyomrot, és közvetlenül a tüdőbe ültethetnénk egy lélegeztető lyukat – ezt kellett volna már csinálni eredetileg is.”⁵

⁴ Mert nem vagyunk tökéletesen összerakott emberek, hiába hittük korábban, hiába szeretnénk azok lenni.

⁵ Hajas Tibor: In uő: Szövegek. Budapest, Enciklopédia Kiadó, 2005. (Ez egy hamis dokumentum, hamis hivatkozással, kaján vigyorral Hajasnak tulajdonítva a szöveget, amelyet akár ő is írhatott volna, – jó lett volna, ha ő írta volna... a szöveget valójában Gilles Deleuze vetette papírra a *Logics of Sensation* c. munkájában.)

DIGITÁLIS SÓHAJ LEGNYUGATABBRÓL

A galego költészet évszázadai *Séculos da poesía galega*

Szerkesztette Pál Ferenc
Budapesti Galego Központ,
Budapest, 2005.

A galego költészet évszázadai – Séculos da poesía galega című kétnyelvű CD a galego költészet egészét – a teljességre törekedve – hivatott megismertetni a magyar olvasóközönséggel. A tipikusan galego problematikájú versektől kezdve a nevesebb, Európa-szerte ismert költők átfogóbb bemutatásáig, a koraközépkortól egészen napjainkig. Egyrészt. Másrészt képet ad a magyar versfordítási hagyomány sokszínűségéről, az egymás mellett, egymástól függetlenül fejlődő műfordítói iskolák és az autonóm, benső forrásból merítő ihletett költői interpretációk halandó vagy halhatatlan jegyeiről. Tükröt tart a gyakorló vagy leendő versfordítók elé; a legfiatalabb épp csak elmúlt tizenkilenc, a legtapasztaltabb idén ünnepli 85. születésnapját. Sok élesen elválasztható vagy összefolyó évgyűrű, sok évjárat. Kiváló, ötven-száz év múlva is érvényes fordítások váltakoznak gyengébb, kevésbé eltalált, savasabb darabokkal.

Ez az antológia hiánypótló, ahogy annak idején hiánypótló volt az angol, német, francia vagy orosz költészet remekeit is megválogatni, a magyar költészet egészéhez közelebb hozni, hasonló formában beemelni a magyar költészet és irodalom intertextuális hálójába. Annyira és máshogy. Annyira, mert a befektetett munka hasonlóan nagy lehetett; máshogy, mert a galego költészet ismertsége is más, nagyon más, mint az említett „nagy” nyelvek költészeté.

Hiánypótló és ebben a formában kísérlet ez a vállalkozás. Egy új médiummal kísérletezik, a digitális megjelenítéssel. Így majdnem könyv: nincs szaga, jellegtelenebb a tapintása, törekenyebb. Más összefüggésekkel: átláthatóbb, többféle olvasási módot tesz lehetővé (még nem hipertext vagy hipermédia, de mindenképpen a hagyományos olvasás és a szabad, fizikai kötöttségektől mentes virtuális olvasás élménye közé helyezhető el), a zenének és a képanyagnak hála sokkal színesebb, összetettebb képet kínál a galegókról, mint amire egy szép kiállítású könyv képes lehetne.

A CD kapható az Írók boltjában, az ELTE BTK jegyzetboltjában
és a jobb budapesti könyvesboltokban.

Szerzőink 2005-ben megjelent kötetei

- ARDAMICA ZORÁN: *heterotextualitás*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó.
- BÁNKI ÉVA: *Aranyhímzés. Egy Gellért-legenda*. Budapest, Magvető.
- GYŐREI ZSOLT – SCHLACHTOVSKY CSABA: *A passzív apaszív. Öt eredeti színmű*. Budapest, József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó. /JAK-füzetek 141./
- GYŐREI ZSOLT: *Heltai Jenő drámai életműve*. Budapest, L'Harmattan.
- HALMAI TAMÁS: *Amsterdam blue. Versek, prózák*. Budapest, József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó. /JAK-füzetek 136./
- HAVASI ATTILA: *Manócska meghal vagy a lét csodás sokfélesége*. Pécs, Alexandra.
- DR. KOVÁCS ISTVÁN: *A vidéki fiatalok Budapesten*. 2. kiadás. Pécs, Alexandra Kiadó.
- SZ. MOLNÁR SZILVIA: *Bevezetés a kortárs magyar irodalomba*. Budapest, Hatágú Síp Alapítvány. /A könyves szakképzés füzetek 6./
- MÓCSAI GERGELY: *Eleig*. Budapest, Ráció Kiadó.
- H. NAGY PÉTER: *Féregjáratok*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó. /Kaleidoszkóp könyvek 1./
- NÉMETH ZOLTÁN: *A haláljáték leküzdhetetlen vágya*. Pozsony, Kalligram.
- NÉMETH ZOLTÁN: *A bevégezhetetlen feladat. Bevezetés a „szlovákiai magyar” irodalom olvasásába*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó. /Kaleidoszkóp könyvek 2./
- ORBÁN JÁNOS DÉNES: *legszebb versei*. Pozsony, AB-ART.
- PÁL DÁNIEL LEVENTE: *Sortűz a körkörös éjszakára*. Pomáz, Kráter.
- POLLÁGH PÉTER: *Fogalom*. Budapest, József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó. /JAK-füzetek 135./
- L. SIMON LÁSZLÓ: *Hidak a Dunán*. Esszék, tanulmányok. Budapest, Ráció Kiadó.
- SZÁLINGER BALÁZS: *A sík*. Budapest, Ulpius-ház.

A Prae 2006-os számai kedvezményesen megrendelhetők a szerkesztőségben, illetve e-mailben (prae@chello.hu) 3000 forintért, s ezen összeggel a postaköltség is fedezve van.